magazin istoric

ANUL XI Nr. 9 (126) SEPTEMBRIE 1977

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 9 (126)
septembrie 1977

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① Soliman Magnificul la vînătoare. Miniatură de epocă

④ Mihrimah, fiica **(stînga)** şi Roxelana, prima soţie a lui Soliman Magnificul. **În chenar** — mormîntul marelui sultan **(Istanbul în epoca lui Soliman Magnificul,** p. 44**)**

② Reprezentanţi ai familiei Magheru, aşa cum apar ei în tabloul votiv al bisericii din Bîrzeiu de Gilort. De la stînga la dreapta: Ecaterina, soţia lui Ion Magheru (polcovnicul) şi fiica lor, Maria; generalul Gheorghe Magheru (primul portret cunoscut al acestuia) şi fiul său Gheorghe ; Ancuţa Pleşoianu (soţia generalului) şi fiica lor, Alexandrina. În medalioane: popa Ioan şi soţia sa Bălaşa (părinţii generalului Magheru; Ion polcovnicul (fratele generalului) şi... Matei, zugravul bisericii

③ Artişti de renume au executat portrete ale membrilor familiei Magheru. **În imagini:** Alexandrina Magheru-Haralamb şi Gheorghe G. Magheru, tablouri de C. Lecca şi C. Popp de Szathmáry, aflate în colecţiile Sandei Bălăcescu-Magheru şi Mihai Magheru **(Cronici de familii,** p. 27**)**

sumar

Civilizaţia dacă sub domnia marelui rege Burebista: ION HORAŢIU CRIŞAN.. **2**
Documente ale istoriei. „Spre învierea şi îndreptarea patriei“: DAN BERINDEI.. **6**
Ani de ucenicie în mişcarea socialistă: CONSTANTIN KIRIŢESCU..... **10**
Un călător elveţian prin Ţara Românească: J. F. HERZOG..... **18**
Partizanii bulgari în luptă: ATANAS SEMERGIEV..... **21**
Neamuri şi triburi tracice: GH. POENARU BORDEA, CONSTANTIN PREDA **25**
Magherii: PAUL CERNOVODEANU **27**
Cui a aparţinut „cupa lui Corvin“ de la Wiener Neustadt?: GERTRUD GERHARTL **33**
Ferdinand de Lesseps — un diplomat constructor: BERNARD SIMIOT..... **35**
Axa se dezintegrează: GORDON WRIGHT..... **40**
Istanbul în epoca lui Soliman Magnificul: MIHAI MAXIM..... **44**
Petrograd — declanşarea insurecţiei: I. I. MINŢ..... **47**
Noiembrie 1917. Tratatele secrete devin publice: EUGEN PREDA..... **52**
Maurya — o epocă de unitate: MARIA VASILESCU..... **55**
Însemnări politice: ARMAND CĂLINESCU **59**

● **Cărţi sosite la redacţie ... 26** ● **«1947 premianţi» ... 39** ● **Poşta** Magazin istoric ... **62**

CIVILIZAȚIA DACĂ SUB DOMNIA MARELUI REGE

BUREBISTA

Dr. ION HORAȚIU CRIȘAN

În istoria geto-dacilor, întemeierea de către Burebista* a primului stat centralizat a constituit un „moment de cea mai mare importanță în istoria milenară a poporului nostru" — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Sesiunea solemnă consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României.

În mersul ei ascendent spre civilizație, societatea geto-dacă a cunoscut, încă din secolul IV î.e.n., un ritm rapid de dezvoltare, prin trecerea la ceea ce arheologii numesc epoca La Tène (a doua epocă a fierului). Acest salt calitativ a fost pregătit de numeroasele legături statornicite între geto-daci și grecii din Pontul Euxin, încă din secolul VII î.e.n., apoi de contactele cu tracii de sud și celții.

Stratificări sociale

Nenumăratele descoperiri făcute în spațiul intra sau extra-carpatic ne dovedesc că în sec. II î.e.n. și mai cu seamă din a doua lui jumătate, fierul era folosit din abundență. Tot pe parcursul sec. II î.e.n. s-a generalizat lucrarea ceramicii la roată, iar meșteșugul olăritului a luat o deosebită amploare.

Dezvoltarea rapidă a forțelor de producție a adus cu sine o sporire considerabilă a populației. În afara creșterii numerice a așezărilor, s-a înregistrat și o înmulțire a acelor aglomerări de tip protourban pe care geto-dacii le numeau în limba lor **dava** iar grecii — **polis** (oraș). Pe lîngă produsele atelierelor locale, în asemenea așezări se desfăceau diverse mărfuri străine, venite, mai ales, din lumea greco-romană. **Davele** erau, în același timp, centre militare, politice și religioase ale unor triburi sau uniuni de triburi.

Marea bogăție de materiale descoperite în așezările de tip **dava,** diversitatea lor extraordinară, mai ales începînd cu epoca lui Burebista, sînt mărturii grăitoare ale unei remarcabile prosperități, dovedind că stadiul primitiv sătesc fusese de multă vreme depășit.

Dezvoltarea economică a dus la sporirea surplusului de produse destinate „pieții"

* **În imagine:** marele rege dac, sculptură de Simion Tatu.

interne și externe. Tezaurele descoperite atestă o intensă circulație monetară, ceea ce, la rîndul ei, dovedește numeroasele legături comerciale întreținute de societatea geto-dacă. În tezaurele la care ne-am referit s-au găsit numeroase monede emise în provincia romană Macedonia Prima, în Insula Thasos sau în orașele Dyrrhachium (azi Durrës, în Albania) și Apollonia (tot în Albania), ambele pe coasta de est a Mării Adriatice, ceea ce indică orientarea schimburilor comerciale efectuate de către geto-daci.

Strămoșii noștri au dispus, de asemenea, de monede proprii. Pe măsura evoluției societății, a procesului de unificare a triburilor geto-dace, tipurile de monede s-au restrîns, crescînd, în schimb, cantitatea emisă. S-au conturat tot mai mult zone distincte de circulație a acestor monede. În a doua jumătate a sec.II î.e.n. și în primele două-trei decenii ale sec. I î.e.n. existau patru asemenea zone corespunzătoare emisiunilor unor puternice uniuni de triburi.

Toate acestea reprezintă dovezi ale unei rapide dezvoltări economice, pe toate coordonatele și pe întinderea întregului teritoriu locuit de geto-daci. Creșterea deosebită pe care au cunoscut-o forțele de producție, producția și schimbul au determinat, în același ritm, modificări substanțiale în domeniul relațiilor de producție. Societatea geto-dacică de la sfîrșitul sec. II î.e.n. și de la începutul celui următor era, deja, de multă vreme și limpede stratificată. Izvoarele literare îi pomenesc pe **tarabostes** ori **pileati** — marii nobili — și pe **capillati** sau **comati** — pătura intermediară între oamenii de rînd și nobilime, la care se adaugă preoțimea ierarhizată și puternică, cu influență deosebită în desfășurarea întregii vieți, avîndu-l în frunte pe marele preot.

Masa producătorilor de bunuri materiale — agricultorii ce lucrau pămîntul în comun ori sub forma micii proprietăți private, păstori, meșteșugari, negustori — erau oameni liberi, chiar dacă depindeau, în proporții diferite, de nobilime. Despre existența sclavilor la geto-daci avem, în izvoarele antice, doar două vagi mențiuni, ceea ce nu ne autorizează să susținem că, înainte de stăpînirea romană, geto-dacii ar fi cunoscut sclavajul ca mod de producție.

Așadar, societatea geto-dacă îndeplinea toate condițiile pentru a trece la o formă politică superioară de organizare — cea statală — eveniment ce s-a petrecut pe timpul marelui rege Burebista[1]. În anul 82 î.e.n., izvoarele literare ni-l arată pe acesta domnind deja. De la Strabon aflăm că: „Burebista, bărbat get, luînd conducerea neamului său, a ridicat pe oamenii aceștia înrăiți de nesfîrșitele războaie și i-a îndreptat prin abstinență și sobrietate și ascultare de legi [porunci], așa încît în cîțiva ani a întemeiat o mare împărăție [stăpînire] și a supus geților cea mai mare parte dintre populațiile vecine; ba a ajuns să fie temut și chiar de romani, pentru că trecea Istrul [Dunărea] fără frică, prădînd Tracia pînă în Macedonia și Iliria, iar pe celții cei ce se amestecaseră cu tracii și cu ilirii i-a pustiit cu totul, iar pe boii de sub conducerea lui Cristasiros, precum și pe taurisci i-a nimicit cu desăvîrșire". Tot Strabon ne spune: „Burebista a sfîrșit prin a fi răsturnat de niște răsculați, înainte ca romanii să fi pornit o armată împotriva lui", eveniment petrecut, după toate probabilitățile, în anul 44 î.e.n., cînd a fost suprimat și marele său rival de la Roma, Cezar, care se pregătea să pornească război împotriva lui.

Opera cea mai de seamă a lui Burebista — care i-a uimit pe contemporani — unificarea tuturor semințiilor geto-dacice a fost înlesnită de existența unor mari uniuni de triburi, a unor formațiuni politice bine închegate, ce își aveau monedă proprie, a cărei arie de răspîndire delimitează și teritoriile lor.

Procesul de unificare își găsește explicația, în primul rînd, în dezvoltarea internă a societății geto-dacice, care ajunsese la un stadiu ce reclama înlocuirea vechilor forme organizatorice ale comunei primitive, la care se adaugă apoi calitățile excepționale cu care era înzestrat unificatorul.

Marea operă a lui Burebista a fost posibilă și datorită unor împrejurări externe favorabile. Roma era antrenată în lupta cu Mithridates VI Eupator, rege al Pontului și al Bosporului, care reușise să alcătuiască o puternică coaliție antiromană și stătea, astfel, în calea expansiunii Romei spre bogatele și prosperele state elenistice din Asia, născute din imperiul lui Alexandru cel Mare. La aceasta, se adăugau gravele frămîntări sociale de la Roma, care s-au manifestat atît de violent în prima jumătate a sec. I î.e.n.

Hotarele „marei împărății"

După ce a reușit să unifice triburile geto-dacice, după ce le-a impus disciplina și ascultarea de legi, Burebista a început marile sale campanii în urma cărora a ajuns să stăpînească un vast teritoriu cuprins între Carpații Nordici, Dunărea Mijlocie, Balcani și litoralul Mării Negre[2]. Întreg acest spațiu intra în aria de formare și de locuire a tracilor de nord[3]. În el pătrunseseră, în decursul vremii, și diferite neamuri străine.

Cu ajutorul descoperirilor arheologice și al știrilor furnizate de unii scriitori antici, contemporani ori de mai tîrziu, limitele de locuire a geto-dacilor și, implicit, ale stăpînirii lui Burebista se pot stabili destul de precis.

Cercetările arheologilor slovaci au dovedit că spațiul Slovaciei era locuit de populații tracice cel puțin din sec. VII—VI î.e.n. Numeroase descoperiri de materiale dacice, printre care și monede, dovedesc locuirea acestora și în sec. III—II î.e.n. cînd în această zonă vor pătrunde triburile celtice

[1-2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1976; 6/1976.

[3] Pentru toate triburile tracice, vezi **Magazin istoric**, nr. 1-12/1976, 1-8/1977.

cu care vor convieţui. Izvoarele literare (Cezar şi Strabon) confirmă datele arheologice, fixînd hotarele dintre germani şi geţi pe Dunărea Mijlocie şi Pădurea Hercinică. (Prin **Pădurea Hercinică,** autorii antici înţelegeau un întins spaţiu ce cuprindea Carpaţii Nordici şi Carpaţii Mici din Slovacia de Sud-Vest pînă la rîul Marus — Morava de azi).

Zona dintre Tisa şi Dunărea Mijlocie era locuită de triburi daco-getice, după cum au dovedit-o descoperirile arheologilor maghiari. Aici au pătruns triburi celtice şi, mai tîrziu, pe timpul împăratului Tiberius (14—37 e.n.), sarmaţii iazigi. Toţi aceştia vor convieţui cu autohtonii de origine dacică. Întregul spaţiu a fost inclus, cu siguranţă, în împărăţia lui Burebista. Spre vest, locuirea dacică depăşea limita Dunării Mijlocii. Vestigii aparţinînd culturii materiale a dacilor de acolo se întîlnesc în Austria, în Moravia şi chiar în Silezia Centrală. Este vorba însă doar de pătrunderi etnice sporadice, care nu pot îndreptăţi presupunerea că hotarele stăpînirii lui Burebista s-ar fi întins pînă acolo.

Numeroase descoperiri de materiale dacogetice s-au făcut şi pe teritoriul Iugoslaviei de astăzi, fie întîmplător, fie prin săpături sistematice. Vestigiile găsite pot fi împărţite, pe criterii de ordin geografic, în două mari grupe: una cuprinde zona din nordul Dunării, în special teritoriul Banatului iugoslav, unde s-a putut constata o intensă locuire a geto-dacilor, ceea ce îndreptăţeşte afirmaţia că şi acest spaţiu a fost inclus în statul lui Burebista. A doua grupă cuprinde vestigiile dacice din Serbia şi Macedonia actuală; semnificaţia lor istorică este mai greu de stabilit. Cea mai plauzibilă pare a fi ipoteza după care ar fi vorba de infiltrări de populaţie geto-dacică, fără să reprezinte urme lăsate de armata lui Burebista, despre care ştim însă că a ajuns pînă în Macedonia.

Între Dunăre şi Balcani, etnicul de bază îl formau neamurile tracice, pe care autorii antici îi cunosc sub numele generic de geţi şi moesi, împărţiţi în numeroase triburi: crobizii, tribalii, dardanii etc. La sud de Munţii Balcani, triburile tracice au cunoscut, în diferite perioade, unificări sub conducerea regilor odrisi. Burebista a supus spaţiul dintre Dunăre şi Balcani. Mărturie în acest sens stă textul inscripţiei în cinstea lui Acornion[1], în care Burebista ne este arătat limpede şi fără echivoc ca **„stăpînind tot teritoriul de dincoace de fluviu** [Dunărea] **şi de dincolo".** Decretul în cinstea lui Acornion a fost emis la Dionysopolis (Balcic) şi de acolo trebuie judecată orientarea: este vorba de toată zona din sudul Dunării pînă, cel puţin, la Munţii Balcani.

Am arătat că spre nord-vest graniţele dacogeţilor se întindeau pînă la Carpaţii Nordici, cuprinzînd spaţiul de azi al Slovaciei şi o parte din Ucraina Carpatică. Se pare că locuirea daco-geţilor, încă din această vreme, se extindea şi dincolo de Carpaţi, prin Podolia şi Galiţia, în nord-vestul R.S.S. Ucraina. În această zonă „sub rîul Tyras [Nistru], lîngă Dacia". Ptolemeu menţionează o **dava**: Clepidava. La est de Carpaţi, în regiunea superioară a Nistrului, sînt de localizat, cu destulă probabilitate, costobocii. Aceştia locuiau atît la vest cît şi la est de Carpaţii Păduroşi, iar părerile învăţaţilor moderni cu privire la etnicul şi localizarea lor sînt împărţite. Cert rămîne însă un fapt, şi anume că în această zonă există o cultură materială cunoscută sub numele de cultura Lipiţa, aparţinînd, fără îndoială, unei populaţii geto-dacice, ceea ce este dovedit, printre altele, de ceramica întru totul identică cu cea din marile staţiuni arheologice de pe teritoriul României. Numeroase descoperiri aparţinînd culturii Lipiţa (morminte sau aşezări) datează din sec. I î.e.n. pînă în sec. III e.n. Purtătorii ei sînt identificaţi, de marea majoritate a cercetărilor, cu costobocii pomeniţi de izvoarele antice şi de inscripţii.

În ce măsură geto-dacii de pe Nistrul Superior au fost şi ei ataşaţi celorlalte seminţii unite de Burebista — şi, deci, întrucît stăpînirea lui se va fi extins pînă în aceste regiuni — nu putem preciza cu destulă siguranţă. Ni se pare însă că includerea costobocilor intra şi extra-carpatici în fruntariile marei stăpîniri a lui Burebista a fost o realitate, deşi izvoarele literare nu ne-o spun.

Despre locuirea dacilor în spaţiul dintre Prut şi Nistru stau mărturie atît textele antice, cît şi numeroasele descoperiri arheologice făcute, mai ales în ultimele decenii, de către cercetătorii sovietici. Ceramică tipică şi specific geto-dacică s-a descoperit pînă departe, la Olbia, şi chiar mai spre est, în aşezări de pe malul Bugului, ajungînd pînă în regiunea inferioară a Niprului. Prezenţa populaţiei geto-dacice la est de Tyras este dovedită, apoi de numeroase inscripţii, în textul cărora pot fi citite destule antroponime sigur dacice. La est de Nistru şi pînă în regiunea inferioară a Niprului îi găsim pe geto-daci trăind împreună cu alte neamuri. Pătrunderea lor aici este anterioară epocii lui Burebista. Undeva, în acest spaţiu, trebuie căutate localităţile dacice Setidava şi Susudava, menţionate de Ptolemeu. În spaţiul de la nordul Mării Negre, cuprins între Nistru şi Niprul Inferior, geto-dacii se vor menţine pînă tîrziu, după cum o dovedesc descoperirile arheologice, sau cele epigrafice pentru zona oraşelor greceşti. Cît anume din acest vast teritoriu a fost inclus de Burebista în stăpînirea sa este foarte greu de precizat. Un lucru rămîne sigur, şi anume că Olbia, azi Porutino, în U.R.S.S., situată pe limanul Bugului, a fost cucerită de oştile lui Burebista. Descoperirile de materiale dacice, printre care figurează şi opaiţele lucrate cu mîna, găsite la Olbia sau în aşezări, cum este cea de la Kozîrka, pe malul drept al Bugului, nu pot fi legate de acţiunile militare, ci reprezintă produse ale populaţiei geto-dacice, care trăia aici în amestec cu alte neamuri. Texte şi inscripţii ni-l arată pe Burebista ca stăpîn al tuturor cetăţilor greceşti de pe ţărmul de vest al Mării Negre de la Olbia pînă la Apollonia (azi Sozopol în R.P. Bulgaria) pe ţărmul de sud al actualului Golf Burgas.

[1] Vezi **Magazin istoric, nr. 6/1976.**

Două realităţi şi o concluzie

Rămîne să răspundem la întrebarea dacă întinsa stăpînire a lui Burebista a fost sau nu un stat, dacă a reuşit să depăşească fazele finale de organizare a comunei primitive, acea fază a democraţiei militare, pentru a atinge o formă politică superioară.

Despre Burebista ştim că era rege, ne-o spun răspicat atît textele literare, cît şi inscripţia de la Dionysopolis. Ba, mai mult, el era **„cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia".** Dar tot rege fusese în sec. IV î.e.n. şi Dromichaites, despre care ştim că s-a luptat cu Lisimach, diadohul macedonean al Traciei pe care l-a făcut prizonier. Din relatarea evenimentelor făcută de către Diodor din Sicilia, rezultă limpede faptul că în timpul lui Dromichaites nu se făcuse încă trecerea de la democraţia militară: decizia aparţinuse poporului înarmat, organ suprem de conducere, şi nu regelui. Este ştiut că titlul de rege (**rex** în textele de limbă latină şi **basileos** în cele greceşti) era dat de către scriitorii antici acelor şefi de uniuni tribale ajunse în faza de democraţie militară.

Despre Burebista ştim că a unificat întregul neam geto-dacic, că a inclus în stăpînirea sa atît cetăţile greceşti de pe ţărmul de vest al Mării Negre, cît şi seminţiile celtice pătrunse în spaţiul de vest al Daciei şi triburile bastarnilor germanici, care se infiltraseră în teritoriile dacice de est. El a devenit, astfel, stăpînul unui enorm spaţiu, fapt ce l-a determinat pe Strabon să vorbească despre un „imperiu". Cum putea fi cîrmuită o arie atît de vastă şi cum puteau fi ţinute în frîu atîtea triburi?

Răspunsul la cele două întrebări ni-l dă Fr. Engels: „Marea întindere a împărăţiei — ne spune el cu privire la regatul francilor — nu putea fi cîrmuită cu mijloacele vechii orînduiri gentilice; sfatul conducătorilor, chiar dacă n-ar fi dispărut, de mult n-ar mai fi putut să se adune şi fu curînd înlocuit cu anturajul permanent al regelui; vechea adunare a poporului, rămasă numai de formă, ajunse şi ea, din ce în ce mai mult, o simplă adunare a şefilor inferiori ai armatei".

Marea intindere peste care stăpînea Burebista este o realitate dovedită de izvoarele literare, epigrafice şi arheologice; stăpînirea peste alte neamuri — celţi, bastarni, greci — este şi ea o realitate tot atît de incontestabilă. Şi atunci, nu mai este o ipoteză concluzia ce se impune, cu necesitate: un asemenea vast teritoriu nu putea fi cîrmuit cu instituţiile vechii orînduiri gentilice, ci numai pe calea unei organizaţii politice superioare, pe calea unui stat.

Statul geto-dac întemeiat de Burebista în prima jumătate a sec. I î.e.n. a fost prima formaţiune politică de tip superior din istoria spaţiului românesc şi printre primele din Europa. Acest stat, de la a cărui formare, în 1980, vom sărbători 2 050 ani, a avut un rol de seamă în dezvoltarea ulterioară a vieţii şi a societăţii pe aceste meleaguri.

Centenarul independenţei de stat a României la Bruxelles

În cursul lunii mai a.c., Asociaţia culturală Belgia-România a organizat o conferinţă pe tema centenarului independenţei de stat a ţării noastre. Luînd cuvîntul cu această ocazie, dl. M. Vanden Blook, director general al Direcţiei Politice din Ministerul de Externe al Belgiei, a arătat printre altele: „La 9 mai 1877 a fost proclamată independenţa României şi, tot atunci, lunga luptă pentru eliberare de sub dominaţia străină a acestui popor de la Dunăre a atins un punct culminant. A atribui însă naşterea noului stat exclusiv descompunerii Turciei înseamnă, de fapt, a subaprecia atît conştiinţa naţională a poporului român, cît şi lupta pentru emancipare desfăşurată în principatele Valahiei, Moldovei şi Transilvaniei. În întreg secolul XIX, ideile de libertate propagate de gînditorii progresişti ai vremii, idealurile revoluţionare, răspîndite în întreaga Europă de războaiele napoleoniene, au găsit în Balcani apărători sinceri, ajunşi la disperare din pricina îndelungatei asupriri străine şi nerăbdători să-şi ia soarta în propriile lor mîini. Românii au procedat asemenea popoarelor din Europa Occidentală, dar cu acel plus de curaj şi mîndrie imprimat tuturor naţiunilor din Balcani de o înaltă cultură şi de un spirit comunitar şi generos, călit în grele încercări.

Deşi Belgia şi-a cîştigat independenţa încă din anul 1830, cu o jumătate de secol mai devreme decît România, istoria ei este marcată de foarte multe vicisitudini, generate de stăpînirea străină şi similare celor ale poporului român. Ocupînd, în Occidentul european, una dintre cele mai importante zone din punct de vedere strategic, Belgia a avut deseori tristul privilegiu de a fi cîmpul de bătaie în războaiele europene. Multă vreme dispreţuită de puterile care îi garantau statutul internaţional, ea a reuşit să se impună ca o naţiune capabilă să-şi afirme aspiraţiile de libertate, deşi în hotarele unui stat mic.

Toate aceste similitudini au influenţat pozitiv calitatea relaţiilor dintre cele două ţări, relaţii care au debutat încă din perioada cuceririi independenţei de stat a României. Între Bucureşti şi Bruxelles s-au stabilit legături diplomatice încă din anul 1880, Belgia făcînd parte din primele zece ţări cu care România a avut raporturi oficiale.

În clipa de faţă guvernele român şi belgian nu se mulţumesc doar să coopereze bilateral şi armonios, ci depun eforturi pentru a extinde această conlucrare în cadrul organizaţiilor internaţionale existente".

„SPRE ÎNVIEREA ȘI ÎNDREPTAREA PATRIEI"

Deși înfrîntă, prin intervenția trupelor imperiilor străine, revoluția din 1821 a marcat un moment de mare însemnătate în istoria poporului român, în îndelungata sa luptă pentru dreptate socială, unitate și libertate națională. Rezultat al evoluției societății românești de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul celui următor, această puternică ridicare la luptă formulase, în programul său[1], o serie de deziderate, atît de natură socială, cît și națională, care exprimau criza profundă a regimului feudal românesc și a raporturilor existente între Principatele Române și Poarta otomană. Expresie în primul rînd a intereselor păturilor mijlocii care în etapa respectivă se confundau în mare măsură cu cele ale maselor largi ale poporului, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a creat o stare de spirit propice afirmării tot mai pronunțate a factorilor politici interesați în restructurarea novatoare a societății românești. Pe planul gîndirii politice, această perioadă s-a remarcat prin formularea unor programe care, într-o formă sau alta, în raport de cercurile politice care le-au întocmit, au evidențiat preocupări și stări de spirit ce-și vor găsi momentul de afirmare deplină în timpul revoluției din 1848.

După cum se știe, în primăvara anului 1822, marile puteri europene au cerut Porții să-și retragă trupele din principate. În perioada imediat următoare, au fost convocate la Constantinopol delegații ale marii boierimi muntene și moldovene, spre a-și prezenta doleanțele în legătură cu viitoarea organizare a celor două țări.

Cele două delegații au ajuns la Constantinopol la 17 aprilie 1822. Boierii munteni au adus cu ei un memoriu redactat la București, alcătuit din mai multe puncte; cei moldoveni își înaintaseră cererile mai înainte. Poarta a refuzat să ia în discuție documentele prezentate. Ca urmare, au fost elaborate două noi documente, foarte asemănătoare în spirit și conținut, ceea ce confirmă că între munteni și moldoveni avuseseră loc intense consultări.

Pentru a ilustra gîndirea politică a vremii, publicăm în acest număr memoriul întocmit la București de marii boieri munteni și un memoriu alcătuit în aceeași perioadă de boierimea mijlocie și mică și reprezentanți ai burgheziei.

Deși exprimau, prioritar, interesele marii boierimi, revendicările cuprinse în primul memoriu vădeau dorința de a se crea un nou cadru instituțional intern favorabil progresului economic și întăririi autonomiei țării. Principalele puncte vizau restabilirea domniilor pămîntene, excluderea străinilor din funcțiile civile și ecleziastice, dreptul exclusiv al pămîntenilor de a ocupa funcții în aparatul de stat politic și administrativ. Referindu-se la eliminarea fanarioților — „măcar fie și boieri de verice treaptă" — din principalele pîrghii ale administrației, memoriul întocmit de marii boieri munteni, în aprilie 1822, preciza că aceștia trebuiau alungați din țară, iar venirea altora în suita noilor domnitori să fie strict limitată; capuchehaiele domnești urmau să fie recrutate și ele numai dintre români. Autorii documentului mergeau pînă acolo, încît formulau doleanța ca și consulii Austriei sau Rusiei în principate să nu fie numiți dintre greci, ci să fie „adevărați roși și nemți".

Urmărind a da o mai mare stabilitate domniilor, memoriul cerea desemnarea pe viață a noilor domni fără însă a accepta principiul ereditații. De asemenea, orice act al domniei trebuia să poarte girul marilor boieri exprimat prin contrasemnăturile lor. Prin aceasta se urmărea a se limita autoritatea domniei și a se crea climatul juridic necesar instituirii și exercitării puterii politice și economice a marii boierimi.

Două stipulații din acest memoriu merită însă o subliniere specială: prima se referă la dreptul pămîntenilor de a-și exercita „negustătoria" pretutindeni, „plătind vama după ve-

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 8/1977.

chiul obicei" şi cealaltă privitoare la limitarea personalului pus la dispoziţia beiliccibaşăi (funcţionarul însărcinat să strîngă oile pentru Imperiul otoman), stipulaţii care, evident, depăşeau sfera îngustă a intereselor marilor boieri.

Spre deosebire de acest memoriu (care exprima nu atît preocuparea novatoare a marii boierimi, cît mai mult dorinţa acesteia de a-şi întări propriile-i poziţii politico-economice, pentru ca în acest mod să poată preîntîmpina viitoarele răbufniri ale nemulţumirilor celor asupriţi), documentul redactat de „toată tagma boierească de-al doilea şi de-al treilea treaptă, dimpreună şi cu cei de stările de mai jos" ne pune în faţa unui act de gîndire politică cu totul remarcabil. Este un program formulat de boierimea mijlocie şi mică şi de reprezentanţi ai burgheziei înmînat marilor boieri, pentru ca, în demersurile făcute, aceştia să ţină seama şi de dorinţele lor.

Merită a fi remarcat în primul rînd faptul că documentul califică revoluţia din 1821 drept „cel mai răsunător glas" al poporului, care „au străbătut auzirile tuturor laturilor, cum şi părţilor celor mai depărtate". Pornindu-se de la ideea că revoluţia lui Tudor fusese un mare act de trezire a conştiinţelor, în document se sublinia ideea unirii noastre „a tot trupului neamului" şi se afirma răspicat că „izbăvirea de cele rele şi întemeierea fericirii neamului românesc nu spînzură numai în voinţa celor de treapta dintîi, ci se găseşte mai vîrtos în unirea tuturor compatrioţilor" şi „întru o deopotrivă cugetare la cele folositoare obştii". Ideea este cu totul remarcabilă pentru acele vremuri: în faţa marilor deziderate ale epocii se făcea apel la solidaritatea tuturor forţelor politice ale ţării. Autorii documentului condamnau îngustimea gîndirii şi egoismul marii boierimi, arătînd că aceasta revendica numai pentru ea „sloboda voinţă", iar pentru „ceilalţi compatrioţi sila supunerii". Propunerile înmînate marii boierimi erau considerate ca izvorînd din silinţe „spre învierea şi îndreptarea patrii". Căci, afirmau autorii documentului „de la cel mai mare şi pînă la cel mai mic, fiindcă sîntem un neam, să fim negreşit şi un cuget spre cele obşteşti". Ei cereau instituirea unor norme democratice de guvernare în baza cărora hotărîrile marilor boieri să nu fie luate fără a consulta „şi alţi fraţi patrioţi din fiecare judeţ" şi sugerau chiar reprezentarea tuturor judeţelor „la scaunul stăpînirii" prin cîte un deputat. Semnatarii programului amintit mai pretindeau „drumul deschis tuturor patrioţilor, de orice treaptă sau stare" spre funcţiile de conducere în stat şi invocau ca argument experienţa neamurilor „luminate" ale Europei.

Documentele menţionate relevă o seamă de contradicţii existente în sînul societăţii româneşti de atunci. În acelaşi timp, ele ilustrează activa confruntare de idei care a marcat întreaga perioadă prepaşoptistă, amplul proces de acumulări şi clarificări pe planul gîndirii politice şi ideologice româneşti din primele decenii ale sec. XIX. Textele exprimă o mare receptivitate faţă de ideile progresiste ale epocii, dar şi un efort creator de formulare a unor soluţii proprii, originale, izvorîte din realităţile societăţii româneşti.

Dan BERINDEI

[Aprilie 1822]
Cererile adresate Porţii otomane de delegaţii marii boierimi muntene[1]

I. Domnia ca să fie pă şapte ani este planos [plan] grecesc, care sfătuindu-să cu celelalte părţi l-au pus în lucrare. Lucru învederat, că de cănd prea puternicul Devlet [guvernul otoman] au hotărît a fi domniile pă şapte ani, nu s-au mai întorsu nici un domnu în Ţarigrad [Constantinopol]; ci toţi au pribegit în alte ţări, pentru ca să poată să-şi facă scoposul [scopul] lor, adecă aceasta care s-au întămplat. Şi de vor rămănea domniile tot aşa, cu adevărat şi de acum înainte nici unul nu să va mai întoarce înapoi, şi a domnilor fugă este cea mai vătămătoare şi supărătoare Devletului, căci, fugănd, pizmuesc Devletul şi în ţări streine şi, aflăndu-să domnii cu bani mulţi, dau pricină şi sfătuesc, arătănd drumuri vătămătoare Devletului, şi celelalte împărăţii îi ascultă. Iar oranduindu-să domnii, să rămăie în domnie pănă la moarte şi, murind domnul, să aleagă pă altul care va găsi cu cale şi aducîndu-l, să-i oranduiască, iar nu pă fii-său.

II. Căţi arnăuţi, sărbi şi greci să vor afla într-aceste doao chelerurі[2] împărăteşti, să să izgonească din ţară, ca să meargă fieşcare la patrida sa, măcar fie şi însurat, avănd şi nevoste pămăntence, măcar fie şi boieri de verice treaptă vor fi: pentru a cărora izgonire să să trimiţă om împărătesc.

III. Domnul cel oranduit de Devlet să n-aibă voie să aducă din Ţarigrad greci, decăt numai un postelnic, un sirchiiatipi şi trei ciagale şi să să slujască cu oamenii ţării.

IV. Căţi din greci sau sărbi vor fi sudiţi, sau căţi din boieri pămănteni vor avea cavalerii [decoraţii], să să cerceteze şi, de vor fi făcuţi după coprinderea sfintelor contracturi, să fie nesupăraţi şi sudiţi adevăraţi, urmănd tractaturilor, avăndu-i domnii depărtaţi de toate maslahaturile [beneficiile] ţării şi de privelighiurile pămăntului.

V. Consol, atăt Rosiia [Rusia] căt şi Nemţiia [Austria], să nu aibă a trimite grec într-aceste ţări, nici secretarul lor să fie grec, ci adevăraţi roşi şi nemţi.

VI. Ponturile sfintelor tractaturi, ce vor privi asupra nizamurilor [organizării] acestor ţări, să să facă cunoscute la toţi pămăntenii de obşte, iar nu ascunse.

VII. Domnii să aleagă în urmă pe boierii ţării şi atăt iscăliturile lor căt şi peceţile să le trimiţă la prea înaltul Devlet pentru ca să fie ştiute şi cunoscute, şi verice arzu vor trimite domnii la prea înaltul Devlet, pentru verice maslahaturi ale ţărei, să nu să priimească, pănă nu vor fi toţi iscăliţi, făcănd prea înaltul Devlet rubar [confruntare] atăt iscăliturile căt şi peceţile, şi de vor fi toate şi adevărate, atunci prea înaltul Devlet să dea stăpăneasca sa poruncă.

---

[1] Emil Virtosu, **1821. Date şi fapte noi**, Bucureşti, 1932, pp. 155-158.

[2] Principatele Române constituiau surse de aprovizionare ale Porţii cu produse agricole şi animaliere, fiind numite din această pricină „chileruri" — cămările Imperiului otoman.

VIII. Verice [orice] poruncă va trimite Devletul la aceste doao cheleruri , să o facă domnii cunoscută tuturor boierilor.

IX. Domnii să nu aibă voie să îmbrace [cu] caftan pă nici un strein, nici să-i dea privileghiuri de ale ţării, adecă scutelnici şi poslușnici.

X. Toţi boierii acestor doao chileruri să fie slobozi, veri când vor vrea, să meargă la prea puternicul Devlet, să nu fie popriţi de nimeni.

XI. Toate capichehaelile [capuchehaele] serhaturilor cetăţilor otomane de la Dunăre să fie români pământeni, iar nu greci.

XII. Toţi călugării, vlădici, arhimandriţi, igumeni greci să fie izgoniţi din ţară, şi să meargă pe la ĕparhiile lor.

XIII. Domnii să nu aibă voie a înălţa în mansupuri [funcţii] din boieriiţării pă carii vor vrea, ci cu rândul, cel bătrân să înalţe pă cel de-al doilea, nici să dea mansupurile la cine vor vrea, ci pă rând la fieşcare, ca să să împărtăşească toţi de mila împărătească, şi fără de ruşfet [bacşiş, dar] şi cu sfatul tuturor boierilor.

XIV. Domnia să orânduiască patru vistieri boieri la vistierie, iar nu numai unul.

XV. Calemurile [funcţiile] sameşiilor [casieriilor judeţene] să lipsească cu totul, cu ferman împărătesc.

XVI. Ispravnici să să orânduiască boieri cu ştiinţă şi să fie răspunzători pentru judeţul lor.

XVII. Domnii să nu aibă voie să facă nici mazăli, nici neamuri, nici cumpanişti [membri ai companiilor de negustori], nici postelnicei, fără de ştirea boierilor; şi când va face căte unul după slujba lui, în carte să fie toţi boierii iscăliţi, iar nefiind toţi iscăliţi să nu să ţie în seamă.

XVIII. Domnii să nu aibă voie să dăruiască privileghiuri de ale ţării, nici lucruri de ale ţării să dea zestre.

XIX. Toate socotelile ţărei să fie deşchise la vistierie şi fără dă ştirea boierilor să nu să facă nici o cheltuială, nici să să ia mai mult din ţară decît ceea ce va trebui ţării pentru cheltuielile ţării şi pentru lefi. Iar domnul să-şi ia pă seama sa numai rusumaturile [dările indirecte].

XX. Toţi streinii fără dă privileghiu să să aşeze la dajde cu ţara, iar să nu fie băşcăluiţi [în sens de a fi supuşi altui regim fiscal].

XXI. Neguţătoria pământenilor să fie slobodă a trece veriunde, plătind vama după vechiul obiceiu.

XXII. Beiliccibaşa [cel însărcinat cu strîngerea oilor pentru aprovizionarea Porţii] să nu aibă voie să aducă cu dânsul mai mulţi oameni decât 17 pazarghideni [tîrguitori], pe cari are să-i orânduiască la 17 ispravnicaturi şi cu oamenii ispravnicatului să strângă oile ce sânt orânduite numai cu fiiat [după preţul pieţii], dându-le ispravnici ciobanii cei trebuincioşi, care ciobani să aducă oile numai până la Dunăre, şi să să întoarcă înapoi. Însă, toţi ciobani[i] să nu aibă arme.

XXIII. La şcoalele ţării, ce să numesc domneşti, dascălii să nu fie volnici a priimi copii nici de grec, nici de arnăut, nici de sârb, şi cu poruncă împărătească să să trimiţă şi hogi [dascăli turci] procopsiţi cu plata ţării, ca să înveţe şi pământenii limba prea puternicului Devlet.

XXIV. Toţi sudiţii [supuşii străini] să fie îndatoraţi a fi supuşi sfintelor tractaturi şi privileghiurilor ţării.

XXV. Spătăriia să să dea la patru boieri de ai ţării, pentru a putea păzi nizamul [rînduiala] ţării, iar [nu] la unul, nici la greci.

XXVI. Caimacam la Craiova să să trimiţă boier pământean cu ştiinţă de ale ţării, şi să nu aibă în slujbă streini oameni, decât numai de ai ţării.

[1822]

Înscrisul propus de boierii mici ai Ţării Româneşti celor mari pentru asigurarea unei conlucrări politice[1]

De vreme ce într-adins ni s-au vestit cum că prea osfinţiia sa părintele Mitropolitul Ţării Româneşti, chiriarhul nostru, dinpreună cu iubitorii de Dumnezeu părinţii episcopi şi cu dumnealor cinstiţii boieri veliţi, adecă cei de treapta dintâi, cunoscând cumplitele rane ce au vătămat până în sfîrşit, tot politicescul trup al plinirii lăcuitorilor conpatrioţi, până la cel mai mic, că acele rane adecă nu au izvorât din alte pricini, fără numai din dejghinările ce s-au urmat până acum între patrioţi, din care dobândind înlesniri cei cu rele cugete asupra ţării, au hulit, au defăimat, au hrăpit tot bunul şi au călcat cu picerile toate dreptăţile neamului nostru şi în cele după urmă s-au bizuit să ne stingă şi să ne pustiiască de tot patriia; de aceia cu răvnă dumnezeiască şi cu văpaia dragostii patrii fiind pătrunşi, prin înscris au alcătuit, între prea osfinţiia lor şi dumnealor, o adevărată şi vecinică unire, statornicită pe temeiuri bune, spre binele patrii şi al obştii lăcuitorilor săi, şi cu mijloacele ce au hotărît să aplece în orice vreme la trebuinţă, prin care nu numai să depărteze toată hula ce s-ar putea povesti de către necunoscătorii aceştii uniri, ci încă să să facă pricinuitori şi neamului de laudă şi patrii de multe folosiri!

Arătăm dar şi noi, toată tagma boierească de-al doilea şi al treilea treaptă, dinpreună şi cu cei de stările de mai jos, fraţi ai noştri conpatrioţi, lăcuitori din toate oraşele şi judeţele ţării, că am priimit cu bucurie această bună vestire şi am lăudat aceste bune şi de obşte folositoare începeri, rugând pă Dumnezeul păcii şi al iubirii de oameni ca să le păzească unirea statornică în veci, luminându-i cu cele adevărate măsuri spre folosinţele obştii patrii noastre! Dar însă, fiindcă unirea numai între prea osfinţiia lor şi între dumnealor nu poate fi nici desăvîrşită, nici temeinică, până nu va fi înclinată şi cu unirea noastră a tot trupului neamului, şi legată strâns cu cele mai sfinte legături ale dragostii înfrăţite, ci împotrivă să cunoaşte şi aceasta ca o osebire din totimea trupului conpatrioţilor şi ca o de sineş alegere de căteva obraze, ce s-au norocit a fi în trepte mari şi a să numi nobilita a ţării, care în toţi anii să adaogă şi să împrospetează la număr, trăgând în partea dumnealor voinţa şi lăsând în partea celorlalţi fraţi sila spre supunere; de aceia, cu graiul adevărului zicem că izbăvirea de cele rele şi întemeierea fericirii neamului românesc nu spânzură numai în voinţa celor de teapta dintâi, ci să găseşte mai vârtos în unirea a tuturor conpatrioţilor, întru o curăţenie a dragostii înfrăţite şi întru o deopotrivă cugetare la cele folositoare obştii! Pentru căci, măcar că ne sânt tuturor ştiute cele de mai nainte urmate în patriia noastră, dar trecutul anu 1821 cu cel mai răsunător glas au străbătut auzirile tuturor laturilor, cum şi părţilor celor mai depărtate, şi au dat îndăstulată înţelegere că, şi de nu toate, dar cele mai multe răutăţi şi felurimi de ticăloşii, ce s-au lucrat cu sălbăticie la toată obştea, au fost găsite cu cale de sistima celor de treapta dintâi, ce întocmea divanul ţării şi chipul oblăduirii, şi arătate de dânşii prin anaforale [rapoarte] ce le numea obşteşti. Şi aşa silniciia stăpânirii streine să îndrepta cu acele obşteşti anaforale, precum şi iscăliţii dintrânsele, cei ce zicea că poartă chipul obştii (şi obştea niciodată nu să întreba), să îndrepta iarăş cu pricinuire că şi ei au fost siliţi de acea stăpânire a face acest fel de anaforale, pricinuire foarte proastă şi slabă spre apărare, pentru căci, în vremile ce lipsea silniciia streină şi era cumpăna oblăduirii numai în mâinile dumnealor, s-au lucrat cele mai rele şi mai aspre, în vederea slăvitei armii a prea puternicului şi prea milostivului nostru protector, când şi mansupurile ţării şi toate slujbele fără osebire să vindea în sume mari de bani la cei mai mici fii ai patrii şi la toţi slujbaşii şi aceiia urmând celor mai mari, lucra cele mai silnice mijloace, ca să-şi scoată banii cumpărătorii rămâind această pildă şi la oblăduirea cea din urmă a streinilor! Şi în toate vremile, cu un cuvânt, s-au dărăpânat Ţara Românească tot cu acest fel de anaforale obşteşti ale celor mai mari, din pricină că la dumnealor era sloboda voinţă, şi la ceilalţi conpatrioţi sila supunerii!

Cu toate acestea, această bună vestire de unirea părinţilor arhierei şi a dumnealor boierilor celor de treapta dintâi ne dă să înţelegem că au hotărât, cu ajutorul lui Dumnezeu, să depărteze de acum înainte tot duhul silnic, hulitor şi asupritor către cei mai mici şi toate chipurile ce pot aduce şi cea mai mică vătămare la starea şi cinstea celorlalţi fraţi conpatrioţi şi vor îmbrăţişa cu d-adinsul toate mijloacele ce privesc spre folosinţa obştii patrii, până la cel mai prost lucrător al pământului!

[1] Emil Vîrtosu, **1821. Date şi fapte noi**, Bucureşti, 1932, pp. 205-210.

Aşadar şi noi, coprinşi fiind de asemenea herbinte răvnă spre învierea şi îndreptarea patrii noastre, înclinăm unirea noastră cu a dumnealor, prin legătură sfântă şi cu tare jurământ, ca să fie o unire între toţi fiii patriii, precum şi neamul nostru este unul. Care unire a noastră să să păzească în veci, cu aceste însă şarturi:

I. Dăm făgăduială noi mai jos iscăliţii, ce sântem şi din partea tuturor fraţilor conpatrioţi, că ne vom arăta către cei mai mari cu toată cinstea şi datornicul sevas [respect], în cătă vreme şi dumnealor să vor arăta către noi cu libov [dragoste] părinţesc, dragoste curată şi nefăţarnică, ca către nişte fraţi, şi cu datornica cinste după haractirul fieşcăruia, şi aşa vor fi păzite amîndoao cu lăudata înclinare. Iar într-alt chip, nici una nici alta nu-ş va avea fiinţa sa, pentru că nu mai pot fii patrii a mai suferi să să calce supt picerile mănăriilor, hulelor şi silniciilor!

II. Toţi deopotrivă, de la cel mai mare şi până la cel mai mic, fiindcă sântem un neam, să fim negreşit şi un cuget spre cele obşteşti, silindu-ne din toată vărtutea a lucra cele folositoare patrii, a depărta tot răul şi a zdrobi toate mijloacele ce se vor dovedi că să lucrează, sau aevea sau prin taină, spre vătămarea obştii, măcar fie şi spre cel mai mic frate al nostru! Să ajutăm pe fraţii noştri după cuviinţă şi să păzim sfânta dreptate, fără mită şi fără hatăr, la orice pricină şi în toată vremea! Iar întâmplându-să a să iuvi vreo silnicie, să ne unim toţi glasurile şi strigările noastre până la auzul prea puternicului monarh al Rosii, milostivului nostru protector, carele apururea grijăşte pentru dreptăţile şi fericirea neamului nostru[1].

III. Dumnealor boierii cei mari, adecă cei de treapta dintâi, pot să-ş aibă dregătoriile în care să vor orândui de către stăpînirea ce milostivul Dumnezeu, prin ajutorul preaputernicului nostru protector, ne va aşăza, şi grijind fieşcare de mansupul său după sfânta dreptate, îş va da seama! Iar la pricinile cele obşteşti, ce privesc la toată ţara, fie măcar şi la un judeţ sau la vreun oraş, orice sfat vor face dumnealor şi vor arăta ori prin graiu, ori înscris prin anafora, să nu să ţie în seamă, până nu să vor întreba şi alţi fraţi patrioţi din fieşcare judeţ, să-ş dea şi aceia cuvântul, ca nu cumvaş lucrându-să iarăş cele de vătămare, să alerge dumnealor boierii cei mari tot la acea pricinuire obicinuită, că au fost siliţi de către stăpânire.

De aceea, dar, ca să să facă lucru temeinic şi să ferim pă fraţii noştri patrioţi de orice bântuire, de trebuinţă este ca din toate judeţele ţării să să trimiţă la scaunul stăpînirii căte un deputat, ales de obştea judeţului, cu adeverinţă înscris la mână de la simpatrioţii lui, arătătoare că el adecă este ales a purta obrazul şi celorlalţi, şi cu deplină putere a grăi şi a săvârşi în locul lor. Aşijderea şi din oraşul Bucureştilor să să orânduiască doi, şi din oraşul Craiovei iarăş doi. Aceştiia

[1] Era neîndoielnic că se încerca a se folosi contradicţiile marilor imperii vecine pentru a se asigura realizarea obiectivelor mişcării de eliberare românesti. Apelul la ţar reflecta necesitatea în care se găsea această mişcare de a folosi toate căile menite a înlesni atingerea ţelurilor sale—**n.a.**

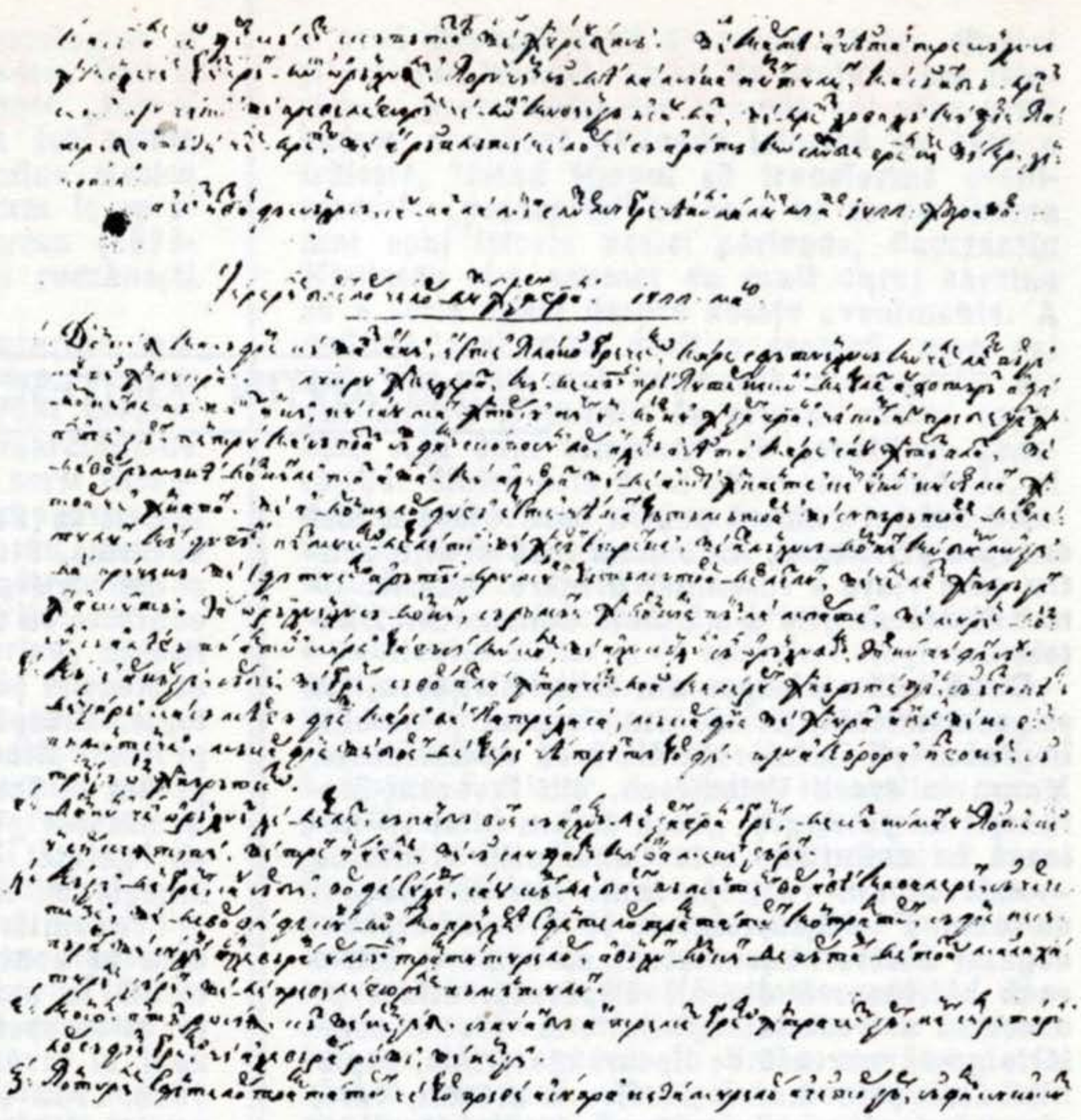

Facsimil din memoriul boierilor munteni, din 1822, adresat Porţii otomane (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România)

toţi, la sfaturile pentru pricini obşteşti, să fie negreşit chemaţi şi întrebaţi, având toată voia a-ş da şi ei cuvântul şi părerea lor şi să iscălească ca din partea simpatrioţilor lor, că sânt drepte şi priimite cele găsite cu cale, şi atunci puterea cea săvârşitoare să le puie în lucrare. Iar într-alt chip, nu!

IV. Să fie drumul deşchis tuturor patrioţilor, deorice treaptă sau stare va fi, ca fieşcare cu învăţătura, cu silinţa şi cu vrednicia sa, folosind patriia, să dobândească de la patrie cea după cuviinţă cinste şi înălţare stării lui, ca cu acest mijloc să să îndemneze toţi fiii patriii a să sili spre sporire de învăţături şi slujbe vrednice, fiind încredinţaţi că-ş vor lua răsplătirea ostenelilor lor, după cum să urmează şi la celelalte luminate neamuri ale Europei. Iar să nu fie trecuţi cu vederea, depărtaţi, huliţi şi călcaţi cu picerile de cei mari şi puternici în silnicii!

V. Să fie slobod fieşcare patriot, de orice stare, ca cunoscând vreun lucru folositor obştii a să pune în lucrare, sau simţind că să plăzmuieşte sau să lucrează cevaş spre vătămare, să arate înscris către stăpînire, ca să să dea în chibzuire obştească.

VI. Slobod să fie fieşcare patriot să-ş caute folosinţele şi interesurile sale în parte, fără a pricinui măcar cea mai mică vătămare şi împiedicare la cele obşteşti, sau la vreun frate patriot cât de mic.

VII. Cu sfatul şi priimirea a tot neamului românesc, să să alcătuiască pravilă a ţării, întemeiată într-aceste mai sus arătate ponturi şi adăogită cu căte altele să vor mai chibzui folositoare ţării. Acea pravilă în veci să să socotească că este capul cel poruncitor în ţara noastră, şi la aceia să arate desăvîrşită supunere tot neamul românesc, de toată starea, fără osebire, precum şi chiiar stăpânirea ce ni să va orândui! Şi verice nu să coprinde într-acea pravilă, socotindu-să de nelegiuit şi defăimat, nu să va priimi. Iar călcătorul pravilii, deorice stare şi treaptă va fi, să să pedepsească negreşit, făcând pără asupră-i tot neamul românesc!

Pe aceste bune temeiuri are să să păzească întărită în veci unirea tot trupului neamului nostru, care de le vor primi şi părinţii arhierei, dinpreună cu dumnealor boierii cei de treapta dintâi, vor iscăli această bună orânduială dinpreună cu noi. Iar neprimindu-le, să vor socoti ca nişte osebiţi din trupul patrioţilor, la carii norodul apururea vor avea bănuială asupra sfaturilor şi chibzuirilor ce vor face, neadăstând nici un bine pentru obşte! Iar noi căţi ne vedem iscăliţi, dinpreună şi cu toţi ceilalţi fraţi ai noştri patrioţi, cu mare jurămînt în numele a tot puternicului Dumnezeu, sântem hotărâţi a ne păzi în veci unirea noastră, rezimată în temeiurile ce s-au zis mai sus, măcar şi cu jărtfirea noastră de va fi trebuinţă, fiind cu toţii un suflet, o cugetare şi o glăsuire, încât, pentru cea mai mică supărare de să va întâmpla la cel mai mic frate al nostru, să vor înălţa îndată glasurile tuturor iarăş la prea puternicul protector, având tare legătură între noi a ne griji şi a ne nevoi în toată vremea unul pentru altul şi ajuta unul pă altul, ferindu-l de orice bântuire a strămbătăţilor!

O VIAȚĂ, O LUME, O EPOCĂ

CONSTANTIN KIRIȚESCU

Au existat oameni pentru care viața a fost doar un privilegiu. Au existat însă și alții pentru care viața a însemnat o mare datorie. Unul dintre aceștia s-a numit Constantin Kiriţescu.

După tată se trăgea din Ioan Kiriţescu, zis și „postelnicul", de loc din Focșani și stabilit în București în împrejurări încă necunoscute. Mama sa era o Voiculescu, din Izvorani-Ștefănești de pe Argeș. „Ceea ce am aflat — notează în amintirile sale Constantin Kiriţescu — este că am venit pe lume într-un început de toamnă — 3 septembrie 1876 — ca descendent al acestor bucureșteni de import, într-o casă bătrînească demult dispărută, aflată pe o coastă a Dealului Spirii...". A avut o copilărie grea, marcată de lipsuri materiale, suplinite doar prin marea dăruire a mamei, care, rămasă de timpuriu văduvă cu trei copii, a făcut eforturi supraomenești pentru a-i crește și a le asigura posibilități să meargă la școli.

Constantin Kiriţescu și-a făcut studiile în București. În 1894 a terminat liceul și s-a înscris la Facultatea de științe, secția științe naturale. Studenția a însemnat — cum singur o mărturisește — „ani de muncă intensă, de contacte cu realitățile vieții". În 1897 și-a luat licența și a ocupat, pînă în 1902, funcția de asistent și șef de lucrări la Institutul de fiziologie. Începînd cu 1902 și pînă în 1919 a fost profesor titular în învățămîntul secundar și a predat la Școala Normală „Vasile Lupu", și la Seminarul „Veniamin" din Iași, apoi la Liceele „Matei Basarab", „Șincai", Seminarul pedagogic și Seminarul „Nifon" din București.

Concomitent, a ocupat funcții de răspundere în controlul și administrația învățămîntului. În perioada 1907-1938 a fost inspector și inspector general al școlilor secundare și apoi al învățămîntului superior; în anii 1927-1928, 1932 și 1936-1937 a fost secretar general al Ministerului Educației Naționale.

Au fost științele naturale vocația profesională a lui Constantin Kiriţescu?

Da, **am putea răspunde, deoarece lucrările sale de specialitate, inclusiv teza de doctorat**

1 Mai 1895 la București

— Cercetări asupra faunei herpetologice a României, susținută în 1930 în cadrul Facultății de științe din Iași și apreciată „foarte bine, cu distincție" — reprezintă tot atîtea valoroase contribuții, ce „vor rămîne clasice și se vor consulta oricînd", după cum le aprecia cunoscutul naturalist Ion Borcea (1879-1936), cel care a pus bazele școlii românești de oceanologie.

Nu, sau nu numai științele naturale, am putea răspunde la aceeași întrebare. Pentru că de-a lungul vieții sale a abordat diverse domenii de activitate, în fiecare remarcîndu-se prin seriozitate, rîvnă și talent. A scris literatură[1] și nu doar dintr-un capriciu, ci pentru că, așa cum spunea Nicolae Iorga, era un „povestitor chemat". Eugen Lovinescu îi remarca „incisivitatea" stilului, „dar și spiritul caricatural [...] verva satirică", iar istoricul literar Dumitru Murărașu, referindu-se la unul din volumele lui Kiriței, scria: „Cu lirism discret, într-o limbă lipsită de vulgaritățile multor profesioniști ai literaturii, autorul a realizat o lucrare plină de discreție, care-n întregime reține interesul". Comentarii favorabile a închinat literaturii scrise de Kiriței marele critic George Călinescu, care vedea în opera sa memorialistică din lumea didactică o continuare a nuvelisticii „cu suburbii idilice și patriarhale a lui Delavrancea, pe care o cultivă foarte pitoresc".

C. Kiriței a scris manuale școlare de botanică, zoologie, anatomie și fiziologia omului, tipărite în numeroase ediții. Lucrările sale privitoare la educație și învățămînt au făcut vîlvă la vremea lor pentru curajul și spiritul constructiv al opiniilor exprimate[2]. Militant în slujba ideilor înaintate privind cooperarea internațională în domeniile culturii și învățămîntului, Kiriței a fost promotorul unor inițiative românești de mare răsunet în perioada interbelică; școala și apărarea păcii, filmul educativ, întrajutorarea universităților etc.[3] A fost președinte al Conferinței internaționale a învățămîntului superior (Paris, 1937) organizată de Institutul de cooperare intelectuală și în aceeași calitate a participat la Conferința internațională a învățămîntului public, organizată de Societatea Națiunilor, în 1937, la Geneva.

Dar ceea ce este, poate, mai interesant pentru noi și, în genere, pentru definirea mai exactă a personalității lui Kiriței, este faptul că acest om atît de multilateral în preocupări a avut disponibilități deosebite pentru studiul și scrierea istoriei. Lipsit de prejudecata istoricului profesionist din vremea sa, care evită adesea conștient perioada istorică pe care o trăiește, lăsînd timpul să transforme evenimentele „proaspete" în ceea ce se va chema mai apoi istoria acelei perioade, Constantin Kiriței și-a asumat cu mult curaj sarcina de a scrie exact despre aceste evenimente. A realizat mai mult decît o cronică, ne-a dat una din cele mai valoroase monografii ale participării României la primul război mondial. Așa cum afirmam[4], în conștiința generațiilor dintre cele două războaie mondiale, el a rămas în primul rînd ca foarte popularul autor al Istoriei războiului pentru întregirea României. 1916-1919[5].

Cartea s-a bucurat de primirea călduroasă a publicului cititor și de aprecieri elogioase din partea specialiștilor. Au semnat recenzii despre ea numeroase personalități ale vieții noastre științifice și culturale (istoricii N. Iorga, I. Lupaș, I. Nistor, A. Oțetea, literații de mare prestigiu: L. Rebreanu, Perpessicius ș.a.) „Cartea d-lui Kiriței despre războiul nostru de unitate — arăta Iorga — e bine informată, obiectivă și scrisă curgător", iar Ion Lupaș completa: „Putem spune, fără exagerare, că lucrarea d-lui Kiriței este, ca operă de educație patriotică, una din cele mai valoroase cărți apărute în limba română de la război încoace". Mareșalul Constantin Prezan o considera o „operă de mare valoare", care stabilește „în o lumină vie evenimentele petrecute, punînd în relief, în același timp, virtuțile ostășești ale neamului". El aprecia „munca stăruitoare și neobosită" ce autorul a „depus, timp de mai mulți ani", pentru a se „documenta la Marele Stat Major". André Tardieu, apropiat colaborator al lui Clemenceau, în mai multe rînduri președinte al Consiliului de Miniștri al Franței, scria în prefața la versiunea în limba franceză, publicată în Editura Payot: „Am promis această prefață din considerație pentru persoana autorului, pentru subiectul ei, pentru patria lui. Apoi am citit cartea. Și, azi, dedic cărții această prefață. Căci este o carte de rară și excepțională valoare".

Opera publicistică a lui C. Kiriței se caracterizează nu numai prin vastitate și varie-

---

[1] Principalele volume: **Printre apostoli** (1929); **Porunca a zecea** (1930); **Flori din grădina copilăriei** (1937), unele din ele traduse și în limba italiană.

[2] Lista lucrărilor fiind mult prea bogată, reținem doar cîteva: **Criza învățămîntului secundar și reforma liceului; Școala în slujba înțelegerii popoarelor și a păcii; Colaborarea familiei cu școala; Critica bacalaureatului; Catedre sau ore?; Quo Vadis, Universitas?; Școala de afară din școală; Universitățile și lumea modernă; Haret ca pedagog și reformator școlar** etc., etc.

[3] Din publicistica sa consacrată acestor probleme, spicuim: **Cinematograful ca mijloc de educație; Cinematograf și educație; Un nou auxiliar al învățămîntului: radiofonia; Învățămîntul despre Societatea Națiunilor; Societatea Națiunilor și Școala; La pédagogie de la Paix et les problèmes internationaux d'aprés guerre en Roumanie** („Pedagogia păcii și problemele internaționale după război, în România"), **Desarmarea morală; Apărarea națională și școala** și alte cîteva zeci de articole din seria **Școala română în cumpăna vremurilor.**

[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1977.

[5] Nu-i de prisos a reaminti că această lucrare s-a tipărit în mai multe ediții: prima dată, în două volume (1922—1924) și a doua oară în trei volume (1925-1927); o versiune prescurtată, **Războiul nostru de întregire** (1928), urmată de o alta în franceză **La Roumanie dans la guerre mondiale (1916-1919)**, 100 pagini apărută la București în 1927, tradusă și în limbile polonă și sîrbă. O altă versiune în franceză (498 pagini), cu același titlu, a apărut în Editura Payot din Paris. Despre problemele participării țării noastre la prima conflagrație mondială, C. Kiriței a mai scris: **La Romania nella guerra mondiale**, Roma, 1928; **The Battle of Marasheshti August 6-19/1917** („Bătălia de la Mărășești, 6-19 august 1917"), New York, 1929, lucrări care au avut un rol important în informarea opiniei publice mondiale asupra implicării României în evenimentele primului război mondial. Am aminti și studiile: **Cele două Uniri 1859-1918** (1936); **Preludiile diplomatice ale războiului de întregire. Tratativele cu Antanta** (1940); **Pagini din istoria diplomatică a războiului de întregire. Tratativele cu Puterile Centrale** (1940); **Pagini din istoria politică a războiului de întregire. Războiul neutralității pe frontul intern** (1941).

tate, ci și prin lunga perioadă istorică în care s-a desfășurat. Debutul și l-a făcut în presa socialistă, în săptămînalul Munca, **organul Clubului muncitorilor din București și ultimul său articol, intitulat** Muncă, ideal, vocație, **a apărut în** Scînteia tineretului **din 27 noiembrie 1965. O activitate publicistică, neîntreruptă, de aproape șapte decenii! Cu un an înainte de sfîrșitul vieții sale — survenit în 1965— Constantin Kiriței a publicat** Palestrica, **monumentală monografie a educației fizice și a sportului universal[1], unică în literatura de specialitate, tradusă în mai multe limbi.**

Ca o recunoaștere a meritelor sale în domeniul învățămîntului, în 1964, i s-a conferit titlul de profesor emerit.

* * *

Memorii. O viață, o lume, o epocă[2]: **cîteva sute de pagini pe care Costin Kiriței le-a selectat, revăzut și pregătit pentru tipar din însemnările inedite ale tatălui său. Mărturii impresionante despre vremurile pe care le-a trăit și oamenii pe care i-a cunoscut. Memoriile, în afara farmecului povestirii propriu-zise, ne pun în fața unui valoros document, necunoscut pînă acum istoriografiei noastre.**

Într-unul din capitole, din care publicăm ample fragmente, C. Kiriței povestește cum, elev de liceu fiind, a venit în contact cu ideile socialismului științific care prindeau rădăcini tot mai puternice în România. S-a simțit atras de mișcarea socialistă și a început să frecventeze Clubul muncitorilor din București. A fost o experiență care și-a pus amprenta puternică pe întreaga sa devenire umană și intelectuală. Dar să facem loc propriilor sale mărturisiri. Nu înainte de a mulțumi călduros fiului său, Costin Kiriței, pentru amabilitatea de-a ne fi pus la dispoziție manuscrisul, împreună cu numeroase alte materiale documentare și informații utile.

Marian ȘTEFAN

Ani de ucenicie în mișcarea socialistă

Mă consider un privilegiat al soartei că, prezent fiind la începuturile mișcării socialiste din țară mea, mi-a fost dat să fiu, totodată, martor al drumului lung, presărat cu obstacole fără seamăn, pe care l-a străbătut partidul comuniștilor pînă la victoria finală, al procesului uriaș de trecere de la capitalism la socialism, de construire a socialismului în România, al triumfului ideilor socialismului și comunismului pe o mare parte a globului pămîntesc.

Fiind, probabil, ultimul în viață dintre cei care, adunați într-un ungher mizer al Bucureștiului de altădată, s-au entuziasmat pînă la lacrimi de primele licăriri ale unor idei menite să cucerească lumea, consider că este nu numai un prilej de satisfacție personală, dar și o îndatorire față de istoria plină de umbre și lumină a țării, să consemnez în amintirile mele o pagină din această istorie așa cum am trăit-o și așa cum s-a întipărit în memorie și cum nu se va despărți de ea decît odată cu marea plecare.

S-ar putea întîmpla ca memoria să mă înșele, sau ca unele aprecieri să fie considerate subiective. Rămîne să fiu corectat sau pus la punct de aceia care, nefiind martori ai unui moment, ci analiști ai unei întregi etape din evoluția societății, pot încadra mai bine momentul cu toate valențele lui în ampla curgere a timpului.

„Botezul de foc"

Ne aflăm, așadar, în vremea cînd nu se închegase încă un partid al clasei muncitoare din România, în care organizarea de clasă a proletariatului era la primele începuturi[3]. Există însă o „mișcare" — era mișcarea socialistă, purtătoare a ideilor revoluționare ale socialismului în țara noastră. La început, nu era coordonată. Se înființau asociații, cercuri sau cluburi răzlețe care aveau unul și același țel: să propage ideile lui Marx și Engels.

O importanță deosebită pentru pătrunderea ideilor socialismului științific în România a avut-o Iașul, acest Uppsala[4], Oxford[5] sau Heidelberg[6] românesc, pămînt fecund al încolțirii ideilor înaintate. Sămînța fusese aruncată aici de cîțiva oameni de cultură: Eugen Lupu, doctorul Russel, Nicolae Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea[7]. Principalii prozeliți ieșeni ai acestora au fost: frații Ion și Gh. Nădejde, amîndoi profesori, studentul C. Mille și alții.

Socialismul a vegetat un timp; era cultivat în cercuri restrînse, frecventate de muncitori, elevi și studenți, precum și în publicistică, în fruntea publicațiilor socialiste aflîndu-se **Contemporanul.**

În 1881 s-a întîmplat un incident care a însemnat pentru

---

[1] În 1930, C. Kiriței a fost numit profesor titular la Academia Națională de Educație Fizică din București.

[2] Volumul se află în pregătire la Editura Sport-Turism; titlul, subtitlurile și notele din subsolul textului pe care îl publicăm aparțin redacției **Magazin istoric.**

[3] Pentru înțelegerea mai completă a acestei atît de importante etape din istoria mișcării socialiste și muncitorești, se pot consulta, printre altele, și lucrările: **Presa muncitorească și socialistă din România (1865-1900),** vol. I, București, 1964 și **Mișcarea muncitorească din România. 1893-1900,** București, 1965.

[4-6] Vechi centre culturale și universitare de renume mondial din Suedia, Anglia și Germania în care ființează universități încă din anii 1477, 1168 și, respectiv, 1386.

[7] Despre activitatea acestor pionieri ai socialismului, **Magazin istoric** a scris în repetate rînduri, vezi nr. 5/1969, 10/1970, 7 și 12/1971, 4/1974, 4/1976 și 7/1977.

tînăra mișcare socialistă „botezul de foc": sărbătorirea aniversării a 10 ani de la Comuna din Paris. Speriați de îndrăzneala acestei sărbătoriri, legată de un eveniment care în ochii guvernanților apărea drept un act anarhic, criminal, guvernul a aplicat sancțiuni grele organizatorilor, adică, conducătorilor mișcării. Dr. Russel a fost expulzat, Ion Nădejde a fost pedepsit disciplinar cu excluderea din învățămînt, Gh. Nădejde cu eliminarea pe timp limitat, Mille cu excluderea din Universitate[1].

După înapoierea din străinătate de la studii a lui C. Mille, V. G. Morțun și Al. Radovici, centrul mișcării s-a deplasat la București; Iașul a adăpostit mai departe **Contemporanul** și activitatea din jurul lui.

Prima mare manifestare publică bucureșteană a fost apariția trecătoare a ziarului lui Mille, **Drepturile omului**[2], iar după aceasta, întemeierea clubului socialist[3]. Primul sediu al clubului a fost „peste gîrlă", în Sala „Franzelarul", fostă „salon" de dans, nunți și baluri populare, iar următorul — Sala „Sotir" din Piața Amzei[4]. În același timp, mișcarea a publicat un săptămînal, **Munca**[5]. Anii de activitate politică de la „Sotir" contează ca o perioadă importantă în viața și evoluția socialismului din România. „Sotirul", nume care s-a identificat cu începuturile bucureștene ale mișcării, a trecut în istoria socialismului nostru, a Partidului Comunist Român.

Primul meu contact cu „Sotirul" a fost legat de cazul soldatului Cojocaru, acuzat că lovise pe locotenentul la care era ordonanță într-o împrejurare strict personală, fără nici o legătură cu disciplina, cu ierarhia și nici măcar cu uniforma militară. Dat în judecată pentru delictul grav de „lovire a superiorului", Cojocaru fusese condamnat de Consiliul de război la muncă silnică pe viață. Presa democratică a timpului a protestat împotriva acestei pedepse excesive. O întrunire publică a fost convocată la Sala „Dacia"[6]. Nelipsit fiind de la asemenea manifestații, m-am așezat în primul rînd de bănci și am ascultat pe fruntașii mișcării socialiste.

După întrunirea de la „Dacia" a urmat manifestația de stradă. În sală, fiind în față, am ieșit printre ultimii și, odată ajuns în stradă, am alergat să prind din urmă pe cei din fruntea coloanei. Manifestanții strigau: „Cerem liberarea lui Cojocaru!", „Trăiască națiunea armată!". Coloana s-a îndreptat spre Piața Amzei, unde se afla clubul „Sotir".

Am intrat printre primii în sala clubului care, în curînd a ajuns să fie plină de lume. Și aici s-au rostit cuvîntări de la tribună. Unul dintre oratori, Morțun, văzînd că mai mult de jumătate din sală era umplută cu elevi și studenți, a spus: „Lăsați tineretul să se adune aici, căci al lui este viitorul!". Am aplaudat din răsputeri și am rămas la „Sotir". Chiar a doua zi m-am înscris ca membru al clubului și am plătit regulat, din 1891 pînă în 1898, cotizația de 1 leu pe lună, care la mijloacele mele materiale nu era deloc o treabă ușoară.

Ce m-a atras la „Sotir"? Convingerea fermă, izvorîtă din propria mea experiență de copil necăjit, despre caracterul nedrept al societății burgheze. Speranța într-o lume mai bună, mai generoasă, din care să piară lipsurile, suferințele, nedreptatea. Entuziasmul insuflat de participarea la o mișcare pe care o consideri că întruchipează tot ce este mai bun în tine. Toate acestea la un loc constituiau o încărcătură atît de puternică, încît mi-ar fi fost indiferentă o eliminare din școală pentru apartenență la socialism, deși, la drept vorbind, pentru mine și familia mea ar fi fost o catastrofă.

Ședințele de simbătă seara

Am frecventat cu regularitate neabătută ședințele săptămînale de sîmbătă seara ale clubului de la „Sotir".

De cum intrai în sală, privirea era atrasă de tribuna din față, îmbrăcată în pînză roșie. Pe peretele din spatele tribunei se aflau portretele lui Karl Marx și Ferdinand Lassalle[7]. O fotografie a grupului celor 36 deputați social-democrați din **Reichstag**-ul german, avînd în centru pe Bebel[8] și pe Liebknecht-senior[9], precum și o scenă cu măcelărirea populației din Varșovia de o șarjă a cazacilor țariști în timpul insurecției poloneze[10] completau decorul sălii.

Sala nu se umplea în fiecare săptămînă, însă am asistat la ședințe în care nu puteam să ne tragem sufletul. Greul ședințelor îl ducea C. Mille. Nu se putea închipui o seară la „Sotir" fără el. Apărea la tribună cu capul aplecat pe un umăr și începea să vorbească cu un glas subțire și monoton, uitîndu-se mereu în tavan. Nouă, tineretului, apariția lui Mille nu ne făcea nici o impresie. Am fi vrut să avem în față un om de acțiune, un adevărat luptător pentru o cauză

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1972.

[2] A apărut în perioada februarie-decembrie 1885, septembrie 1888-aprilie 1889; a avut un rol important în popularizarea marxismului la noi.

[3] În adunarea generală a Cercului muncitorilor din București, întrunită la 3 februarie 1890, s-a hotărît transformarea cercului în Clubul muncitorilor din București, formă superioară de organizare a muncitorimii și etapă importantă în lupta pentru crearea partidului politic al proletariatului român. Potrivit articolului 5 din statut, noua organizație avea ca principală sarcină să statornicească „frăția și solidaritatea în general între toți muncitorii din țară [...], să-i organizeze într-un partid aparte al lor...".

[4] Vezi și **Magazin istoric**, nr. 3/1968.

[5] Primul număr a apărut la 25 februarie 1890; după crearea P.S.D.M.R. a devenit organul său de presă, pînă în noiembrie 1894.

[6] Funcționa într-un local din curtea Hanului „Manuc".

[7] Om politic german (1825-1864), socialist de orientare mic-burgheză; unul dintre fondatorii Uniunii Generale a Muncitorilor Germani (1863-1875). Concepția sa politică a fost criticată de Marx și Engels.

[8] August Bebel (1840-1913), militant al mișcării muncitorești germane; unul din întemeietorii și conducătorii Partidului Social-Democrat din Germania și ai Internaționalei a II-a.

[9] Wilhelm Liebknecht (1826-1900), unul din întemeietorii Partidului Social-Democrat din Germania și ai Internaționalei a II-a.

[10] Evenimentul s-a petrecut în timpul represiunii organizată de trupele țariste împotriva răscoalei de eliberare națională a poporului polonez (22 ianuarie 1863-aprilie 1864).

mai bună, iar Mille era departe de a întruchipa un asemenea personaj. Era departe chiar de ceea ce fusese el înainte, pe vremea cînd scrisese versurile avîntate **Din carnetul roşu** şi romanul autobiografic **Dinu Milian,** după modelul francez al lui **Jacques Vingtras** de scriitorul revoluţionar Jules Vallès.

În schimb, Toni Bacalbaşa[1], al doilea obişnuit al tribunei de la „Sotir", era verva personificată. Slab, pipernicit, cu o privire ascuţită, Bacalbaşa se prezenta la tribună fără a se fi pregătit înainte. În orice caz, nimic nu lăsa să se înţeleagă că ar fi ştiut ce temă va aborda. Se antrena însă uşor într-o improvizaţie agreabilă, plină de digresiuni, pronunţată cu un timbru vocal plăcut. Autor al lui **Moş Teacă,** în care încarnase pe tipul vechiului ofiţer, despot mărginit la minte, absurd şi ridicol, Toni îşi îndrepta săgeţile de preferinţă împotriva militarismului.

Nici Mille, nici Bacalbaşa nu se încumetau în problemele teoretice ale marxismului. Ei se limitau în general la comentarea evenimentelor politice ale săptămînei de pe poziţii socialiste.

Clasa muncitoare era reprezentată la tribună cu aceeaşi asiduitate de Alexandru Ionescu[2] şi Alexandru Georgescu[3], amîndoi tipografi. Ultimul avea „darul vorbirii" şi totdeauna ştia să spună ceva interesant.

O schimbare importantă în mişcarea de la „Sotir" s-a produs odată cu mutarea lui Ion Nădejde de la Iaşi la Bucureşti, probabil prin 1892-1893[4]. Nădejde avea o pu-

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1976.

[2-3] Fruntaşi ai muncitorimii române la sfîrşitul sec. XIX; Al. Ionescu a fost secretar al Cercului muncitorilor din Bucureşti (1888) şi membru în Consiliul General al P.S.D.M.R. (1893-1899); a avut un rol important în reorganizarea mişcării muncitoreşti la începutul sec. XX.

[4] În vara anului 1894, în cadrul unei şedinţe a Consiliului General al P.S.D.M.R., se hotărăşte chemarea **definitivă** a lui Nădejde la Bucureşti. Acest fapt rezultă şi dintr-un articol al său publicat în **Lumea nouă,** din 21 februarie 1899: „Se apropie cinci ani — scria el — de cînd conducătorii partidului m-au chemat în Bucureşti şi mi-au încredinţat conducerea partidului...". Deci pînă în 1894, Nădejde stătuse doar scurte perioade în Capitală.

tere de muncă excepţională şi o cultură cu adevărat enciclopedică. Era autorul unui dicţionar latin-român, al unor studii juridice, istorice, sociologice, filologice, al unor manuale de ştiinţe naturale. Ca biolog, dusese la **Contemporanul** din Iaşi o activitate publicistică remarcabilă în favoarea darwinismului[5]. Ducea o viaţă austeră, alături de soţia sa, Sofia Nădejde[6], o femeie inteligentă, cultă, îndeletnicindu-se şi ea cu scrisul. De cînd fusese eliminat din învăţămînt pentru activitate socialistă, la toate însuşirile lui a venit să se adauge aureola de martir al unei idei. În politică era susţinătorul unei linii ferme, intransigente.

La Bucureşti, Nădejde a luat conducerea mişcării socialiste şi curînd după sosirea lui s-a ţinut Congresul de înfiinţare a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.)[7], din a cărui conducere colectivă făcea parte, alături de Ion Nădejde, V. G. Morţun, C. Mille, Al. Gh. Radovici şi Al. Ionescu. Organul oficial al partidului era săptămînalul **Munca.** Înfiinţarea partidului a constituit o etapă nouă în dezvoltarea mişcării muncitoreşti din ţara noastră.

Foarte rar l-am văzut apărînd la „Sotir" pe Constantin Dobrogeanu-Gherea. Numele îi era mult mai cunoscut decît persoana însăşi. Scrierile lui critice, polemica dusă cu Titu Maiorescu, importanta publicaţie în două volume **Literatură şi ştiinţă**[8] îi crease o reputaţie deosebită în rîndurile intelectualilor timpului.

În mişcarea socialistă, Gherea se bucura de o mare autoritate. Era, fără îndoială, conducătorul spiritual al mişcării, care îşi exercita influenţa în consfătuirile restrînse ale fruntaşilor. La „Sotir" l-am văzut numai de 2-3 ori, rostind doar cîteva cuvinte. O singură dată l-am auzit ţinînd o conferinţă. Era în cadrul şedinţei inaugurale a „Cercului de studii sociale"[9] al partidului, iar conferinţa se intitula: **Concepţia materialistă a istoriei**[10]. Deşi auditoriul era în cea mai mare parte nepregătit pentru înţelegerea problemelor teoretice pe care le trata, iar felul în care conferenţiarul îşi prezenta conferinţa nu contribuia la această înţelegere, succesul a fost mare, iar noi tinerii din sală l-am aplaudat frenetic, plini de admiraţie.

Din toată pleiada cuvîntătorilor sporadici de la serile „Sotirului", memoria mi-a reţinut numele curelarului Acelerescu şi avocatului Filip Gesticone, ale mecanicului Banghereanu şi funcţionarului comercial Zussmann-Dulceanu, ale tipografilor Tache Georgescu şi Văleanu, ale ziariştilor Ioan Roman şi Emil D. Fagure. În cele mai multe cazuri, aceştia îşi spuneau cu simplitate şi sinceritate propriile păsuri sau ale meseriei.

Deseori primeam oaspeţi din provincie, fruntaşi de organizaţii locale, precum Alexandru Radovici din Ploieşti, Zamfir Filoti şi Ion C. Atanasiu din Galaţi, poetul Tra-

[5] Aceste articole au fost scrise, după cît se pare, la sugestia lui Gherea. Într-o epistolă trimisă de acesta lui Russel, citim: „Spuneţi lui Nădejde că-l rugăm să scrie cîteva articole de popularizare despre teoria lui Darwin..."; materialele au apărut în primele numere ale **Contemporanului.**

[6] Despre familia Nădejde, vezi **Magazin istoric,** nr. 10-11/1969.

[7] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1968.

[8] A apărut la Bucureşti (1893-1894); aici şi-a publicat Gherea studiile sale: **Mişcarea literară şi ştiinţifică; Idealurile sociale şi arta; Artiştii cetăţeni; Polemice.** Printre colaboratori amintim pe: Delavrancea, Vlahuţă, N. Beldiceanu, A. Bacalbaşa, N. Iorga, D. Voinov, dr. Urechiă, Sofia şi I. Nădejde.

[9] Pentru dezbaterea problemelor de ordin politic, economic, precum şi a altor chestiuni ce ţineau de viaţa mişcării muncitoreşti, pe lîngă Clubul din Bucureşti funcţiona Cercul de studii sociale; multe din conferinţele ce s-au ţinut în cadrul acestuia au fost apoi publicate în **Munca.**

[10] Dezvoltată, această temă a format obiectul unui studiu publicat în 1892 şi care, alături de alte lucrări ale lui Gherea (**Robia şi socialismul** — 1884; **Karl Marx şi economiştii noştri** — 1884; **Anarhia cugetării** — 1892; **Anarhiştii şi socialiştii** — 1894 etc.), a avut un rol important în răspîndirea marxismului în România.

ian Demetrescu din Craiova. Într-o seară a făcut senzaţie apariţia lui George Diamandi, unul dintre conducătorii organizaţiei foştilor studenţi români din Paris, care număra în rîndurile ei intelectuali renumiţi ca Emil G. Racoviţă, Jean Cantacuzino, dr. Irimescu, dr. Radovici. Vlăstar al unei vechi familii din Moldova, Diamandi făcea sacrificii băneşti pentru mişcare, editînd la Paris o importantă revistă socialistă: **L'Ère nouvelle**[1].

Uneori, şedinţele obişnuite ale clubului erau întrerupte prin organizarea unui ciclu de conferinţe, la care participau ca vorbitori nu numai militanţi, dar şi simpatizanţi ai mişcării. Cu asemenea prilejuri, „Sotirul" se umplea cu un public în care se vedeau multe figuri necunoscute. Socialismul număra mulţi simpatizanţi, îndeosebi în rîndurile intelectualităţii şi tineretului.

Am păstrat pentru încheiere, ca un fel de expresie sintetică a galeriei figurilor atît de pline de contraste ale „Sotirului" din vremea cînd l-am cunoscut, pe V. G. Morţun. Vocea lui caldă, vibrantă, era de fapt singura voce de adevărat tribun popular. Oratoria lui tumultuoasă, patetică, mergea la inimă. Din păcate, convingerile lui înclinau mai mult spre socialismul utopic decît spre cel ştiinţific. Ciudăţenia era că Morţun provenea dintr-un neam de boieri înrudit cu toate familiile boiereşti din nordul Moldovei. Cum se împăca Morţun, tribunul de la „Sotir", cu Morţun, marele moşier din judeţul Roman, era greu de spus. Se pare însă că ar fi avut faţă de ţăranii de pe moşiile lui o atitudine corectă, umană, ceva în genul tolstoian.

Morţun făcuse vagi studii la Paris — gurile rele pretindeau că făcuse şi declamaţia la Conservator; era dramaturg în orele lui libere — scrisese două piese de teatru, bineînţeles „cu tendinţe": **Zulnia Hîncu** şi **Ştefan Hudici,** în care luase ca temă tocmai exploatarea moşierească a ţăranilor; editase un volum de versuri şi proză de Eminescu pentru a veni în ajutorul poetului bolnav; condusese cîţiva ani **Contemporanul** din Iaşi, împreună cu Nădejde.

În politică, Morţun fusese ales pentru întîia oară deputat socialist în Camera Conservatoare din 1888[2] împreună cu Nădejde şi cu Lascăr Veniamin, dar demisionase cu zgomot ca semn de protest împotriva invalidării lui Veniamin pentru neîmplinirea vîrstei legale. S-a ales însă regulat la Colegiul al II-lea din Roman în cartel electoral cu liberalii locali.

După trecerea şefilor socialişti la liberali („trădarea generoşilor"), V. G. Morţun a devenit un fruntaş al Partidului Liberal. A fost de cîteva ori ministru, iar în timpul anilor de neutralitate — 1914-1916 — a jucat un rol dubios[3], fiind considerat drept germanofil. În această „calitate", Ionel Brătianu l-a utilizat în jocul său diplomatic cu cele două constelaţii rivale.

Imnuri pentru 1 Mai

De fiecare dată cînd izbucnea o grevă, viaţa „Sotirului" devenea mai animată, greviştii găseau aici încurajare morală şi sprijin.

La capitolul manifestaţiilor, cea care polariza eforturile organizatorice ale clubului nostru era ziua de 1 Mai[4]. Sărbătorirea acestei zile se făcea după calendarul vechi, deci cu o întîrziere de 12 zile faţă de ţările care urmau calendarul gregorian. Se mai întîrzia cu cîteva zile pentru ca sărbătorirea să aibă loc într-o duminică, adică într-o zi în care muncitorii şi funcţionarii nu trebuiau să meargă la lucru.

Serbarea de 1 Mai avea două părţi. Prima consta într-o demonstraţie pe străzile Capitalei, menită să ilustreze forţa mişcării socialiste. A doua era petrecerea cîmpenească într-una din grădinile de la marginea Bucureştiului.

Participanţii la demonstraţie se adunau în zorii zilei în Cişmigiu. Acolo, ei se încolonau pe secţii, corespunzătoare organizaţiilor sindicaliste-socialiste şi societăţilor simpatizante care se asociau la manifestaţie. Din Cişmigiu porneam în cortegiu pe străzi, cu o mulţime de steaguri şi pancarte roşii, în sunetele unei fanfare şi cîntînd în cor. Lozincile de pe pancarte aveau un caracter general: „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!", sau: „Nici muncă fără pîine, nici pîine fără muncă!", sau: „Opt ore de muncă pe zi!", la care se adăugau cele în legătură cu votul universal, repausul duminical, naţiunea armată etc.

Corurile intonau **Marseieza** pe cuvinte adaptate (refrenul de exemplu, suna: „La luptă muncitori/ Cu toţii contra lor/ Luptaţi, luptaţi/ Cu cei ce sînt tirani şi-asupritori!"). Cîntam cu deosebită plăcere un imn special compus de Alexandrescu, dirijorul corului de la „Sotir", pe versurile lui C. Mille:

„Împăraţii de pe tronuri
Au coroane cîte trei,
Regii ce împart pămîntul
Şi popoarele-ntre ei" etc.

Versurile despre 1 Mai ale lui Traian Demetrescu şi I. Păun-Pincio, mult superioare, n-au avut norocul să fie puse pe muzică şi deci nu s-au popularizat.

După ocoluri pe străzile principale, manifestaţia ajungea la locul de petrecere. Am participat la sărbătoririle care au avut loc în fostele grădini „Trocadero" (încorporată mai tîrziu în Parcul Libertăţii), „Băicoianu" (pe terenul unde s-a construit cartierul Suter), „Puţul cu apă rece" (încorporată în terenul Stadionului Republicii), „Bordei" (încorporată în Parcul Herăstrău), „Siştat" (Schiesstadt) sau Grădina de dare la

---

[1] Revista s-a bucurat de colaborări prestigioase din partea lui Fr. Engels, J. Guesde, P. Lafargue, C. Dobrogeanu-Gherea, W. Liebknechkt, A. Bebel ş.a.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1969.

[3] Numai aparent „dubios", atitudinea lui fiind sugerată de premierul I.I.C. Brătianu, din raţiuni politice superioare (Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1976, p. 35).

[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1968.

Constantin Kiriţescu

Alexandru Ionescu

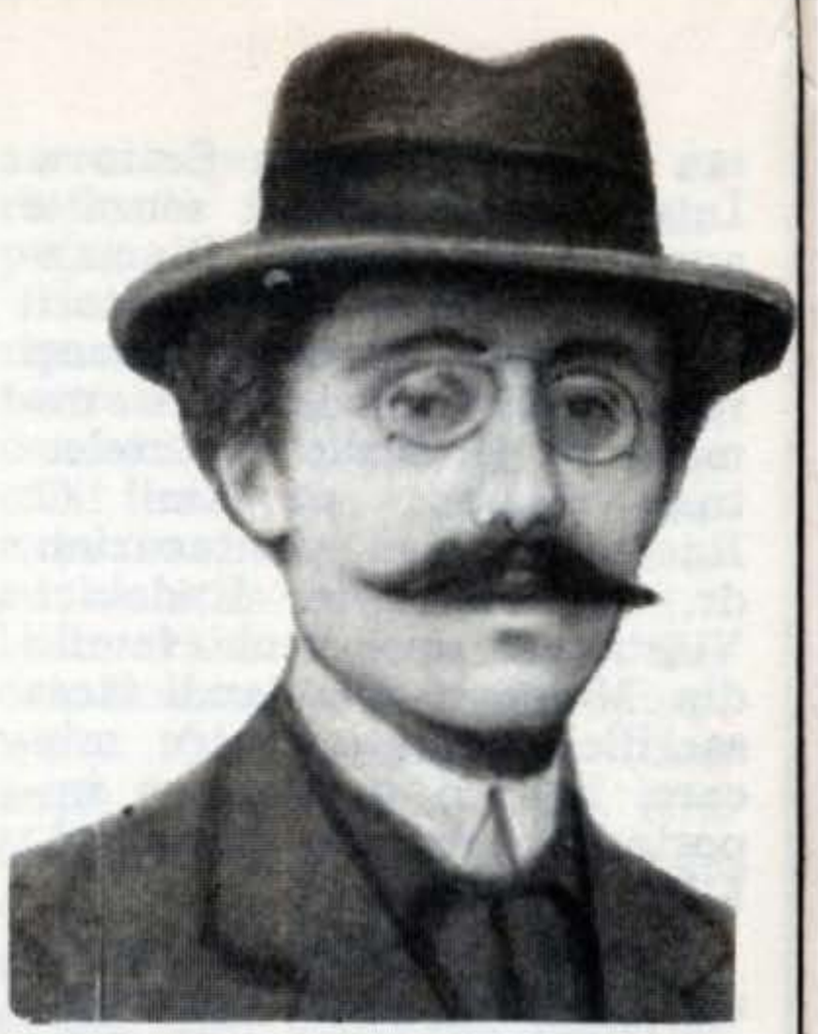

Traian Demetrescu

semn (azi cartierul Dr. Lister). După discursurile ocazionale, rostite de la o tribună improvizată, oratorii fiind în mod obligatoriu dotaţi cu o voce puternică, fără de care nu puteau fi auziţi, urma petrecerea pe iarbă verde. Se consuma în grupuri merindea solidă şi lichidă adusă de acasă în legăturică, se dansa, se cînta. Între producţiile muzicale ale corului, în afară de **Marseieza** şi de **Imnul lui 1 Mai,** era deosebit de gustată o horă, al cărei text aparţinea tot lui Mille:

„Frunză verde de ciocoare,
Trageţi hora mare, mare,
Trageţi hora muncitoare
Că e zi de sărbătoare...".

Pe mine mă impresiona în mod deosebit un cîntec popular venit de nu ştiu unde:

„Noi ţăranii de la ţară
Ziua, noaptea, tot muncim,
Muncim iarna, muncim vara
Numai birul să-l plătim.

Subprefectul ne mai spune
C-avem Constituţiune,
De-o fi bine, de-o fi rău
Ştie numai Dumnezeu".

De ce, privite prin ceaţa timpului, cele ce s-au petrecut mai demult apar atît de vii, de colorate, de strălucitoare?

Intelectuali ai „Sotirului"

Am văzut mulţi intelectuali perindîndu-se pe băncile „Sotirului". Afară de Dobrogeanu-Gherea, incontestabil mentorul mişcării, am întîlnit pe studentul matematician S. Sanielevici şi pe fratele său, Henric, criticul şi antropologul de mai tîrziu; pe doctorandul Vrania-lici, un om de mare valoare, mort în plină tinereţe; pe Ştefan Popescu, institutor şi student la pictură, devenit un mare artist. Dintre poeţi am cunoscut pe Artur Stavri, pe C.Z. Buzdugan, pe Ştefan Petică, pe Ion Păun-Pincio.

Artur Stavri era un tînăr de o rară frumuseţe şi prestanţă. A preferat să facă politică liberală, a ajuns prefect şi deputat, sacrificîndu-şi vocaţia poetică. Buzdugan a publicat poezii sub pseudonimul Cobuz. Poate cel mai talentat dintre poeţii „Sotirului" a fost Ştefan Petică, fecior de ţăran din Tecuci. A murit la 26 de ani de tuberculoză pulmonară. Ion Păun-Pincio era un om timid, tăcut, blînd. L-am vizitat de cîteva ori atît în locuinţa pe care o ocupa împreună cu Buzdugan pe strada Vulturului, apoi pe strada Bradului. Mediul sărăcăcios la culme în care trăiau aceşti doi poeţi m-a cutremurat şi m-a revoltat. Păun-Pincio a contractat un antrax la buză, probabil de la salteaua pe care dormea şi care se spunea că a fost confecţionată cu lînă de la un animal contaminat de dalac. A murit în ianuarie 1895, la Spitalul Colţea, cu toate îngrijirile devotate ale medicului Chiriac.

Înmormîntarea bietului poet, într-o dimineaţă geroasă, a fost de pomină. Am urmat cu alţi cîţiva prieteni, de la morga spitalului pînă la Cimitirul Belu, dricul cu îngerul de deasupra învelit într-o pînză roşie. La cimitir ne aştepta o surpriză: groapa nu fusese săpată. A trebuit să aşteptăm cîteva ore pe gropari, care, după ce au venit, de abia au reuşit să sape groapa în pămîntul îngheţat. Se făcuse întuneric de-a binelea cînd siciriul a putut fi coborît în groapă. Odată cu întunericul s-a lăsat peste cimitir o ceaţă groasă care ne-a transformat în fantome. La lumina palidă a două torţe, medicinistul Panaite Zosîn, socialist şi el însuşi poet răzvrătit în orele libere, a citit cu un puternic accent moldovenesc o închinare în versuri, din care nu mai ţin minte decît prima strofă:

„Poet blajin, te odihneşte-acum,
Că de ne-am strîns, nu ţi-om citi prohodul,
Ci te-om slăvi, căci ai iubit norodul,
Şi-s rari acei ce bat cu noi acelaşi drum".

Tabloul înmormîntării acestui poet nefericit, mort în primăvara vieţii şi a talentului, vîrît în pămînt în decorul iernii, al întunericului şi al ceţei, în cartierul săracilor din cimitir, în lumina faclelor, ascultînd glasul cadenţat şi înăbuşit al ultimului rămas bun, s-a întipărit în memorie ca o imagine lugubră dintr-o altă lume. Ne-am întors pe drumul de la Valea Plîngerii pînă la poarta cimitirului ţinîndu-ne de mînă, ciocnindu-ne de cruci şi monumente funerare. Odată ie-

Artur Stavri

Ion Păun-Pincio

H. Sanielevici

șiți din cimitir am orbecăit de-a lungul părții rurale a Căii Șerban-Vodă, orientîndu-ne cînd și cînd de apariția din ceață a cîte unei flăcări de gaz a felinarelor, repede înghițită de negură. După vreun ceas, piciorul a început să atingă pietre de caldarîm: intrasem în partea urbană a drumului nostru.

În publicația săptămînală a partidului, **Munca,** am publicat sub pseudonim primele mele încercări de condeier: o recenzie a volumului **Femeia** de Bebel, în traducerea românească a lui H. Streitman — la vîrsta de 16 ani, aveam, mă rog, o mare competență în materie — o cronică-șarjă la adresa tineretului boieresc din clasa mea de liceu și în sfîrșit, o poezioară de 1 Mai. Ajunsesem și eu un intelectual al „Sotirului".

După **Munca,** partidul a scos ziarul **Lumea nouă**[1], avînd ca redactor-șef pe Anton Bacalbașa, plecat de la **Adevărul** după cearta lui cu Mille. O vreme, **Lumea nouă** a fost condusă de Gheorghe Diamandi și de G. Ibrăileanu, chemat de la Iași de Nădejde.

Tineretul și socialismul

Mișcarea socialistă din vremea „Sotirului", a avut un răsunet puternic în rîndurile tineretului de pe băncile școlilor și universităților. Un rol deosebit l-a avut în această privință revista **Contemporanul** din Iași. La această publicație și-au făcut ucenicia multe din cadrele intelectualității românești. Pe lîngă stîlpii revistei, Nădejde și Gherea, se aflau printre cei mai activi colaboratori C. Mille, T. D. Speranția, D. A. Teodoru. Însuși Nicolae Iorga și-a început, cred, cariera de publicist cu cîteva poezii tipărite în **Contemporanul**[2].

După încetarea apariției **Contemporanului,** făclia aprinsă de el — școala creată de revistă — a trecut la alte publicații, care pot fi considerate că își trag obîrșia din tulpina-mamă. Cele care au avut o viață mai lungă și o activitate mai fecundă au fost **Evenimentul literar** și **Viața Românească.** Merită să fie din nou menționată aici masiva publicație **Literatură și știință** condusă de Gherea, din care au apărut numai două numere, în 1893 și 1894. Ele au continuat linia ideologică a **Contemporanului.**

În 1891, la intrarea mea în cursul superior al liceului, **Contemporanul** tocmai își încetase apariția. Dar influența lui, care fusese considerabilă în timpul celor zece ani de viață, își păstrase strălucirea, asemenea acelor aștri depărtați ale căror raze continuă să lumineze și după pierderea astrului în neant.

Contemporanul apăruse la Iași cu zece ani în urmă din inițiativa și cu strădania primei generații de socialiști români. O impresie deosebită mi-au produs articolele și studiile publicate în revistă de Ion Nădejde, directorul ei, cu teme din biologie. Îndeosebi mi-au plăcut articolele prin care populariza darwinismul, ca bază a socialismului științific. Mi-a mers la inimă campania lui Nădejde împotriva lucrărilor pseudoștiințifice care abundau îndeosebi în literatura didactică, publicate de „savanți" din universități sau de profesori de liceu, simple plagiate sau abundînd de greșeli de fond sau de falsificări ale adevărului, din ignoranță sau din șarlatanism. Această operă de salubrizare, necesară într-o vreme de început a culturii noastre științifice, Nădejde a întreprins-o cu competență, curaj și independență.

Un alt nume care nu poate fi despărțit de **Contemporanul** în a doua lui fază, în care caracterul inițial al publicației, precumpănitor științific, a fost lărgit atît prin propagarea socialismului științific, cît și pe terenul criticii literare, este Gherea. În rîndurile tineretului de atunci, numele lui Gherea în literatură apărea ca adversar al directivelor imprimate prin revista **Convorbiri literare** de cercul Junimii, al cărui exponent autoritativ era Maiorescu. Is-

(Continuare în p. 34)

[1] A apărut zilnic de la 2 noiembrie 1894 pînă în noiembrie 1898 și apoi săptămînal pînă în 1900.

[2] Versurile lui Iorga au apărut în numerele 7, 9, 10 (iulie, septembrie și octombrie) din 1890; debutul său publicistic s-a produs, însă prin publicarea în ziarul **Lupta,** din 18 februarie 1890 a unui articol despre drama **Năpasta** a lui I. L. Caragiale.

J. F. HERZOG: CĂLĂTORIE SPRE ŢARA ROMÂNEASCĂ

În patrimoniul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România se află şi un jurnal de călătorie — un manuscris inedit, de 34 pagini — al lui Johann Fridolin Herzog, „cetăţean al Republicii Helvetice", care în vara anului 1858 a întreprins o călătorie în Ţara Românească.

Ştim puţin despre acest călător, în pofida cercetărilor întreprinse în arhivele care ne-au fost accesibile. În afară de elementele desprinse din relatare (care nu fac însă nici o referire la scopul călătoriei sale sau la ocupaţia lui), dintr-o adnotare în limba română, făcută pe ultima pagină de fiul său, aflăm: „Acesta este manuscrisul din anul 1858 al tatălui meu, Johann Fridolin Herzog, zis Hans, decedat la 5/18 mai 1903. Manuscrisul a fost găsit în arhiva lui, împreună cu alte acte...". Urmează data: 8 mai 1941 şi semnătura indescifrabilă a consulului general al Norvegiei la Bucureşti, precum şi parafa reprezentanţei diplomatice a acestei ţări. Deci la enigmele de pînă acum se mai adaugă una: aceea a schimbării naţionalităţii fie chiar de către Herzog, fie de fiul său, ajuns în corpul diplomatic al ţării adoptive.

Revenind la autorul manuscrisului, aşa cum reiese din relatarea sa, el a ajuns în ţara noastră la capătul unei călătorii care-l purtase mai întîi pe drumurile Germaniei, Austriei şi Ungariei, pe un itinerar care a trecut prin München, Regensburg, Linz, Viena, Budapesta. De la Orşova, Herzog a vizitat, în continuare, oraşele româneşti Turnu Severin, Giurgiu, Bucureşti. Aceasta era se pare şi ţinta finală a călătoriei lui, de vreme ce şi-a intitulat jurnalul Călătorie spre Ţara Românească. **Mai greu se poate deduce scopul acestei călătorii: voiaj particular, interese comerciale, misiune diplomatică? Ultimul motiv — anumite însărcinări diplomatice — îl socotim cel mai plauzibil. Aceasta şi pentru că în manuscris găsim cîteva referiri la lucrările Convenţiei de la Paris care a avut loc în 1858 şi despre care el scria că „n-a făcut nimic pentru îmbunătăţirea situaţiei acestei ţări". Această îmbunătăţire, Herzog o vedea în aducerea unui domnitor străin (aşa cum o prevedea şi programul preconizat de Comitetul central al Unirii), în constituirea unei armate proprii, în îngrădirea abuzurilor boierimii.**

Indiferent însă de învestitura sa în această călătorie, elveţianul a reuşit să oglindească în jurnalul său de drum aspecte diverse din sudul spaţiului geografic românesc, cu referiri la tabloul social al epocii, la ocupaţiile locuitorilor, aspectul edilitar, obiceiurile românilor.

Scrise cu un an înaintea memorabilului act al Unirii, cele 34 pagini (dintre care 16 cuprind relatarea călătoriei în ţara noastră) ale jurnalului se constituie ca un preţios document etnografic, geografic şi istoric. Subtitlurile aparţin călătorului elveţian.

Mircea DUMITRIU

La Orşova

Iulie 1858

Sosiţi aici dis-de-dimineaţă, ne-am instalat într-un hotel destul de confortabil, căci a trebuit să aşteptăm pînă în seara zilei următoare plecarea unui alt vapor. Orşova este un orăşel mic [...] cu case de lemn, foarte apropiat de graniţa Valahiei şi, începînd de aici se vorbeşte numai româneşte, cu excepţia unui număr de funcţionari austriaci care staţionează aici din cauza graniţei[1]. În munţi, la o depărtare de cîteva ore [de Orşova] se află staţiunea balneară Mehadia, renumită prin frumuseţea sa naturală.

[1] Orşova era încorporată atunci, ca întregul Banat, în Imperiul habsburgic — **n.r.**

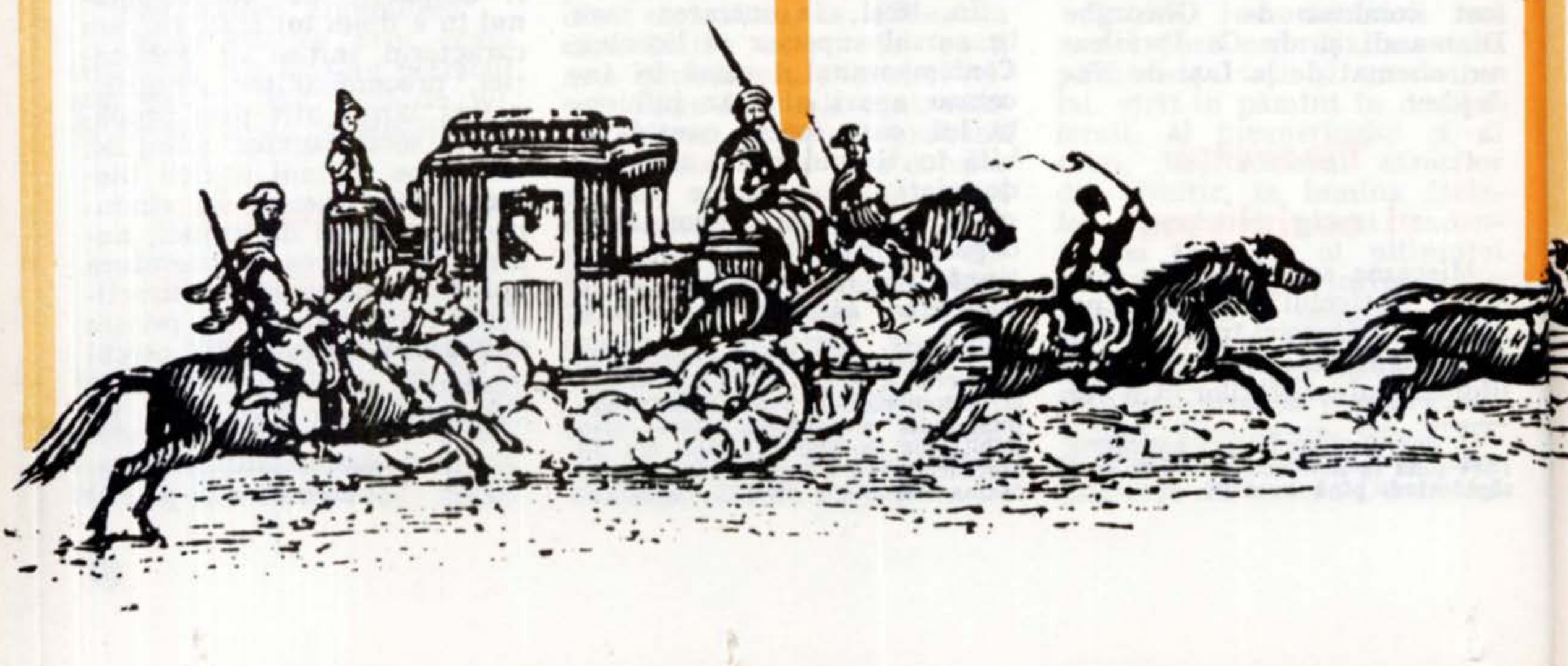

De la Orşova, la Giurgiu

9 iulie 1858

În seara zilei următoare, am salutat cu bucurie norul ce se vedea din depărtare, format din fumul vaporului care se apropia repede şi avea să ne scoată din această Orşovă prea liniştită; cu acest vapor mic, care intra numai puţin în apă, am trecut Porţile de Fier, unde curentul apei este repede ca la Laufenberg; aici Dunărea este străpunsă de prelungirea Carpaţilor, iar vapoarele mai mari nu pot trece; cînd apa nu este adîncă se întîmplă adeseori ca vaporul care urcă în susul apei să aibă nevoie de cîteva ore pentru a-şi putea face drum prin acest pasaj cu ajutorul a două motoare; aici se află şi nişte interesante capcane de prins moruni — o meserie care aduce cîştiguri mari şi este exercitată pe o scară întinsă. Capcana constă dintr-un spaţiu mare de formă conică împrejmuit cu pari, înfipţi în pămînt, în care intră peştele şi este omorît.

La Turnu Severin, prima localitate din Valahia, am schimbat vaporul. Aici se mai află ruinele unui pod construit de Traian. Prin Vidin şi Calafat am trecut, cu părere de rău, noaptea. Oriava [Rahova — **n.r.**], o cetate mică turcească, este încă pe jumătate în ruine; ghiulelele ruseşti au lăsat aici amintiri însemnate[1]. Cînd am văzut în depărtare turnurile cetăţii din Rusciuk ieşind din valuri am avut o strîngere de inimă, deoarece în Giurgiu,care se află pe malul celălalt, trebuia să debarc pentru a începe călătoria pe uscat [...].

De la Giurgiu, la Bucureşti

Încă în aceeaşi seară, deoarece poştalionul plecase, am închiriat o trăsură cu patru cai, iar în dimineaţa următoare am pornit spre strălucitoarea metropolă a Principatelor dunărene.

Călătoria de la Giurgiu la Bucureşti durează 15 jumătăţi de oră. Dimineaţa la 10 am plecat şi la $5^1/_2$ seara am ajuns cu cele patru mîrţoage ale mele la Bucureşti; pe aici, călătoria pe uscat este foarte interesantă şi eu o consider ca remediul cel mai bun contra ipohondriei [...].

Caii sînt mici şi slabi, dar iuţi şi de o rezistenţă de neînţeles după felul lor de viaţă [...]. În acelaşi trap regulat şi puternic, mergem tot înainte; cum terenul este puţin deluros, adeseori ne continuam călătoria cîte o jumătate de oră într-un galop întins şi vîjîitor peste şanţuri [...].

Mai interesante sînt poştalioanele [...]. Şase cai sînt înhămaţi la o trăsurică nu cu mult mai mare decît cărucioarele noastre de copii şi în care încape numai un singur călător ghemuit. În cazul în care pasagerul doreşte să plece mai repede ca de obicei, n-are decît să arate surugiului unul sau doi sfanţi de argint[2] şi acesta începe să mîie caii într-un galop vîjîitor pînă la staţia următoare [...].

La diligenţă sînt înhămaţi, după trebuinţă, 12-18 cai; ca iuţeală nu se compară nici pe departe cu poştalionul, dar, cu toate acestea, nu lasă cu nimic de dorit.

Ceasul meu arăta 5, dar pe cîmpia întinsă încă nu se zăreau Bucureştii; am văzut numai nori întunecoşi, ridicîndu-se din acea parte [...] eram acoperit din cap pînă în picioare cu nisip fin, iar căldura dogorea; după ce am urcat pe un deal mic am văzut întinzîndu-se înaintea mea strălucitorul „oraş al palatelor“ (cum se exprimă despre el un scriitor).

Priveliştea este în adevăr minunată, admirabilă; în cîmpia imensă este o mare de case, a cărei margine în zadar o caută ochiul; în soarele de seară, cupolele nenumăratelor biserici, dar mai ales marea biserică mitropolitană, bogată în cupole, strălucesc feeric.

Grădini verzi, copaci, parcuri şi lacuri sclipesc din marea de case, ca frunzele dintr-un buchet de flori prin care Dîmboviţa se strecoară şerpuind ca o fîşie de argint.

O trăsură cu doi cai şi cu un domn îmbrăcat elegant, ce se apropiau în grabă, m-au stingherit din gîndurile mele; era unul din prietenii mei [un elveţian cu numele de Wieland stabilit la Bucureşti — **n.r.**] şi din cauza revederii am uitat de meditare şi de privelişte.

---

[1] Referire la confruntările ruso-otomane din toamna anului 1853, iarna şi primăvara lui 1854, din timpul războiului Crimeei — **n.r.**

[2] Monedă veche austriacă, avînd valoarea de 2,10 lei — **n.r.**

„Călătoria pe uscat [în Ţara Românească] este foarte interesantă... La diligenţă sînt înhămaţi, după trebuinţă, 12-18 cai...“

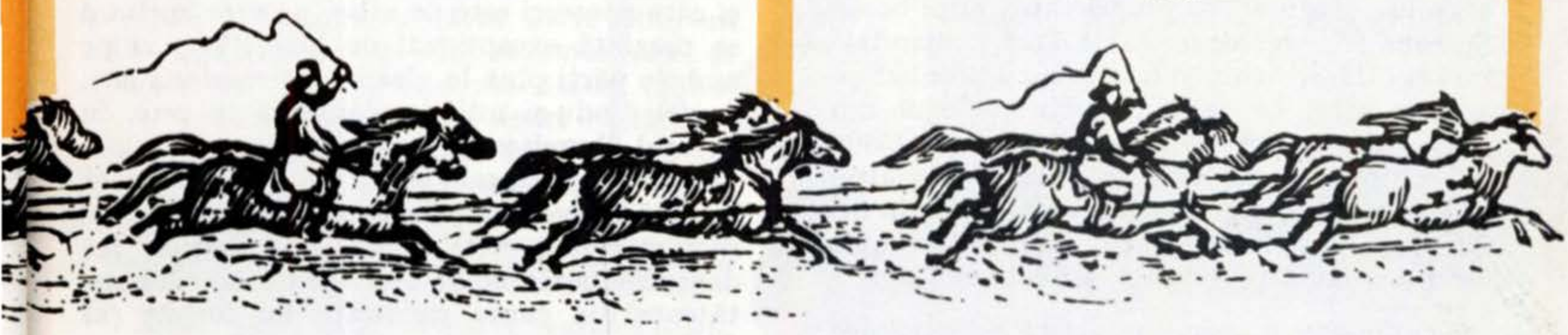

La Bucureşti

Septembrie 1858

Exteriorului nu-i corespunde însă interiorul şi eu aş numi Bucureştii, în loc de „oraş al palatelor", oraş al contrastelor, căci acest nume i s-ar potrivi mult mai bine [...]. Căsuţe modeste alternează cu luxoase palate boiereşti înconjurate cu grădini mari împodobite cu verdeaţă, precum şi cu biserici şi mănăstiri zugrăvite în culori vii, înălţate în curţi mari, care servesc, totodată, şi de cimitir. Pe străzile înguste eşti oprit cînd de mulţimea de oameni, cînd de un convoi lung de care încărcate cu lemne sau cu fîn, trase de bivoli slabi; un dorobanţ croieşte drum prin mulţime unei trăsuri boiereşti trase de cai admirabili, cu hamuri de aur şi argint, în care se lăfăie un boier blazat sau una din frumoasele Bucureştilor în strălucirea ultimei mode din Paris [...].

Prin ferestrele mari, arcuite [ale clădirilor], lumina pătrunde în încăperile care, la dorinţă, pot fi învăluite într-un întuneric misterios, cu ajutorul perdelelor grele de damasc. Duşumelele sînt acoperite, după obiceiul oriental, cu covoare, iar de-a lungul pereţilor te invită divanele capitonate cu mătase, unde te aşezi şi primeşti şerbetul sau cafeaua ce ţi se serveşte de către un servitor, după care urmează inevitabilul tutun. Camerele sînt foarte înalte, iar în loc de tapete, care aici nu se întrebuinţează, plafoanele şi pereţii sînt zugrăviţi cu mare gust. Cele mai fine oglinzi şi mobile pariziene împodobesc pereţii îmbibaţi cu miros de ambră.

De-a lungul unei părţi a curţii se întind grajdul cailor şi şopronul pentru trăsuri, la a căror strălucire boierul ţine foarte mult, ca şi la un mare număr de servitori îmbrăcaţi în haine strălucitoare.

În centrul oraşului, casele sînt clădite una lîngă alta; cele dinspre periferie stau libere în curţi, care, la cei mai sărmani, sînt împrejmuite cu garduri mari de pari [...]. Clădirile importante ale Bucureştilor sînt: Teatrul [Teatrul naţional, inaugurat la 31 decembrie 1852 — **n.r.**], construit cu o cheltuială de trei milioane de franci; ca mărime el întrece cu mult Teatrul „Karl" din Viena, care este considerat ca cel mai mare din Germania. Se zice că exteriorului îi corespunde interiorul, dar încă nu l-am putut vedea deoarece acum sînt vacanţe; urmează palatele principilor Ghica [Ghica-Tei, construit în 1822 — **n.r.**] şi Ştirbei [construit în 1835 — **n.r.**], în apropierea oraşului, Măgurele — proprietatea unui boier, Şoseaua...[1] — o alee lungă de o oră pentru trăsuri şi călăreţi, cu pădurici pentru plimbat pe ambele părţi, în genul pădurii Boulogne din Paris. Aici se pot vedea adeseori pînă la 800 de echipaje, unul mai splendid decît altul [...]. Cişmigiul, o grădină în genul celei din St. Cloud [...] este înconjurat de Dîmboviţa, care formează lăculeţe drăguţe, pe care se leagănă lebedele în umbra sălciilor pletoase de pe ţărm. Aici cîntă seara cîte 2-3 fanfare militare, fiecare compusă cam din 50 persoane şi, ce e drept, cîntă bine. Acesta este locul de plimbare pentru pietoni şi se populează de cele mai multe ori abia odată cu căderea nopţii, cînd Şoseaua [Kiseleff] este părăsită.

Deoarece Bucureştii n-au nici port, nici căi ferate [...], comerţul se limitează la trebuinţele proprii şi la cele ale împrejurimilor, dar cu toate acestea nu este neînsemnat [...] Domnitorul este din mijlocul boierilor [de fapt, în timpul vizitei ţara era cîrmuită de caimacamul Alexandru D. Ghica — **n.r.**], şi prin urmare, el este o jucărie fără putere în mîinile lor; energia sa s-ar sfărîma de intrigile lor meschine, iar aceste împrejurări nu se vor schimba cîtă vreme principatele dunărene nu vor avea un domnitor străin cu armată proprie; ultima conferinţă de la Paris [din 10/22 mai-7/19 august 1858 — **n.r.**] n-a făcut nimic pentru îmbunătăţirea situaţiei acestei ţări.

În ce priveşte împrejurimile Bucureştilor, unele părţi sînt plantate cu porumb, care creşte fără îngrăşăminte, de o frumuseţe rară şi care, acum, este de mult copt; [am mai văzut] pepeni verzi, cu un miez mare şi fin, cum nu-l găseşti nici [în] Franţa de miazăzi [şi care] cresc în masă, sălbatici şi servesc vara pentru potolirea setei, în loc de apă.

Via dă o băutură asemănătoare vinului de Rin, dar mai tare, şi se bea mai ales amestecat cu apă. Dacă românul de aici (valah nu vrea să fie numit, el considerîndu-se descendent al romanilor) are o virtute, aceasta este cumpătarea în consumarea băuturilor alcoolice [...].

Românul iubeşte cu pasiune dansul şi muzica; orchestra este alcătuită din vioară, nai şi un fel de clarinet; ariile sînt unisone, triste şi tot aşa sînt şi cîntecele sale şi ore întregi cîntă românul într-un tact totdeauna egal şi tărăgănat melodiile sale melancolice, care pătrund prin tufişuri şi grădini ca nişte tonuri plîngătoare ale unor spirite nevăzute.

Dacă mergi duminica după-amiază în suburbii, vezi pe numeroasele pajişti grupuri de romînce jucînd hora cu o graţie şi o simplitate naivă, fără nici o rigiditate sau efort. Într-un cerc mare stau fetele cu părul pieptănat cu mult gust şi împletit cu flori de rodie. În jurul gîtului brun poartă podoaba obişnuită a romîncelor: o salbă de monede de aur de cîte patru ducaţi (în mărimea unei monede bavareze de doi guldeni), o cămaşă brună-cenuşie brodată cu argint (podoaba lor de duminică şi care adeseori este de atlas, pe care argintul se prezintă excepţional de bine); şorţuri pe ambele părţi pînă la glezne, picioarele goale. Astfel dîndu-şi mîinile, dansează în cerc, în sunetul tînguitor al naiului.

Mişcările naturale şi simple ale picioarelor lor mlădioase şi mişcările braţelor, făcute adeseori cu o frumuseţe cu adevărat estetică, fac dansurile moderne de ocară sau chiar dezgustătoare din cauza rigidităţii lor forţate (aş dori să exceptez de aici baletul).

---

[1] Spaţiu liber în manuscris, autorul necunoscîndu-i numele. Probabil este vorba de Şoseaua Kiseleff — **n.r.**

PARTIZANII BULGARI ÎN LUPTĂ

General-colonel
ATANAS SEMERGIEV

În vara anului 1941, Partidul Comunist Bulgar — pe atunci Partidul Muncitoresc Bulgar — a hotărît să declanşeze lupta armată împotriva trupelor hitleriste aflate în ţară, pentru răsturnarea guvernului fascist şi înlocuirea acestuia cu un guvern democrat. În acest scop au fost organizate numeroase detaşamente de partizani formate din grupe de luptă şi de sabotaj. În primăvara lui 1943 s-au pus bazele Armatei populare insurecţionale de eliberare (A. P. I. E.), în fruntea căreia se afla un comandament principal. Teritoriul ţării a fost divizat în 12 zone operativ-insurecţionale, fiecare condusă de cîte un comandament subordonat comandamentului principal. Speriat de amploarea acţiunilor de partizani, guvernul Ivan Bagrianov[1], a iniţiat, în vara anului 1944, o mare acţiune de stăvilire şi nimicire a mişcării de rezistenţă antifascistă. 100 000 soldaţi, poliţişti şi jandarmi, sprijiniţi de artilerie şi aviaţie, au participat la ofensiva — fixată pentru 23 iulie — care, potrivit proiectelor strategice ale guvernului, trebuia să lichideze rezistenţa pînă la sfîrşitul lunii august[2]. Represiunea a avut un caracter sistematic: multe localităţi au fost supuse unui regim militar, au fost blocate căi de comunicaţii, s-a procedat la arestarea multora dintre cei bănuiţi a fi simpatizanţi ai luptătorilor în rezistenţă, numeroşi patrioţi au fost executaţi. În crîncenele lupte care s-au dat, cu toată superioritatea ca număr şi tehnică, trupele guvernamentale n-au izbutit să distrugă forţele principale ale partizanilor. În ajunul insurecţiei armate din septembrie care a răsturnat dictatura monarho-fascistă şi a instaurat puterea populară — reprezentînd începutul şi momentul hotărîtor al revoluţiei socialiste în Bulgaria — în ţară activau 43 detaşamente, un detaşament pe teritoriul iugoslav şi unul pe cel al Greciei.

Atanas Semergiev, născut la 21 mai 1924 în oraşul Velingrad, a făcut parte dintr-un asemenea detaşament. În volumul său de amintiri Şi mulţi nu s-au mai întors **(Sofia, 1971), a cărui traducere în limba română se află în pregătire la Editura Militară, el relatează faptele de arme ale camarazilor săi de luptă, „adolescenţi şi tineri care nu cunoscuseră încă fiorul dragostei, bărbaţi care-şi lăsaseră acasă nevestele şi copiii în leagăn, toţi porniţi să se sacrifice pentru un ideal", cum îi caracterizează autorul. Cartea ne relevă momente dramatice din înfruntările cu duşmanul fascist, exemple de eroism dus pînă la jertfirea de sine.**

În paginile care urmează, publicăm un fragment condensat din această lucrare. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

Florentina DOLGHIN

[1] Guvern care a funcţionat în iunie-septembrie 1944 şi a reprezentat interesele marii burghezii legate de Germania. A fost înlocuit cu un guvern de orientare anglofilă, condus de K. Muraviev.

[2] Despre aceste momente vezi şi **Magazin istoric**, nr. 9/1974.

La jumătatea lunii august 1944, comandamentul zonal de partizani a adunat la Mileva-Skala trei detașamente pentru declanșarea unei acțiuni importante: un atac simultan asupra Gării Varvara și a satelor Varvara, Simeonoveț și Semcinovo. Noi, partizanii din Cepino, am ajuns acolo — odată cu cei din detașamentul „Anghel Kîncev" — cu două-trei zile înainte de începerea operației. Într-o poiană mare i-am găsit pe luptătorii din detașamentul „Panaiot Volov". A fost o întîlnire de neuitat. Deasupra piscurilor crenelate ale masivului Rila, apusul sîngeriu prevestea furtună. Undeva, departe, se auzeau tunete, dar la noi cerul era senin. Careul celor o sută de partizani, salutul energic: „Moarte fascismului — libertate poporului!" și înălțimea muntelui, tronînd cu stîncile sale gigantice asupra Cîmpiei Pazargicului, ne înfiorau. Apoi alinierea s-a rupt și poiana s-a umplut de o larmă veselă. Cineva striga de la izvor, unii s-au așezat în grup pe iarbă, alții se hîrjoneau.

„Simțeam victoria care se apropia"

Noi, partizanii din Cepino, l-am văzut atunci pentru prima oară pe Metodi Șatorov, comandantul zonei. A discutat cu noi, ca și cum ne cunoșteam mai de mult; vorbea cu un accent aparte, probabil o rămășiță a șederii în Uniunea Sovietică. Nu căuta cuvinte să ne impresioneze și îi lipsea maniera didactică a celor mai vîrstnici.

Lupta împotriva Gării Varvara și a celor trei sate am dat-o în amurgul zilei de 18 august 1944. În timpul atacului a pierit partizanul Hristo Ovcearov din Dorkovo. A căzut străpuns de gloanțele dușmanului în fața primăriei, apărată de cîțiva jandarmi.

În satul Varvara, Grozdena Boneva, împreună cu copiii, își aștepta soțul, pe nenea Asen, dar, din întunericul curții vecine, a răsărit ucigașul Ciompa... Partizanii care i-au sărit femeii în ajutor au găsit-o sfîrtecată de gloanțele „dum-dum", în odaia cu vatră, cufundată într-o beznă de nepătruns. Copiii, ieșiți din minți de durere, se înghemuiseră lîngă ea.

După lupta de la gară și din satul Semcinovo, coloanele noastre s-au scurs către Mileva-Skala. Pădurea s-a umplut de zgomote înăbușite: pașii a sute de picioare și fornăitul cailor, care purtau copiii lui nenea Asen. Lîngă ei, cu o rană grea pe umeri, mergea Metodi Șatorov. I-am propus să-i care altcineva povara, dar a refuzat categoric.

A doua zi ne-am adunat la Mileva-Skala și am făcut verificarea efectivelor. Erau vreo zece răniți, dintre care cei mai mulți nu se puteau mișca. Aveam nevoie de ajutor medical. Observatorii ne-au comunicat că împotriva noastră se îndreptau armata și poliția. Ne-am desfășurat în lanț. Coloana de soldați n-a ajuns pînă la noi. S-a oprit la poalele piscului, dar, ca să ne sperie, soldații făceau gălăgie, vorbeau tare, rupeau crengi. Ofițerii, fie că nu îndrăzneau, fie că așteptau să vadă ce se va întîmpla, nu i-au aruncat în luptă.

Cei din detașamentul „Panaiot Volov" au plecat la Sredna-Gora, iar peste cîteva zile, comisarul zonal Stoian Popov — moș Vasil — a venit de acolo la noi. Mergea printre partizani purtînd o glugă neagră, lăsată pe spate și discuta vesel. Mustățile bălane îi dădeau o înfățișare semeață.

La 2 septembrie a căzut guvernul Bagrianov. Radioul a difuzat știrea că unități de avangardă ale armatei sovietice se apropiau de Dunăre. Tabăra de partizani de la Mileva-Skala a primit vestea cu mare bucurie. Partizanii au început să cînte și să se învîrtească în horă. Simțeam cu toții victoria care se apropia și ne era de ajuns.

În ziua de 3 septembrie. la Mileva-Skala au sosit și cetele brigăzii noastre, aflate în masivul Cepino. Dumbrava a devenit mai însuflețită. La 4 septembrie, programul taberei a început printr-o adunare de partid a comuniștilor din detașamentul „Anghel Kîncev". Comandantul zonei a încercat să rezolve cît mai operativ problemele lor, pentru că, la ora zece, era fixată o altă adunare similară. Dimineața, cînd în tabără toată lumea s-a pus în mișcare, iar roua se topea într-un abur alb, undeva, spre apus, au răsunat împușcături. Metodi Șatorov a ordonat imediat ca doi cercetași să pornească în direcția aceea, iar cetele să se adune, gata de luptă. După o jumătate de oră, cercetașii s-au întors. Pe culmea de la vest înainta mai mult de un batalion de soldați, dotat cu aruncătoare de mine. Membrii comandamentului zonal s-au sfătuit în grabă.

Partizanii din brigada „Cepineț" au ocupat o poziție la apus, iar cei din detașamentul „Anghel Kîncev", la capătul de răsărit al dumbrăvii. Gălăgia a încetat. Ne-am ascuns care după bolovani, care după copaci, care în tufișuri. În pădure s-a lăsat o liniște de moarte. Soldații au înaintat mai întîi pe creasta dinspre Garvanova-Skala, împotriva cetei formate din partizani din Kamenița și Dorkovo. Tulburați la vederea marelui număr de dușmani, tinerii luptători au deschis un foc pripit, neregulat. Cei experimentați, care mîncaseră mai multă pîine de partizan, au așteptat și au lovit de aproape. După care mitralierele au tăcut și lanțul inamicilor s-a retras. Ecoul luptei s-a stins, topindu-se în cotloanele muntelui.

A urmat acalmia. Eram nedumeriți. Soldații hotărîseră, poate, să nu lupte împotriva noastră? A trecut o jumătate de oră de așteptare. După aceea, mitralierele au ocupat poziții pe povîrnișurile masivului Garvanova-Skala și au început din nou să ne toace.

Observatorii ne-au raportat că, dinspre Gara Dolene, veneau escadroane de cavalerie. Detașamentul „Anghel Kîncev" fusese atacat de un batalion al Regimentului 27 infanterie, care sosise de la Varvara. Eram încercuiți. Gloanțele șfichiuiau trunchiurile copacilor și stîncile. Ofițerii se răsteau neîntrerupt la soldați. Unii dintre aceștia se apro-

piau în fugă, printre pomi. La flancul drept a reînceput o luptă crîncenă.

— Nu! Ne vom bate..., mi-a retezat-o scurt Metodi Şatorov, cînd i-am propus să ne retragem. Vom rezista pînă diseară.

Pe la prînz, soldaţii înaintaseră din toate direcţiile. Am menţinut totuşi cu îndîrjire poziţiile noastre timp de patru ore. Gloanţele erau pe sfîrşite. Pădurea mirosea a praf de puşcă şi a ars.

Inamicul a ocupat fîşia dintre detaşamentul „Anghel Kîncev" şi „Cepino" şi a reuşit să iasă în poiană. Partizanii din primul detaşament au fost nevoiţi să se retragă, menţinînd pe poziţii doar o grupă-două. Din nord-est a apărut o nouă coloană inamică, lovindu-ne din spate. În poiană şuierau gloanţele. Comandamentul zonal a fost prins sub foc direct; orice întîrziere în retragere putea duce la un dezastru.

S-a dat ordinul de părăsire a poziţiilor. Metodi Şatorov m-a trimis în faţă cu ceata din Kameniţa. Ne-am strecurat pe lîngă izvor şi ne-am retras, aproape fără luptă, în făgetul înalt de sub culme. În urma noastră au venit celelalte cete ale brigăzii şi membrii comandamentului de zonă. Pe pisc a rămas numai un grup de acoperire, să asigure retragerea tuturor, după care s-a strecurat şi el. Acolo a pierit Simeon Fisinski. Puşca lui se umplea pe la gura ţevii. Ridicîndu-se s-o încarce, s-a prăbuşit lovit în piept de un glonţ inamic.

Către orele două-trei după-amiază mărşăluiam într-o coloană comună, la cîţiva kilometri spre apus de Mileva-Skala. Pe creastă, deasupra noastră, inamicul se regrupa pentru a ne tăia calea. Departe, pe drumul de la Belovo la Mlekoviţa, se auzeau chemîndu-se între ei alţi soldaţi. Veneau, probabil, întăririle. Noi eram istoviţi. Toată ziua nu pusesem nimic în gură şi ne chinuia setea. Cel mai rău o duceau răniţii. Cît priveşte muniţia, jumătate din puşti şi revolvere rămăseseră fără gloanţe.

Sub Mlekoviţa, am urcat pe coastă să pătrundem în masivul Belovo. Strigătele soldaţilor încetaseră. Pădurea tăcea, numai zgomotul trădător al paşilor noştri răsuna într-însa. Frunzişul uscat de arşiţă începea să trosnească cum îl atingeai. Am cotit-o pe deasupra rîpei şi, prin pădurea rară, am luat-o spre creastă. De sus a început să ţăcăne o mitralieră. La apus, duşmanul ne blocase drumul. Ocupase poziţii favorabile pe înălţime, în timp ce noi ne aflam în vale, la loc deschis. Ne-am furişat printr-o viroagă, continuîndu-ne drumul.

9 septembrie 1944: în satul Belovo intră detaşamentul de partizani „Anghel Kîncev"

Sub foc încrucişat

În localitatea Mlekoviţa am nimerit sub focul încrucişat al vrăjmaşului care se instalase, în lanţ de luptători, pe crestele înconjurătoare. Gloanţele şfichiuiau stîncile. Coloana noastră s-a repezit la vale, prin viroagă, dar, cu cît coboram, situaţia devenea mai grea. Am încercat de cîteva ori să ieşim din această fundătură a morţii, dar inamicul ne-a tăiat de fiecare dată calea. Ne-am căţărat pe un picior stîncos, dar, cînd vreo zece partizani au încercat să urce în vîrf şi să ocupe poziţia, în faţa lor a răpăit o mitralieră. Coloana noastră s-a scindat în două: un grup şi-a croit drum prin luptă spre răsărit, dar celălalt, mai numeros, nu ne-a urmat; s-a ascuns din nou în viroagă. Peste puţin timp, lupta s-a concentrat acolo. În această operaţie au pierit doisprezece partizani din brigada „Cepineţ". A căzut şi Metodi Şatorov, membru al Comitetului Central al partidului. Revoluţionar de profesie, el fusese arestat şi torturat în închisorile fasciste. Cunoscîndu-i calităţile de revoluţionar cu mare experienţă, Comitetul Central îl trimisese, în toamna anului 1943, comandant al Zonei III militare operative. Înconjurat de un grup de jandarmi, în viroaga de sub piscul

Mileva-Skala, Şatorov a făcut apel la raţiunea şi patriotismul lor, să nu se verse fără rost sînge bulgăresc. Jandarmii au rămas însă surzi la cuvintele sale. După victoria populară, cadavrul lui a fost găsit ciuruit de gloanţe şi jefuit de ucigaşi.

La două zile după lupta de la piscul Mileva-Skala, brigada noastră s-a stabilit într-una din vechile tabere din masivul Kameniţa şi a început pregătirile pentru noi acţiuni. Populaţia din Velingrad, aflînd despre crîncena bătălie care avusese loc, ne-a venit în ajutor cu alimente, medicamente şi îmbrăcăminte.

La Pazargic, iar de acolo pe front

Ziua victoriei, 9 septembrie, ne-a găsit în Rîpa haiducilor. Pădurea, în care adia un vînt uşor, cînta parcă cu noi de bucurie. Undeva ciocănea o ghionoaie. Mirosea a fragi. Brigada s-a pregătit în grabă de drum şi a pornit spre Kameniţa. În poiană, la Skrieniţa, ne-am oprit să ne odihnim. Ne-am bărbierit, ne-am curăţat veşmintele şi am continuat drumul spre sat. Am început să cîntăm din toată inima, fără să ne uităm în jur, fără să ne temem că vom fi auziţi.

De la Goleamata-Ciuka am coborît în Kameniţa. Pe drum ne-a ieşit înainte o mulţime de oameni. Tineri şi bătrîni veniseră cu camioane, căruţe şi pe jos să ne întîmpine, încă de la poalele muntelui. Ne-au îmbrăţişat, iar strigătele lor de bucurie se amestecau cu plînsetele. Din sat pînă la noi, populaţia se scurgea în coloană. Cei mai tineri se căţărau pe poteci şi strigau de departe:

— Vin, vi-i-in!

Am aliniat din nou cetele şi, însoţiţi de vreo 1 000 oameni, am intrat în localitate. Ne-am oprit puţin în piaţă. Populaţia ne-a copleşit; sătenii au intrat printre noi, ne-au împodobit cu flori, ne-au îmbrăţişat din nou. O bătrînă gîrbovită o căuta pe sora Velei Peeva şi repeta cu glas tremurător:

— Dragii mei... Dragii mei!... Unde este Gherka?

În localitatea Lajene mulţimea ne-a întîmpinat în piaţă. Locul gemea de lume. Alături de noi erau şi cei din Kameniţa. În centru, cu spatele la gimnaziu, era aliniat Batalionul de vînători. Speriaţi de ridicarea spontană a poporului şi de venirea partizanilor, ofiţerii capitulaseră, dar mulţi dintre localnici îi priveau încă cu frică, mişcîndu-se în aşa fel, încît să fie cît mai departe de ei. În curtea şcolii, copii şi tineri atîrnau ca nişte ciorchini pe garduri. Deasupra pieţii fluturau steaguri roşii.

— Ura-a!... Ura-a!, strigau soldaţi şi săteni, înainte de a ne face apariţia pe strada Unirii. Trăiască partizanii!

Am grăbit pasul şi am ajuns în piaţă. Uralele populaţiei triumfătoare acopereau cîntecul nostru. Inimile ne zvîcneau şi păşeam ca ameţiţi. Unii locuitori se dădeau de-o parte să ne facă loc, iar alţii, mame, taţi, surori şi prieteni, se repezeau să ne îmbrăţişeze. Deşi piaţa clocotea, cetele şi-au păstrat alinierea şi au continuat să cînte.

Comandantul Batalionului de vînători s-a pus la dispoziţia noastră. Deasupra micului buzunar al tunicii avea o panglică roşie, iar mîneca îi era înfăşurată deasupra cotului cu o banderolă.

Manol Velev s-a urcat pe o masă, în mijlocul pieţii, a salutat cu pumnul strîns şi s-a întors către ţărani. Faţa îi ardea împurpurată. Şuviţele cîrlionţate îi căzuseră pe frunte.

— Fraţi şi surori! Puterea fascistă, criminală, a căzut!...

Mii de braţe, cu pumnii strînşi, s-au înălţat peste piaţă. Mamele celor ucişi îşi ştergeau lacrimile. Plîngeau şi se bucurau în acelaşi timp.

Cei din Cepino ne-au întîmpinat şi mai entuziast. Pe uliţa principală şi în piaţă ne aştepta întregul sat. Taţi şi mame, rude şi prieteni s-au amestecat printre noi şi nu ne-au mai părăsit. Pe înserate, brigada s-a întors la Lajene şi s-a stabilit în localul gimnaziului. Începuse să se întunece. Mirosea a pere şi a mere, iar prin curţile mahalalei de sus forfoteau vacile şi caprele; văcarii le aduseseră de mult, dar nimeni nu se gîndea să le bage în ograzi. De bucurie, oamenii nu se puteau despărţi de noi. Tîrziu, după miezul nopţii, am intrat în curtea casei părinteşti. Nimeni nu dormea; mă aşteptau. Surioara mea bolnavă a început să plîngă. Ne-am aşezat sub bătrînul păr.

— Mîine plecăm la Pazargic, i-am spus mamei. Am venit să vă dau de ştire.

Bătrîna n-a zis nimic. A coborît în pivniţă şi a adus o ulcică cu lapte de capră. L-am băut, apoi m-am ridicat în picioare. Mi-era greu, ceva mă strîngea de gît.

Am dat mîna cu mama. Îi simţeam suflarea caldă şi inegală.

— Trebuie să mă duc, mamă, i-am spus, cu un glas străin. Plecăm la Pazargic, iar de acolo — pe front.

— Trebuie, dar pe mine nu mă întrebi ce-mi trebuie?

Am surîs cu greutate. Mă înţelesese şi, cu un gest, pentru că nu mai avea putere să-mi vorbească, m-a lăsat să plec.

Şi m-am dus.

În româneşte de
Mihai MAGIARI

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagisi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae), v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sigini
sindi
singi
sithoni
suci
tagri
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Sithonii

Ramură a importantului trib tracic al edonilor[1]. Strabon ne informează că locuiau în Sithonia, care se afla în partea centrală a Peninsulei Calcidice[2]. După o tradiție păstrată în **Istoria naturală** a lui Pliniu cel Bătrîn, din sithoni se trage prințul trac Orfeu, considerat în poemele homerice ca fiind primul poet. Cîntăreț irezistibil, după alți autori participant la expedițiile argonauților, Orfeu — fiul lui Oiagros, regele tracilor, și al muzei Caliope — s-a întors în Tracia, unde s-a îndrăgostit de nimfa Euridice, pe care a încercat s-o salveze din infern. Poetul ar fi fost ucis de femeile trace.

În **Scrisori din Pont,** poetul latin Ovidiu ne informează că garnizoana de la Aegyssus (Tulcea de azi) se afla sub oblăduirea unui rege sithon, care, după părerea unor istorici, nu era altul decît Rhoemetalces I, regele odrisilor.[3] De la el cetatea trecuse în mîna unui „dușman sălbatic", care a fost învins de Vitellius, unchiul viitorului împărat roman Vitellius Aulus (aprilie — decembrie 69 e.n.) ce adusese trupele pe Dunăre.

Gh. POENARU BORDEA

(Continuare în p. 26)

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1976.

[2] Peninsulă muntoasă din nordul Greciei, între Golful Orfani la est și Golful Salonic la vest.

[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1976.

cărți sosite la redacție

Două noi lucrări monografice consacrate țării noastre, apărute în acest an în limba spaniolă.

● *RUMANIA '77.*

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 296 pagini *de studii sintetice consacrate geografiei, istoriei, economiei, culturii, politicii externe românești. Prefața lucrării* este semnată de **Mihnea Gheorghiu.**

● *LA RUMANIA DE HOY* („*România de astăzi*"), se intitulează volumul de 238 pp., publicat de Editorial Alhambra S.A., din Madrid, în colaborare cu Editura Științifică și Enciclopedică din București. *Cele 14 capitole ale cărții prezintă cititorului spaniol imaginea complexă a României contemporane, coordonatele dezvoltării sale multilaterale, profundele transformări pe care socialismul le-a adus în viața poporului român, încununarea glorioasă a luptelor pentru „apărarea ființei și entității sale istorice, pentru asigurarea continuității pe teritoriul în care s-a născut și s-a dezvoltat".*

● **Ion Mamina, Vasile Niculae** — *INDEPENDENȚA PATRIEI — IDEAL ȘI ACȚIUNE ALE MUNCITORIMII ROMÂNE, 1877-1918 (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R).*

Editura Politică, București, 1977, 68 pp., 2,50 lei: *mișcarea muncitorească și socialistă din patria noastră, purtătoare a idealurilor patriotice ale întregului popor, a susținut activ lupta pentru cucerirea neatîrnării țării și pentru desăvîrșirea statului național unitar.*

● *DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. D. RELAȚII ÎNTRE ȚĂRILE ROMÂNE (acad.* **Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündsch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain**).

Editura Academiei, București, 1977, 532 pp., 39 lei: *341 documente din anii 1222-1456, reflectînd neîntreruptele legături dintre provinciile istorice locuite de poporul român, Transilvania, Moldova și Țara Românească, legături izvorîte din fondul etnic comun, unitatea de limbă și cultură, comunitatea de interese economice și politice.*

● *RELAȚIILE CONSULARE ALE ROMÂNIEI. CULEGERE DE TEXTE LEGISLATIVE. (Cuvînt introductiv de* **Nicolae Ecobescu**).

Editura Politică, București, 1977, 448 pp., 18 lei: *o trăsătură esențială a legislației noastre consulare, concordanța desăvîrșită cu obiectivele fundamentale și cu principiile călăuzitoare ale politicii externe a României.*

● **Carol Göllner** — *GHEORGHE RÁKOCZI II.*

Editura Militară, București, 1977, 132 pp., 4,25 lei: *un principe al Transilvaniei (1648-1660) și un luptător pentru libertate și independență împotriva dominației otomane.*

● **Vasile Netea** — *MUNȚII APUSENI. MUZEU ISTORIC ȘI PANTHEON AL POPORULUI ROMÂN.*

Editura Sport-Turism, București, 1977, 216 pp., 13 lei: *străvechi meleaguri, evocatoare ale tradițiilor luptei românilor pentru libertate socială și națională.*

● **Eugen Marinescu** — *CÎNTĂREȚUL LUPTELOR ȘI AL BIRUINȚELOR. CĂPITANUL POET NICOLAE VULOVICI.*

Editura Militară, București, 1977, 144 pp., 5 lei: *biografia unui erou din primul război mondial, căzut în luptele de la 7 septembrie 1916 de lîngă Miercurea Ciuc.*

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 25)

Celegerrii

Sînt pomeniți de Pliniu cel Bătrîn în Istoria naturală, printre populațiile care locuiau în Moesia, alături de dardani, tribali[1] timahi, moesi[2] și traci. Istoricul W. Tomaschek consideră că numele lor ar trebui identificat cu acela de locuitori ai peșterilor sau ai bordeielor.

Corallii

Tot după geograful antic Strabon, corallii sînt de origine tracă și locuiau, alături de bessi[3], maidi și dantheleti[4], în regiunea ce se întinde de la poalele Munților Haemus pînă la Pont. În Scrisori din Pont, ale lui Ovidiu, îi întîlnim pomeniți printre locuitorii dintre Dunăre și Marea Neagră, fiind localizați în părțile de sud ale Dobrogei. Ei sînt descriși de poetul latin exilat la Tomis ca niște oameni blonzi, îmbrăcați cu piei. La istoricul antic Apian (c. 100-162), corallii sînt trecuți printre neamurile de origine sarmată din preajma Istrului, care au acordat sprijin lui Mitridate, regele Pontului (120-63 î.e.n.), în lupta sa împotriva expansiunii romane în Orient. Bizuindu-se pe aceste sumare informații, unii istorici moderni sînt înclinați să-i considere pe coralli un neam sarmat, în timp ce alții, pornind de la Strabon și Ovidiu, le atribuie o origine getică.

Crestonii

Potrivit informațiilor transmise de Herodot, crestonii fac parte din marele neam al tracilor, obiceiurile lor deosebindu-se de cele ale vecinilor dinspre nord. După cercetările lui Hr. Danov[5], crestonii au locuit în regiunea dintre cursul inferior al rîului Strymon și Axios (Vardar). Teritoriul ocupat de ei se întindea de la izvoarele rîului Echederos (Galico) pînă la Lacul Bolba (Volvi), învecinîndu-se la nord-est cu bisaltii[6], de care erau despărțiți prin regiunea muntoasă Bertiskon.

Despre darsii nu se cunosc decît unele mențiuni succinte și nu suficient de clare. Istoricul antic Apian îi menționează alături de unele seminții din Illyria, fiind considerați a avea o descendență comună cu dardanii, moesii, partenii și alții. Este posibil ca darsii să fie unui și același neam dacic al dersailor, o ramificație a odomnaților sau poate a edonilor, care locuiau pe malul stîng al cursului inferior al rîului Strymon.

Constantin PREDA

[1-4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1976; 3/1976; 6/1977.

[5] Autor bulgar prezent și în paginile revistei noastre. Vezi **Magazin istoric,** nr. 9, 11/1976, 1, 2/1977.

[6] Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1976.

MAGHERII

PAUL CERNOVODEANU

Transilvăneni de baştină, din ţinutul Hălmagiului de pe valea Crişului Alb, Magherii au coborît Carpaţii, în veacul XVII, strămutîndu-se în Oltenia, unde s-au aşezat pe plaiurile Gorjului.

Oşteni viteji în slujba ţării

Cel mai vechi document păstrat în familie vorbeşte despre un Vlad Magheriu care, la 14 octombrie 1665, cumpăra o moşie în satul Cîlnic, de la un Ion Toboşariu, plătind suma de 39 taleri. Un hrisov de la Constantin Brîncoveanu (1688-1714) pomeneşte şi despre fiul acestui Vlad, anume Constantin, din care se trag Magherii olteni. Din rîndul acestora, protopopul Ion Măgheriu sau Măgher[1] s-a ridicat la o treaptă mai înaltă de avuţie. Între anii 1760 şi 1770, el a achiziţionat funii de moşii în hotarele Cîlnicului şi Bîrzeienilor şi vii în dealul Negoieştilor. În 1769, arzîndu-i casele din Bîrzeiu de Gilort (com. Albeni) — poate în timpul prădăciunilor comise de cete din trupele otomane neregulate, care organizau dese incursiuni în Oltenia — protopopul a căpătat scutire de dajdii din partea episcopului Partenie al Rîmnicului. Fratele său, polcovnicul Şerban Măgheriu, s-a ilustrat în această vreme ca „volintir" în armata rusă, în timpul războiului ruso-turc din 1769-1774, fiind cinstit cu rangul de porojnic (locotenent) în armata lui Rumianţev; a căzut eroic în lupta de lîngă satul Preajba (Gorj) în anul 1770.

Fii devotaţi ai poporului român, Magherii olteni nu şi-au uitat niciodată obîrşia transilvăneană şi solidaritatea de sînge şi neam cu fraţii lor de peste Carpaţi. Cu prilejul puternicei răscoale din 1784-1785[2], unii dintre ei au trecut munţii şi şi-au dat viaţa luptînd în oastea „crăişorului" Horea. O poruncă a domnitorului Ţării Româneşti, Nicolae Mavrogheni (1786-1790), vorbind despre averea fraţilor Magheri, arată că „li s-au fost luat

[1] Documentele menţionează mai multe forme de ortografiere a numelor reprezentanţilor acestei familii; la începutul veacului XIX ei s-au stabilit la forma Magheru.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 4/1976.

de unii alţii pentru că au mers în Transilvania în anii trecuţi de au luat parte în răscoala de atunci cu Horea" şi acolo „şi-au luat pedeapsa cu moarte".

Stirpea mai înstărită a familiei a continuat cu fiii protopopului Ioan şi ai soţiei sale Stanca, cu Şerban, căpitan de Amaradia (jud. Gorj), pătruns în rîndurile micii boierimi şi cu Ioan, hirotonisit preot la 7 martie 1787. Cel dintîi a călcat pe urmele unchiului său omonim, remarcîndu-se prin fapte de arme; pentru comportarea sa a fost răsplătit de domnitorul Nicolae Mavrogheni. În calitate de „întîi comandir," Şerban a obţinut victorii importante împotriva trupelor austriace ale feldmareşalului Coburg[1]. La 20 aprilie 1799, Şerban Măgheru a fost numit căpitan la Amaradia de către voievodul Alexandru Moruzi, funcţie în care a fost reconfirmat la 10 mai 1800 şi 18 decembrie 1804. Sub Constantin Ipsilanti (1802-1806), el s-a distins în „slujbele ostăşeşti", izgonind bandele de cîrjalii — dezertori din oştirea rebelului paşă de Vidin, Pazvantoglu — care intraseră în Oltenia după pradă. La 15 august 1806, în apropierea satelor Obîrşia şi Piscoiu peste Amaradia, i-a înfrînt pe invadatori şi i-a pus pe fugă. În timpul luptei, l-a ucis pe Bekir aga, nepotul lui Regeb paşa de la Adakalé. Pentru această vrednică faptă de arme a fost primit în rîndul boierimii, căpătînd rangul de **vtori** (al doilea) armaş. Portretul său, împreună cu cel al soţiei sale Ioana (scoborîtoare din neamul moşnenilor Zorileşti) figura pe pereţii ctitoriei înălţată de el în 1800 pe vatra strămoşească de la Bîrzeiu de Gilort. Căpitanul Şerban, ajuns la 1814, **vtori**-vistier a murit la 16 februarie 1820, fără urmaşi, trupul său odihnindu-se sub lespedea de mormînt aflată în incinta amintitului lăcaş.

Fratele său, preotul Ioan Măgheru, a murit de tînăr. A fost căsătorit cu o Bălaşa şi a avut opt copii, printre care doi băieţi — Ion şi Gheorghe, viitorul general — şi şase fete, căsătorite cu boiernaşi şi moşneni olteni din familiile Gârbea, Negreanu, Rioşanu, Aluneanu şi Zorilescu. Cei doi fraţi Magheru, fiind nevîrstnici la moartea părinţilor lor, au fost crescuţi de unchiul lor, Şerban. Aşa se explică, probabil, faptul că amîndoi au îmbrăţişat cariera militară. Ion (1795-1835), căpitan de panduri la 1821 şi zapciu în plasa Gilortului, a participat la revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu, acţionînd în zona Gorjului, în subordinea comandirului Ioan Hristofi; lui i se adresa, la 10 iulie 1821, printr-o scrisoare, moşneanul Lăudat Gîlcescu, relatîndu-i abuzurile comise în regiune de către trupele otomane intervenţioniste, după ce revoluţia fusese înăbuşită. În anii următori, Ion Magheru, devenit polcovnic, a apărat, în fruntea cetelor de panduri, alături şi de fratele său mai tînăr Gheorghe, ţinuturile oltene împotriva bandelor de tîlhari şi prădători, care deseori acţionau în alianţă cu adalîii (de la Adakalé). În 1824-1825, ajuns la oarecare stare, polcovnicul Ion Magheru a ctitorit în satul de obîrşie, Bîrzeiu de Gilort, o biserică în care se află zugrăviţi toţi membrii familiei sale.

A fost căsătorit cu Ecaterina, fiica postelnicului Pantazi. Din cei trei copii ai lor, s-a evidenţiat Ioniţă sau Niţă Magheru, participant la revoluţia din 1848.

„Locul ce naţia v-a încredinţat"

Cel mai de seamă reprezentant al acestui neam de vechi moşneni, oameni setoşi de libertate şi dreptate, a fost Gheorghe Magheru. Născut la 1804, în casele din „curtea bisericii din deal," ridicată de căpitanul Şerban în localitatea Bîrzeiu de Gilort, Gheorghe Magheru a fost destinat şi el carierei ostăşeşti. Şi-a făcut ucenicia în cetele de panduri, alături de fratele său mai mare. În 1821, deşi avea numai 17 ani, se afla în polcul lui Iordache Hristofi.

Cîţiva ani mai tîrziu, comandant de potere, s-a distins, în ciocnirile cu tîlharii prădalnici. În 1823, domnitorul Grigore Ghica IV (1822-1829) luase măsuri pentru întărirea cetelor de panduri şi transformarea acestora într-un fel de miliţie naţională. Gheorghe Magheru s-a aflat în fruntea acestei acţiuni, destoinicia şi priceperea sa aducîndu-i aprecieri unanime; curînd a devenit comandant al mai multor căpitănii de panduri şi apoi şef al pandurilor din întreaga Oltenie.

În timpul războiului ruso-turc din 1828-1829 s-a angajat ca „volintir" în armata rusă, împreună cu alţi comandanţi de cete, printre care Ion Solomon şi Christian Tell. În fruntea celor 300 panduri ai săi, Gheorghe Magheru s-a distins în mai multe bătălii, între acestea numărîndu-se şi cea din 30 august 1828, cînd i-a înfrînt pe duşmani şi a salvat oraşul Tîrgu Jiu de jefuirea acestora. În toamna aceluiaşi an, cu efective mult inferioare, Magheru a obţinut o strălucită biruinţă la Şişeşti (jud. Mehedinţi). O altă victorie a cîştigat la Băileşti, cînd, după ce i-au înfrînt pe otomani, pandurii comandaţi de Magheru au trecut Dunărea şi au fugărit pe inamic pînă în regiunea Plevnei, acolo unde, peste cinci decenii, românii aveau să se acopere din nou de glorie. Pentru faptele sale de arme, Magheru a fost decorat de către ţarul Nicolae I cu Ordinul „Sf. Ana" în grad de cavaler şi a primit în dar o sabie de onoare.

După încheierea Păcii de la Adrianopol (1829) şi crearea primei oştiri (miliţii) pămîntene, bravul ofiţer părea sortit unei strălucite cariere ostăşeşti. Dar, nemulţumit din cauza intrigilor protipendadei care îi hărăzise doar un rol subaltern în armată, preferîndu-l pe Ion Solomon, cel ce avea să se ridice, în 1848, împotriva puterii revoluţionare, Gheorghe Magheru s-a retras pentru o vreme din cadrele oştirii, dedicîndu-se activităţii administrative în consiliul orăşenesc al oraşului Tîrgu Jiu. Din 1842 a funcţionat ca preşedinte

[1] În 1787 a izbucnit un nou război ruso-turc; Austria, aliata Rusiei, şi-a trimis trupele în ţările române. Oastea Ţării Româneşti a purtat mai multe bătălii victorioase cu austriacii, în lunile mai şi august 1788.

al Tribunalului județului Romanați, cu reședința la Caracal, iar după 1846 a fost numit prefect al aceluiași județ, funcție pe care a ocupat-o pînă la revoluția din 1848. Succesiv a ocupat și rangurile de vistier (1829), serdar, (1837) și paharnic (1844).

În această epocă de adînci prefaceri și de lupte susținute ale maselor populare și ale păturilor progresiste ale micii boierimi și burgheziei românești pentru lichidarea rînduielilor feudale și împlinirea aspirațiilor naționale, Gheorghe Magheru s-a afirmat ca o personalitate politică marcantă a vremii sale. S-a aflat în strînse legături cu Ion Maiorescu și Ion Cîmpineanu și a urmărit cu atenție activitatea patriotică desfășurată de Ion Heliade-Rădulescu în domeniul culturii. Numele său îl întîlnim, în 1833, printre fondatorii Societății filarmonice, organizație ce se declara culturală, dar care avea un profund caracter politic-revoluționar. În 1836, cînd s-a creat Societatea de agricultură a României, Magheru figura ca membru de onoare al acesteia.

Era un mare iubitor al istoriei; admira, dintre marile personalități ale trecutului nostru, îndeosebi pe Mihai Viteazul. În 1847, în preajma revoluției, el difuza **Magazin istoric pentru Dacia** în rîndul cititorilor din județul Romanați, al cărui cîrmuitor era.

Prietenul său, profesorul craiovean Ion Maiorescu, ne-a lăsat un sugestiv portret fizic al lui Gheorghe Magheru din acea vreme: „E negricios la față, ochii negri, părul negru, mustăți are, barbă și favorite n-are. Un trup mușchiulos, ager și îndemînatic, iute mersura [mersul — **n.r.**] lui măreață, falnică".

Fruntașii revoluționari puneau mare preț pe colaborarea lui Magheru. Astfel, Nicolae Bălcescu era de părere că prin atragerea destoinicului militar, s-ar da revoluției trăinicie și siguranță, căci acesta se bucura de mare prestigiu în Oltenia. În acest scop, în aprilie 1848, Bălcescu l-a căutat la Caracal și Islaz pentru a discuta unele detalii privind declanșarea acțiunii revoluționare. În aceeași lună, Christian Tell a avut convorbiri cu Magheru și căpitanul Nicolae Pleș**oi**anu (comandant al regimentului din Craiova) pentru a se asigura participarea acestora la revoluție. Magheru însuși declara că avusese discuții cu Heliade, Tell și Pleșoianu **și** în urma acestora „ne-am decis cu viața noastră pentru sprijinirea a 21 articole din Constituția poporului român [programul revoluției — **n.r.**]".

În calitatea sa de dregător domnesc, Magheru nu-și putea manifesta fățiș ideile sale revoluționare. Se pare că înșiși fruntașii pașoptiști îi sugeraseră să-și păstreze aparențele unui slujbaș credincios domniei, tocmai pentru a se masca mai bine pregătirile care se făceau în Oltenia. El a sprijinit pe membrii Comitetului revoluționar veniți de la București să organizeze adunarea de la Islaz, din 9 iunie 1848, moment care a marcat începutul revoluției în Țara Românească[1]. În 10 iunie, Magheru a discutat cu membrii Guvernului provizoriu format la Islaz (Heliade, Christian Tell, Șt. Golescu, N. Pleșoianu și preotul Radu Șapcă) modalitatea desfășurării revoluției în Oltenia. A doua zi, 11 iunie, în fruntea populației din Caracal, a întîmpinat guvernul la intrarea acestuia în oraș.

În aceeași zi, revoluția a izbucnit și la București. În noul guvern format cu acest prilej, lui Gheorghe Magheru i-a fost încredințat Departamentul Finanțelor. Nefiind în Capitală, pînă la sosirea sa, ministerul urma să fie condus de I. C. Brătianu, unul dintre cei patru secretari ai guvernului. Încrederea ce-i fusese acordată simboliza, după cum îi scria în acele zile un prieten, „locul ce națiia v-a încredințat [...], asigurîndu-vă un post spre a dezvolta patrioticele sentimente ca român adevărat". După abdicarea domnitorului Gh. Bibescu (14 iunie), s-a formt un nou cabinet și, considerîndu-se că Magheru putea fi mult mai util revoluției prin însărcinări potrivite cu pregătirea sa militară, a fost eliberat din funcția de ministru de Finanțe, rămînînd membru al guvernului fără portofoliu. Peste patru zile, prin decret guvernamental, a fost numit căpitan general al trupelor neregulate de dorobanți și panduri din Țara Românească și inspector al tuturor gărzilor naționale.

Din acest moment a început o muncă neobosită pentru crearea forței militare populare capabilă să apere revoluția. Prin acțiunile sale energice, prin prestanța și spiritul său organizatoric, Magheru a adus importante servicii guvernului. Numit „consilier general plenipotențiar peste toată Valahia Mică", în iulie 1848 a fost trimis în Oltenia, unde se strînseseră numeroase forțe conservatoare contrarevoluționare. El nu s-a mulțumit cu lichidarea focarelor dușmănoase revoluției, ci a inițiat și supravegheat înfăptuirea unor importante schimbări în cadrul aparatului funcționăresc, înlăturînd elementele periculoase sau șovăielnice. Totodată, a reorganizat gărzile naționale — principalul nucleu al forței militare populare a revoluției. Prin acțiunile întreprinse de el în domeniul asigurării ordinii, se urmărea înlăturarea oricărui pretext pentru intervenția trupelor străine și eliminarea tuturor posibilităților reacțiunii interne de a lovi în revoluție.

La mijlocul verii, situația internațională s-a agravat, atît Poarta otomană cît și Rusia țaristă concentrînd trupe la granițele țărilor române. La 19 iulie, Ministerul de Externe țarist a dezavuat revoluția românilor; la scurt timp a urmat intervenția armată. Concomitent, trupe otomane au trecut Dunărea, cu scopul de a restabili „ordinea legală". În 25 iulie, guvernul revoluționar a demisionat; trei zile mai tîrziu s-a format o locotenență domnească compusă din N. Golescu, I. Heliade-Rădulescu și Chr. Tell, toți liberali-moderați.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1968.

Reacţia celor două imperii absolutiste nu era o surpriză, ea fusese prevăzută încă din primele momente ale declanşării revoluţiei. Bălcescu, Magheru şi alţi fruntaşi revoluţionari radicali preconizaseră rezistenţa armată împotriva oricărei încălcări a teritoriului naţional. În această privinţă părerile au fost însă împărţite şi cele cîteva mii de „volintiri" şi panduri strînşi în tabără la Rîureni[1], lîngă Rîmnicu Vîlcea, şi puşi sub comanda lui Gh. Magheru n-au intrat în acţiune. Comandantul lor a făcut repetate încercări de a impune locotenenţei domneşti o atitudine fermă faţă de trupele intervenţioniste şi a imprima revoluţiei un spirit de rezistenţă. La 14 septembrie 1848, Magheru a lansat o proclamaţie către şefii gărzilor naţionale şi comandanţii de panduri, cerîndu-le să acţioneze cu hotărîre împotriva tuturor duşmanilor revoluţiei. Înţelegînd că numai prin ridicarea întregului popor putea fi salvată revoluţia, o săptămînă mai tîrziu (21 septembrie), prin circulare răspîndite în reşedinţele de judeţ, Magheru făcea apel la ţărănime să se ridice la luptă, promiţînd soluţionarea acelor puncte din programul revoluţiei care nu fuseseră duse la îndeplinire pînă atunci, îndeosebi cele referitoare la situaţia ţărănimii.

Dar evenimentele au continuat să se agraveze; trupele intervenţioniste au restabilit regimul Regulamentului organic şi au început arestarea fruntaşilor revoluţiei. Pe de altă parte, consulii Angliei şi Franţei la Bucureşti, dorind să evite complicarea relaţiilor dintre marile puteri în problema orientală, au făcut presiuni asupra lui Magheru, cerîndu-i să-şi desfiinţeze tabăra. Ca urmare, la 28 septembrie, Magheru a dizolvat tabăra de la Rîureni şi a trecut munţii în Transilvania. După o scurtă şedere la Sibiu — sediul Comitetului naţional român din Transilvania — bănuit de autorităţile habsburgice că ar intenţiona să intre în legături cu generalul Bem, comandantul oştirii revoluţionarilor maghiari, Magheru a fost expulzat. A plecat la Frankfurt pe Main, sediul Dietei germane[2], spre a se întîlni cu fostul comisar al Guvernului provizoriu din Ţara Românească, bunul şi vechiul său prieten Ion Maiorescu, şi a stabili împreună modul în care trebuiau să acţioneze exilaţii politici din principate. În februarie 1849, Magheru s-a stabilit la Viena, după ce făcuse un scurt popas şi în Triest.

În anii 1849-1852 a depus eforturi pentru stabilirea de contacte între exilaţii politici români din diferite centre ale Turciei şi Occidentului şi organizarea unei acţiuni comune. În 1853, a plecat la Constantinopol. Aici a încercat, fără succes, să formeze o legiune română cu care să contribuie la eliberarea ţărilor române, ocupate de trupele ţariste după izbucnirea războiului Crimeei. Planurile revoluţionarilor români vizau întărirea autonomiei principatelor sub garanţia marilor puteri occidentale care se aliaseră cu Turcia. Înţelegerea austro-turcă privind ocuparea în comun a ţărilor române a spulberat însă pentru un timp această speranţă.

Activitatea neobosită a emigraţiei, dar mai ales starea de permanentă încordare revoluţionară din ţările române au determinat Congresul de pace de la Paris din 1856[3] să ia în discuţie şi problema viitoarei organizări a Principatelor române. Congresul a hotărît retragerea trupelor străine din aceste ţări, desfiinţarea protectoratului ţarist şi aşezarea lor sub protecţia colectivă a celor şapte puteri; totodată, s-a dispus convocarea unor adunări (divanuri) ad-hoc, care să se pronunţe asupra viitoarei organizări a celor două principate[4].

Exilaţii de la 1848 au primit permisiunea să se întoarcă în patrie. Revenit la Tîrgu Jiu, la 20 august 1857, Magheru a participat activ la lupta pentru unirea principatelor, fiind ales deputat al districtului Gorj în Divanul ad-hoc al Ţării Româneşti. La 24 ianuarie 1859, trimitea o telegrmă lui V. Alecsandri, exprimîndu-şi satisfacţia pentru dubla alegere a lui Cuza. Mai tîrziu, ca deputat în Adunarea legislativă, a sprijinit legea agrară din 1864, fiind unul dintre puţinii posesori de pămînt care, pentru una din moşiile sale, a renunţat la despăgubirile acordate prin lege.

În amurgul vieţii a avut fericirea să-şi vadă realizat unul din marile vise: cucerirea independenţei patriei. În 1876, Titus Dunca[5], vechi căpitan garibaldian, se oferea, la nevoie, să-i pună la dispoziţie pe foştii ostaşi ai legiunii române care, în 1866, luptaseră în Italia. Vîrsta înaintată l-a împiedicat însă pe Magheru să participe direct la războiul din 1877-1878. Şi-a adus contribuţia la efortul general al ţării prin colecte de bani şi provizii pentru ostaşii plecaţi pe front.

Gheorghe Magheru a închis ochii la 23 martie 1880; i s-au organizat funeralii naţionale. Pentru întregul popor, viaţa şi faptele generalului revoluţiei de la 1848 au constituit — cum se sublinia în necrologul publicat de ziarul **Românul** — „o pildă vie de sacrificiu pentru ţară şi de nepieritor patriotism".

Fiii şi nepoţii pe aceeaşi baricadă

Evenimentele revoluţionare din 1848 au reliefat contribuţia remarcabilă şi a altor membri ai familiei Magheru. Este vorba, în primul rînd, de copiii generalului. Fiul său, Gheorghe Gh. Magheru (1828-1875), născut din prima căsătorie a generalului cu Ancuţa Pleşoianu (moartă în 1837), intrase în oştire

---

[1-2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1973.

[3-5] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4, 5, 7/1975 şi 7, 8, 9, 10/1968.

Colonelul Romulus Magheru

Fizicianul Ion Magheru

Medicul și poetul George Magheru
(fotografii oferite de dr. Alice Magheru)

În p. 27: *sigiliul generalului Gheorghe Magheru*

în 1846. În februarie 1848 el scria din București tatălui său despre activitatea fraților Golești, a lui Tell, Heliade și I. C. Brătianu, privind „cauza noastră". Ca ofițer, a luat parte activă la evenimentele din iunie 1848, slujind în oștirea revoluției, fapt pentru care a trebuit, la rîndul său, să se expatrieze. După o călătorie aventuroasă, la sfîrșitul anului 1848, a ajuns la Paris, de unde a întreținut o bogată corespondență cu rudele sale risipite în străinătăți din pricina represiunilor contrarevoluționare.

În 1856, s-a întors în patrie și a intrat în magistratură, consilier la Curtea de Apel din Craiova; a ajuns apoi prefect de județ și deputat, pînă la decesul său prematur, în 1875.

Sora sa Alexandrina (1825-1877) s-a distins prin activitate culturală și revoluționară. În 1844, la 19 ani, a tradus în românește lucrarea **Bélisaire** a scriitorului francez Marmontel. În prefața pe care o semna, Alexandrina își exprima speranța ca, în epoca ei, „dreptatea să fie o datorie, onoarea un merit, știința o recomandație și capacitatea, însoțită de paza legilor, un drept recunoscut". În 1848, ea a întîmpinat la Caracal pe fruntașii revoluționari veniți de la Islaz cu drapel național și eșarfe tricolore. A stat alături de ceilalți Magheri în timpul evenimentelor revoluționare; a fost silită să pribegească în Transilvania și apoi la Viena. Aici a avut strînse legături cu Dionisie Pop-Marțian, Al. Papiu-Ilarian și alți români transilvăneni. „Iubirea și dorul țării erau așa de mari în inima ei — se sublinia într-o broșură semnată de dr. I.C. Drăgescu — că în tot timpul exilului a **purtat doliul**". „Era republicană sinceră și devotată", nota același autor. „Românismul — declara ea — nu va triumfa decît prin virtute și prin știință [...]. Cred în marele viitor al românilor. Nu voi trăi să văd acea zi frumoasă, dar o presimt".

În 1858 s-a măritat cu viitorul general Dimitrie Haralamb. Doisprezece ani mai tîrziu o întîlnim în mijlocul evenimentelor prilejuite de serbarea de la Putna în amintirea lui Ștefan cel Mare[1]. Cu acest prilej a dăruit un frumos și bogat drapel pentru a servi ca acoperămînt criptei marelui voievod. În 1876 a contribuit cu bani la ridicarea statuii lui Ștefan din Iași.

A murit de timpuriu, în 1877.

Un alt fiu al generalului, Romulus Magheru (1847-1897) născut din a doua căsătorie cu Maria Caramalău, fiica clucerului Iordache Cârcotă, a luat parte, în calitate de căpitan de artilerie, la războiul pentru independență, fiind avansat la gradul de maior, la 1 iulie 1877. Pentru comportarea sa a fost distins cu Ordinul „Coroana României" în gradul de cavaler clasa V; în 1884 a ajuns locotenent-colonel, iar la 8 iulie 1891 colonel și comandant al Regimentului 1 de artilerie. Pentru merite ostășești a fost decorat și cu Ordinul „Steaua României" cu spade, în grad de ofițer cl. IV. A fost căsătorit cu Ana, fiica lui Ion Ghica.

Un nepot al lui Gh. Magheru, iuncărul Ioniță sau Niță Magheru (1823-1866), fiul polcovnicului Ion, s-a distins prin atitudinea sa patriotică în timpul revoluției din 1848. El s-a aflat în mijlocul bucureștenilor în ziua de 11 iunie, citind populației adunate pe strada Lipscani textul **Proclamației de la Islaz.** După înăbușirea revoluției, a luat drumul exilului, fiind surghiunit la Bursa (Brussa) în Asia Mică și apoi la Constantino-

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1976.

pol, de unde a purtat o intensă corespondenţă politică cu unchiul şi verii săi. În 1854, în timpul războiului Crimeei, pentru scurtă vreme a efectuat incursiuni în Oltenia, în fruntea unei cete de panduri, spre a sprijini alungarea trupelor străine din ţară. S-a întors în patrie, în 1857; a fost căsătorit cu Paulina, fiica generalului Christian Tell.

Urmînd pilda înaintaşilor

Neamul Magherilor s-a ilustrat şi în timpul altor evenimente memorabile din istoria poporului român. În războiul pentru desăvîrşirea statului naţional-unitar român din 1916-1918 Magherii s-au aflat din nou la datorie.

Anton (1870-1916), fiul lui Gh.Gh. Magheru, a luat parte la campania din toamna anului 1916, fiind căpitan în rezervă în Regimentul 1 roşiori. În timpul retragerii în Moldova, s-a îmbolnăvit de tifos şi a decedat la Spitalul militar din Galaţi, în iarna aceluiaşi an. Un alt frate al său, Alexandru Magheru (1864-1947), urcînd ulterior treptele ierarhiei militare pînă la gradul de general adjutant, s-a distins şi el pe front, în timp ce un al treilea frate, Titu Magheru (1874-1948), magistrat, rămas în Bucureşti, a înfruntat cu multă dîrzenie şi demnitate pe ocupanţii germani. Datorită atitudinii sale patriotice, autorităţile de ocupaţie l-au destituit din magistratură.

Doi dintre copiii magistratului Titu Magheru, Anca şi Mihai Magheru — vechi membri ai Partidului Comunist Român — au participat la mişcarea antifascistă din România deceniului patru. Alături de alţi intelectuali patrioţi, ei au desfăşurat o complexă activitate în cadrul Uniunii Patrioţilor, organizaţie antifascistă de mase condusă de P.C.R. Din însărcinarea conducerii partidului comunist, în cursul anului 1943 Mihai Magheru a purtat discuţii[1] cu şefii Partidului Naţional-Ţărănesc pentru realizarea unei largi coaliţii a forţelor democratice şi patriotice în vederea înlăturării regimului antonescian, ieşirea din războiul antisovietic şi alăturarea ţării la coaliţia antihitleristă.

După 1945, Mihai Magheru a activat ca secretar general al A.R.L.U.S.-ului, iar apoi, pînă la pensionare, în domeniul diplomaţiei, ca şi sora sa Anca Magheru.

Aceeaşi cinste au adus neamului Magheru şi doi dintre fiii colonelului Romulus Magheru. Cel dintîi, Ion Magheru sau Maghieru, cum îi plăcea să-şi ortografieze numele (1888-1938), s-a solidarizat cu ţăranii răsculaţi în 1907, publicînd, la 30 septembrie, un articol în **Neamul românesc** al lui Iorga; el condamna brutalităţile comise de autorităţi împotriva ţăranilor din judeţul Gorj, care fuseseră împuşcaţi deoarece „nu ştiuseră să placă arendaşilor şi proprietarilor din partea locului". În 1916-1918, Ion Magheru a slujit ca locotenent în Regimentul de artilerie antiaeriană, fiind decorat cu „Crucea de război 1916-1918". Mai tîrziu, s-a dedicat cercetărilor în domeniul ştiinţelor fizico-matematice, susţinîndu-şi un strălucit doctorat la Roma în 1923; în 1924 a obţinut catedra de fizică generală la Şcoala Politehnică din Timişoara, ca profesor titular provizoriu, iar în 1927 definitiv. El a adunat şi publicat în săptămînalul cultural **Gorjanul** din Tîrgu Jiu, cele mai valoroase documente despre trecutul înaintaşilor săi, mărturii deosebit de preţioase pentru cunoaşterea rolului acestei mari familii în istoria ţării noastre.

Fratele său, George Magheru (1892-1952), a slujit şi el, în timpul războiului din 1916-1918, ca medic locotenent de rezervă şi a primit, pentru devotamentul său mai multe decoraţii. S-a remarcat apoi ca medic şi poet. A redactat numeroase studii de specialitate în domeniul microbiologiei, unele împreună cu soţia şi colaboratoarea sa dr. Alice Magheru, născută Focşeneanu. Ca om de litere, a publicat mai multe volume de poezii (**Capricii** — 1929, **Poezii antipoetice** — 1933, **Poeme balcanice** — 1936) şi ciclul dramatic **Latinii la Dunăre.**

O familie[2] care a participat la multe din momentele de seamă ale istoriei României din ultimele trei veacuri; o familie pe care o găsim prezentă la marile evenimente din această perioadă: 1784, 1821, 1848, 1859, 1877, 1916-1918, 1944.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7 şi 8/1976.

[2] Autorul mulţumeşte călduros dr. Alice Magheru, fraţilor Sanda Bălăcescu, Ion, Anca şi Mihai Magheru, precum şi ing. Ernest Oprişan pentru datele pe care au binevoit a i le comunica.

PLANŞELE NOASTRE

① 16 noiembrie 1869: Canalul de Suez era deschis **(Ferdinand de Lesseps — un diplomat constructor,** p. 35**)**

② ③ a) „În munţi, la o depărtare de cîteva ore [de Orşova] se află staţiunea balneară Mehadia, renumită prin frumuseţea sa naturală... **b)** ... am trecut Porţile de Fier; aici Dunărea este străpunsă de prelungirea Carpaţilor... **c)** ...la Turnu Severin se mai află ruinele unui pod construit de Traian... **d)**... în Giurgiu trebuia să debarc, pentru a începe călătoria pe uscat..." **e)** Bucureşti: „o mare de case, a cărei margine în zadar o caută ochiul; în soarele de seară, cupolele nenumăratelor biserici strălucesc feeric..." **f)** În oraş se înalţă „biserici şi mănăstiri zugrăvite în culori vii". **În imagine:** biserica Stavropoleos. Litografii de la mijlocul secolului XIX aflate la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România **(Călătorie spre Ţara Românească,** p. 18**)**

④ **Dreapta:** monede geto-dacice de aur şi de argint, care au circulat în secolele II-I î.e.n. **(Civilizaţia dacă sub domnia marelui rege Burebista,** p. 2**). Stînga:** un obiect de preţ care îşi păstrează încă enigma **(Cui a aparţinut „cupa lui Corvin" de la Wiener Neustadt?,** p. 33**)**

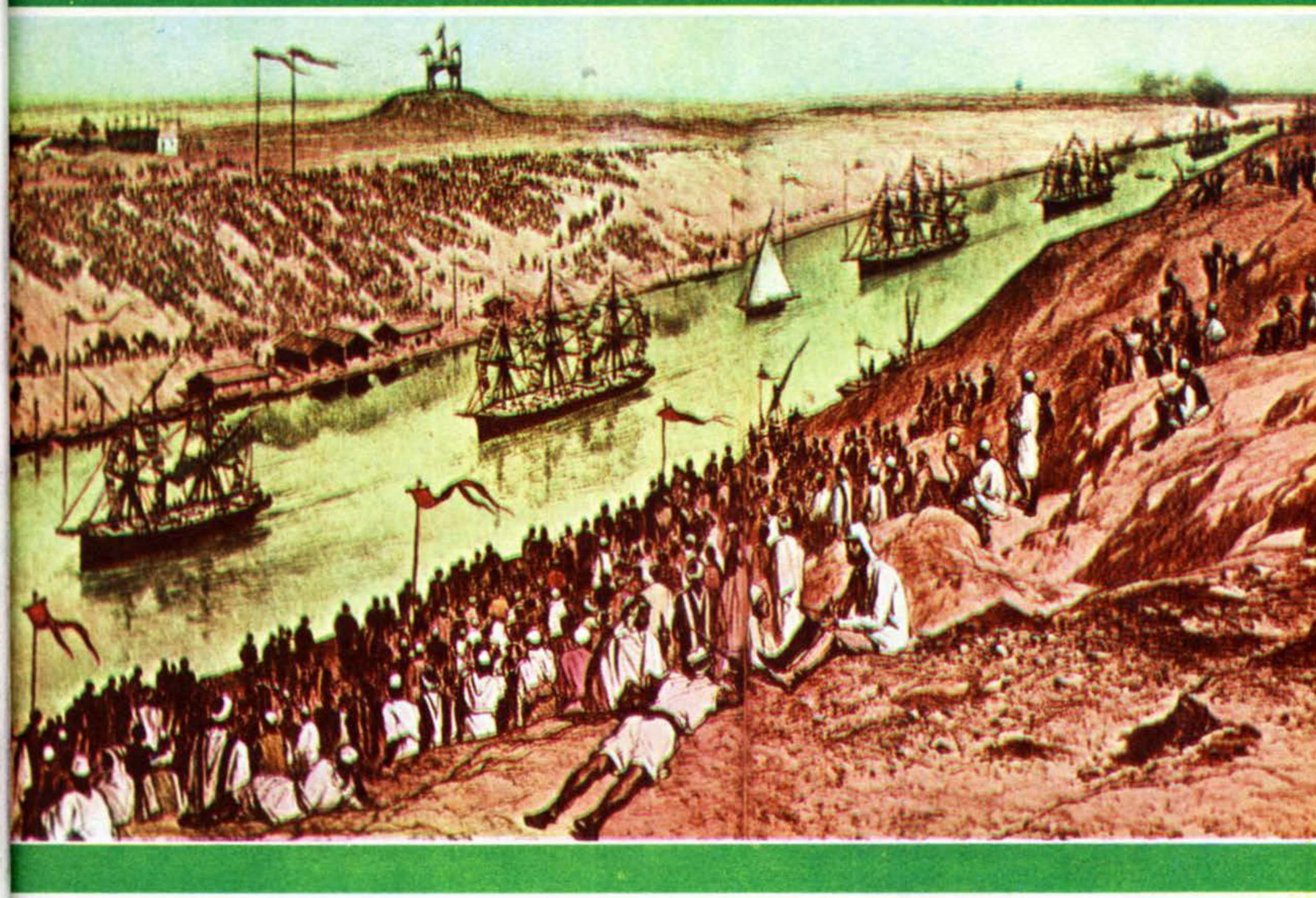

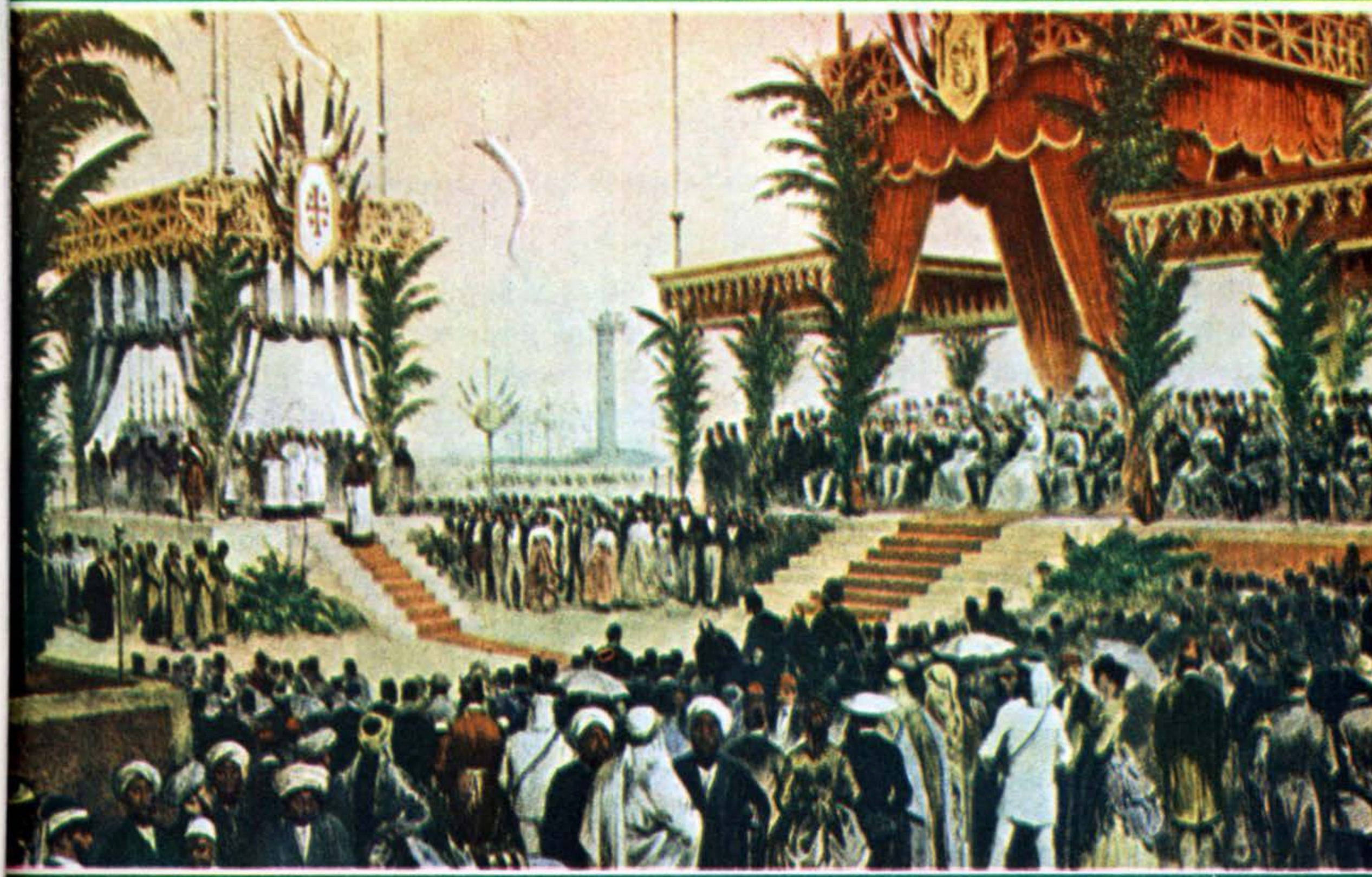

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

Mehadia

Porțile de Fier

Turnu Severin

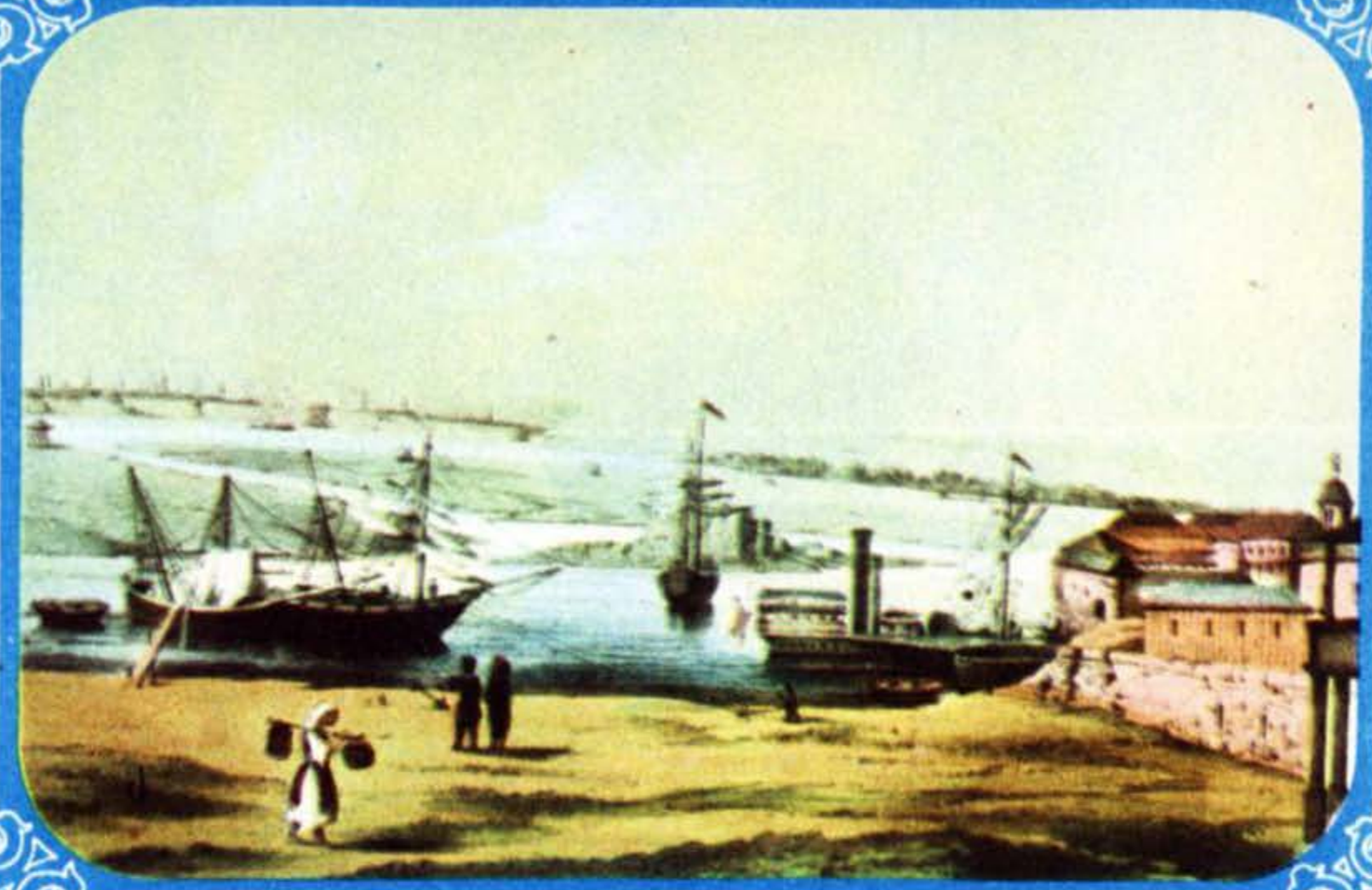

Giurgiu

București

Biserica Stavropoleos

CUI A APARȚINUT „CUPA LUI CORVIN" DE LA WIENER NEUSTADT ?

Dr. GERTRUD GERHARTL

De aproape 500 ani, orașul austriac Wiener Neustadt, situat la sud de Viena, se află în posesia unuia dintre cele mai frumoase pocale de podoabă din evul mediu: renumita „cupă a lui Corvin". După cum o spune și numele, legenda leagă acest pocal de argint, înalt de 81 cm, aurit și bogat împodobit cu email metalizat, de numele regelui Ungariei, Matei Corvin[1].

Potrivit unor izvoare datînd de pe la începutul secolului XVIII, regele Matei, după ce reușise — în urma unui asediu îndelungat — să cucerească Viena, ar fi dăruit pocalul orașului în anul 1487, pentru a cinsti astfel curajul dovedit de cetățenii lui în luptele de apărare[2]. Ipoteza este plauzibilă, întrucît se știe că regele Ungariei — pasionat colecționar de obiecte de preț — era și posesorul unei colecții de aproximativ 380 pocale de podoabă, din aur și argint, pe care le dăruia cu plăcere diferitelor personalități în semn de recunoștință. Din această colecție mai există astăzi trei pocale: așa-numitul „pocal de la Nürnberg" — opera unui giuvaergiu din Nürnberg — care acum se află la Budapesta în colecția Esterhàzy, ca și alte două vase din trezoreria Catedralei din Rieti (Italia). În anul 1475, cînd nunțiul papal Domenico di Matteo Lucati a oficiat căsătoria regelui Matei Corvin cu prințesa Beatrice de Neapole, regele i-a dăruit, în semn de considerație, trei pocale de preț. După un timp, cînd nunțiul a devenit episcop de Rieti, acestea au ajuns în trezoreria Catedralei din Rieti, unde vizitatorii le pot admira și astăzi. Ele seamănă izbitor cu „cupa lui Corvin" de la Wiener Neustadt.

O sursă datînd din epoca Biedermeier (1815-1860) informează că, în anul 1462, după încheierea Păcii de la Ödenburg, pocalul ar fi fost dăruit de regele Matei Corvin împăratului Frederic III (1440-1493). Cum pacea s-a dovedit șubredă și, după decenii, împăratul Frederic III a fost nevoit să fugă din nou din fața trupelor regelui Ungariei spre Linz, pocalul ar fi rămas în cetatea Neustadt și, după cucerirea orașului, ar fi ajuns în mîinile lui Matei Corvin. Acesta ar fi hotîrît însă să dăruiască cupa orașului. În sprijinul acestei ipoteze se invocă scutul pe care-l ține în mînă cavalerul îngenuncheat din încoronarea zugrăvită pe capac. El are pe o parte monograma și blazonul lui Matei Corvin, și anume corbul cu un inel în cioc, ca și blazonul împăratului Frederic III și însemnele de proprietate AEIOU; pe cealaltă parte este înscris anul 1462. Din ținuta cavalerului se poate totuși deduce că, inițial, el ținuse în mînă un alt scut, care însă pare să se fi pierdut, fiind înlocuit, în sec. XIX, cu un altul, nou; nu se știe dacă pe atunci era cunoscută inscripția scutului originar.

Istoricul orașului Wiener Neustadt, dr. Josef Mayer, respinge, în general, orice legătură a acestei cupe cu regele Ungariei. El explică asemănarea dintre pocalul nostru și alte pocale provenind din colecția lui Corvin, prin aceea că a fost realizat de elevul unui bijutier transilvănean. Creatorul „cupei lui Corvin" — susține dr. J. Mayer — este Wolfgang Zulinger, un bijutier din Neustadt, dovedit a fi trăit aici între anii 1451 și 1490. Ca elev al unchiului său, Siegmund Langenauer (denumit „valahul"), de fel din Sibiu, acesta cunoștea bine meșteșugul realizării emailului metalizat, folosit la turnarea pocalului din Neustadt. Poansonul „Z", vizibil pe piciorul pocalului, îl indică, pare-se pe meșterul Zulinger. În acest caz, coman-

---

[1] Fiu al voievodului Transilvaniei și guvernator al Ungariei, Iancu de Hunedoara (despre care vezi și **Magazin istoric**, nr. 4/1967 și 1/1977), Matei Corvin a fost rege al Ungariei între anii 1458 și 1490. El a urmărit întărirea puterii centrale, bizuindu-se pe nobilimea mică și mijlocie și pe orașe, cărora le-a acordat importante privilegii. Matei Corvin a dus o politică antiotomană și de bună vecinătate cu Țara Românească și Moldova și s-a aflat în conflict cu regele Poloniei, Cazimir IV, pentru tronul Boemiei. În timpul domniei lui, în Ungaria și Transilvania au început să pătrundă cultura și arta Renașterii; curtea sa a devenit un centru de cultură umanistă.

[2] Între anii 1481 și 1485 s-au desfășurat războaiele lui Matei Corvin cu împăratul german Frederic III, în timpul cărora ungurii au ocupat Viena (1485).

da pocalului ar fi făcut-o împăratul Frederic III, care își avea reședința la Wiener Neustadt. Părerile sînt împărțite: a vrut împăratul să păstreze pocalul sau să-l dăruiască?

În anul 1479, Frederic III a adus din provincia sudică Carintia Ordinul cavaleresc „Sf. Gheorghe" (pe care-l înființase în 1469 și care devenise deosebit de puternic), la Wiener Neustadt, instalîndu-l în biserica cetății. Medalionul cu portretul unui cavaler sfînt (probabil Sf. Gheorghe), de pe partea interioară a capacului „cupei lui Corvin" ca și numeroșii balauri mici, auriți (Sf. Gheorghe simbolizează ucigătorul de balauri), de pe peretele exterior al pocalului, conduc la concluzia că împăratul a comandat acest potir meșterului Zulinger pentru Ordinul cavaleresc „Sf. Gheorghe". Marele maestru de pe atunci al ordinului era Johannes Siebenhirter (1469-1508), care fusese în slujba împăratului ca șef bucătar și își cucerise deosebita protecție a acestuia. După moartea protectorului său imperial, în anul 1493, Ordinul „Sf. Gheorghe" a avut adesea mari dificultăți financiare. Este deci posibil ca succesorul său, marele maestru Johannes Geumann (1508-1512), să fi fost nevoit să vîndă pocalul orașului Wiener Neustadt.

La fel de acceptată poate fi și varianta ca împăratul să fi reținut pocalul pentru sine și cînd s-a aflat el însuși — cum era cazul deseori — într-o jenă financiară, să-l fi amanetat orașului. Aceasta s-ar fi putut petrece, de pildă, în deceniul nouă al sec. XV, cînd Frederic III a avut urgent nevoie de bani pentru a aduna o armată împotriva ungurilor. Pe atunci, mai multe obiecte de preț din trezoreria imperială au trecut în posesia orașului, fapt dovedit de o scriere, din anul 1506, a împăratului german Maximilian I, originar din Wiener Neustadt. Prin această scriere, care s-a mai păstrat, Maximilian I cerea trezorierului său, Erasmus Pamkircher să răscumpere obiectele de preț amanetate pe vremuri de tatăl său împăratul Frederic III, orașului Neustadt. Dacă „pocalul lui Corvin" s-a aflat printre aceste obiecte de preț s-ar putea ca banii să nu fi ajuns pentru răscumpărarea lui, prețioasa cupă rămînînd în posesia orașului.

Lipsa unor dovezi riguroase face ca nici una dintre cele patru ipoteze citate, cu privire la apariția cupei lui Corvin, să nu poată fi preferată. Din păcate, cea mai veche mențiune scrisă despre acest obiect datează abia din sec. XVIII. Un protocol al Consiliului orașului din anul 1741 informează că, cu prilejul nașterii arhiducelui și viitorului împărat Iosif II (1741) s-ar fi băut în cinstea nounăscutului dintr-un „mare și prețios pocal din agint aurit dăruit orașului Neustadt de către regele ungar Mathia Corvino". Acest obicei s-a păstrat și mai tîrziu; unii cetățeni de onoare ai orașului și unii membri ai Consiliului orașului se puteau mîndri că au băut din „pocalul unguresc". Mult folosit, pocalul a avut, desigur, de suferit: el a fost serios restaurat în jurul anului 1790 și apoi, încă o dată, în cea de-a doua jumătate a sec. XIX.

Au urmat apoi numeroase peregrinări: la o expoziție din Budapesta, în anul 1896, apoi — în timpul celui de-al doilea război mondial, pentru a fi ferit de bombardamente — în Palatul Steyersberg din Neuenkirchen (Germania Occidentală), apoi într-o salină, la Alt-Aussel, și, în sfîrșit, la Muzeul de Istorie a Artei din Viena, pentru ca, după 20 ani de absență, „cupa lui Corvin" să revină, la 4 martie 1961, în orașul Wiener Neustadt.

O VIAȚĂ, O LUME, O EPOCĂ

(Urmare din p. 17)

torica polemică dintre Gherea și Maiorescu, cu implicații pe terenul socio-politic, devenise disputa dintre linia **Contemporanului,** a esteticii materialiste, și linia **Convorbirilor,** a esteticii idealiste, dintre „arta cu tendință" și „arta pentru artă". Polemica a pasionat intelectualitatea și îndeosebi pe tinerii intelectuali. Numele corifeilor din acea vreme ai literaturii erau adeseori invocate cu rost sau fără rost pentru a da autoritate afirmațiilor sau argumentelor. Nume ca Marx, Engels, Lassalle, Zola, Taine, Cernîșevski erau de circulație curentă în rîndurile tineretului din școli și universități. Operele lor au dezvoltat interesul pentru curentele moderne din literatură și politică. Volumele de critică literară ale lui Dobrogeanu-Gherea erau citite cu nesaț, alimentau discuții aprinse, uneori pătimașe, ale tineretului.

Trebuie să mărturisesc că socialismul **meu,** care era aidoma cu socialismul multor tineri de la sfîrșitul secolului trecut, era întreținut din raționament și sentiment, acesta din urmă dînd putere și avînt primului. Poate că **Împărat și proletar** a contribuit la aderarea și menținerea mea în mișcarea socialistă tot atît de mult ca și teoria plusvalorii. Recitam cu patos pe dinafară versurile sonore ale lui Eminescu și mă îmbătam de suflul lor eroic și răzvrătitor.

...Cu ce am rămas eu din experiența vechii mișcări socialiste? Cred că nu greșesc dacă afirm că această experiență a contribuit la modelarea ființei mele sufletești, deschisă spre tot ce este progres, spre tot ce contribuie la ridicarea maselor spre o viață mai bună, spre o democrație reală, împotriva nedreptăților și împilărilor. „Spiritul «Sotirului»", în înțelesul lui bun, mi-a condus pașii toată viața, și acum, cînd aștern pe hîrtie amintirile pornirilor entuziaste, generoase, de atunci, nu-mi pot stăpîni emoția și mîndria.

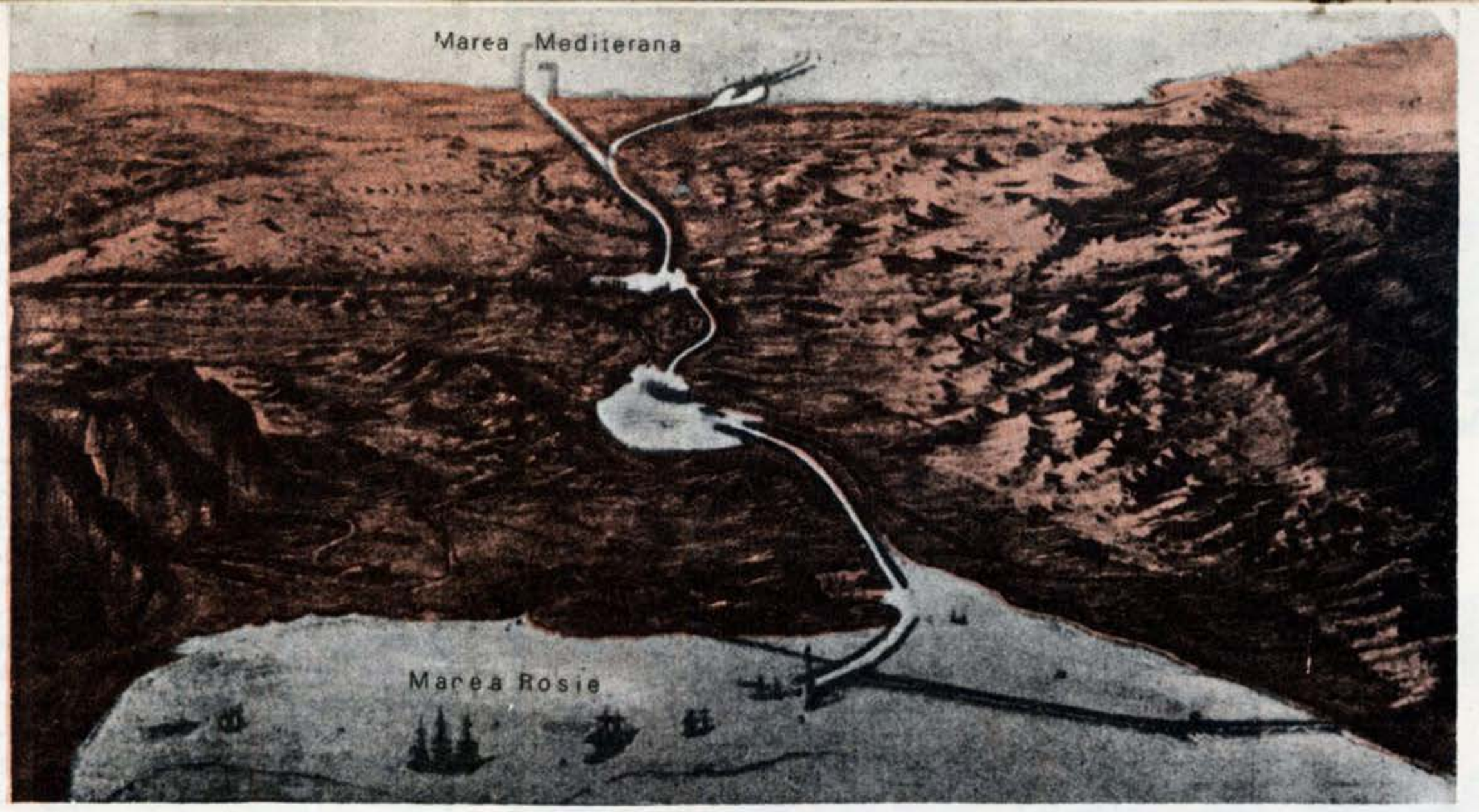

FERDINAND DE LESSEPS
un diplomat constructor

BERNARD SIMIOT

Glorie și decadență! Această formulare, frecvent întîlnită în titlurile romanelor-foileton și ale melodramelor secolului trecut, se aplică de minune lui Ferdinand de Lesseps, diplomat (și fiu de diplomat), om politic, om de afaceri și — mai cu seamă — constructor al Canalului de Suez.

Numit consul al Franței la Alexandria, în 1832, cînd încă nu împlinise nici 27 ani, Lesseps a știut să cîștige foarte repede încrederea și stima viceregelui Egiptului, generalul de obîrșie albaneză Mehmet Ali, ca și a fiului său, Mohammed Said. Cele două prietenii au supraviețuit despărțirii survenite în 1836 — cînd tînărul diplomat a primit un nou post consular, în marele port olandez Rotterdam — precum și lungii perioade în care Lesseps și-a continuat cariera diplomatică, încununată de numirea sa ca ministru al Franței la Madrid, în 1848.

Carieră frumoasă, întreruptă însă brusc de fermitatea convingerilor sale politice. Guvernul provizoriu francez, adus la putere de talazurile revoluționare ale anului 1848, a luat decizia, cu totul contrarevoluționară, de a întreprinde o campanie militară în Italia, pentru a reda Vaticanului posesiunile sale pămîntești, confiscate de aceeași uriașă răzvrătire populară care făcuse să se cutremure Europa. În complet dezacord cu hotărîrea Parisului, Ferdinand de Lesseps a demisionat din înaltul său post diplomatic și și-a consacrat următoarea perioadă pregătirii celei mai de seamă înfăptuiri din viața sa: construirea Canalului de Suez.

Perioada construirii Canalului de Suez coincide cu o vizibilă intensificare a relațiilor româno-egiptene. Documentele și studiile academicianului Constantin C. Giurescu fixează în această perioadă și începutul contactelor diplomatice dintre cele două țări. Corespondența dintre domnitorul Alexandru Ioan Cuza și Mohammed Ali[1] iar apoi cu Ismail, kedivii Egiptului, relevă și ea importanța ce se atribuia construcției Canalului de Suez.

Putem să mai amintim că în aceeași perioadă în Egipt locuiau mai mulți români care se îndeletniceau cu un comerț considerabil în vreme ce vase sub pavilion românesc navigau pe ruta Constanța-Alexandria. În sfîrșit, la lucrările de construire a Canalului de Suez au fost folosite imense cantități de lemn provenind din pădurile României.

Iată, așadar, cum regăsim filoane de preț ale colaborării românilor cu popoare din regiuni învecinate, într-o asemenea întreprindere ca aceea lansată de Lesseps.

De mai bine de 21 ani poporul egiptean a redevenit stăpînul construcției începute în urmă cu aproape 100 ani, hotărîre pe care guvernul și poporul român au salutat-o ca pe un act pe deplin legal și un drept legitim al Egiptului ca stat suveran și independent. Istoria Canalului de Suez se confundă de atunci cu istoria poporului care l-a creat...

---

[1] Numele kedivilor Mehmet Ali și Mohammed Said apar, în unele lucrări, sub forma Mohammed (sau Mehmet) Ali și, respectiv, Mehmet (Mehemet) Said.

Răsfoind ziarele din 15 septembrie 1854, Lesseps află că Mohammed Said, fostul său elev și prieten, cel mai mic fiu al lui Mehmet Ali, a fost proclamat vicerege al Egiptului[1]. Îi trimite imediat o scrisoare de felicitare și primește drept răspuns o cordială invitație de a veni la Cairo. Lesseps nu scapă prilejul; debarcă la Alexandria și-i expune lui Mohammed Said concluziile la care a ajuns, după ce a studiat diversele proiecte în legătură cu canalul. Ele se întemeiază pe cîteva idei simple: unirea Mediteranei cu Marea Roșie printr-un canal navigabil este o chestiune care a trezit atenția tuturor oamenilor de seamă ce au domnit asupra Egiptului; acest canal trebuie realizat printr-o străpungere directă a istmului; concesiunea lucrărilor va fi solicitată viceregelui Egiptului, construcția, împreună cu exploatarea canalului, urmînd a fi încredințate unei companii internaționale, administrată de reprezentanții națiunilor, care vor fi acordat ajutor financiar acțiunii.

Diplomat care cunoaște istoria, Lesseps nu ignoră că numeroase demersuri, dacă nu identice, cel puțin similare, au mai fost întreprinse în ultimele două secole. Astăzi, situația nu mai este aceeași. Pe plan local, Egiptul beneficiază de o autonomie de fapt, față de Poartă, garantată de puterile europene, iar viceregele este prietenul personal al solicitantului. Cîteva zile mai tîrziu, Mohammed Said convoacă pe consulii străini și le anunță solemn hotărîrea de a deschide lucrările pe care le încredințează unei companii internaționale, ce urma să fie constituită de Lesseps. Se aplaudă cu entuziasm. Numai consulul englez adoptă mina afectată a diplomatului ce nu a primit instrucțiunile necesare, care să-i îngăduie să-și manifeste reprobarea sau bucuria. În săptămîna următoare, la 30 noiembrie 1854, Mohammed Said semnează un firman în acest sens. Beneficiile vor fi împărțite între guvernul egiptean (15%), fondatori (10%) și acționari (75%). Durata concesiunii este fixată la 99 ani începînd de la deschiderea canalului; la expirarea termenului, după achitarea unei indemnizații pentru materialul existent, canalul urma să intre în stăpînirea guvernului egiptean. Lucrările însă nu vor putea fi începute decît după ratificarea concesiunii de către Imperiul otoman, suzeranul, cel puțin teoretic, al Egiptului.

Pentru a putea desăvîrși lucrările, Lesseps va cunoaște 15 ani de muncă îndîrjită, de satisfacții și decepții, de călătorii, convorbiri politice, consultații juridice, conferințe, campanii de presă. Nu va fi cruțat nici de dificultăți tehnice, nici de crize financiare — ce aveau să împingă societatea pînă în pragul falimentului — nici de intrigi diplomatice, ocări și calomnii.

La Londra, între „da" și „nu"

Cu concesiunea în buzunar, Lesseps se pune imediat pe treabă, după ce are grijă să-și ia colaboratori pe Linant de Bellefonds și pe adjunctul acestuia, Mougel, inginer de poduri și șosele, în lucrările căruia a avut întotdeauna încredere. La Constantinopol, se întreține îndelung cu marele vizir, pentru a obține de la guvernul turc ratificarea pretinsă de vicerege, dar se ciocnește de ambasadorul Angliei care, prevenit de consulul general al acestei țări la Cairo, s-a grăbit să facă presiuni asupra sultanului, ca să nu se semneze nimic înainte de a consulta Londra. Lesseps pornește în grabă spre Anglia, trecînd prin Alexandria, unde-l întîlnește pe Mohammed Said — impasibil la manevrele de intimidare — și prin Paris. Împăratul îi promite sprijinul... pentru mai tîrziu, sfătuindu-l să fie foarte prudent. Cum sosește la Londra, Lesseps ia contact cu Parlamentul, cu City[2], cu societățile de navigație, cu marii industriași, cu Compania Indiilor. Organizează întruniri asemănătoare cu ceea ce numim astăzi conferințe de presă, prezintă grafice și hărți, acordă interviuri. Este văzut la Manchester, Birmingham, Belfast, Hull, Dublin, Edimburg, Newcastle, Liverpool, unde membrii Camerelor de comerț îl întîmpină cu entuziasm. Îl întîlnim la bănci, în redacții, în saloane, la dineuri, la cluburi. Este primit de regina Victoria[3], de lordul Palmerston[4] și de Gladstone[5]. Forța lui de convingere, claritatea cuvîntărilor, farmecul personal îi asigură o mare popularitate. Se pare că este pe punctul să convingă Anglia, întrucît comisia internațională de tehnicieni, pe care a avut grijă s-o întrunească, a tras concluzii favorabile proiectului său.

Dar Palmerston răspunde acestei campanii triumfale printr-o contraofensivă de denigrare sistematică, ce pune în joc însăși cinstea lui Lesseps. Pentru ireconciliabilul adversar al francezilor, Canalul de Suez nu este decît o capcană întinsă credulității capitaliștilor gură-cască. „Este una dintre cele mai remarcabile tentative de înșelătorie ce au fost puse în practică în timpurile moderne", susține bătrînul lord. El adaugă că proiectul prezentat este irealizabil și că, în orice caz, Anglia trebuie să se opună încercărilor de știrbire a integrității Imperiului otoman. Vorbe care nu înșală pe mulți, dar sfîrșesc prin a se infiltra în opinia publică. Nimeni nu ignoră faptul că prim-ministrul se sinchisește prea puțin de apărarea intereselor viitorilor acționari sau chiar de cele ale Porții otomane; oricine știe însă că drumul pe la Capul Bunei Speranțe — chiar dacă e foarte lung — e sigur, fiind

---

[1] Lui Mehmet Ali (1805-1848) i-a succedat Abbas I (1848-1854), în timpul căruia s-a întărit penetrația engleză în economia țării. Sub cîrmuirea lui Mohammed Said (1854-1863), s-au introdus reforme ce au contribuit la dezvoltarea relațiilor capitaliste.

[2] Principalul cartier de afaceri al Londrei.

[3] Regină a Marii Britanii și a Irlandei (1837-1901) și împărăteasă a Indiilor (1876-1901).

[4] Henry John Temple Palmerston (1784-1865), prim-ministru (1855-1858; 1859-1865), ostil Franței.

[5] William Ewart Gladstone (1809-1898), șef al Partidului Liberal, de patru ori prim-ministru.

controlat de redutabila flotă britanică. La cabinetul din Saint James, în Parlament și în City, se mai știe că, dacă drumul Indiilor urmează să treacă mîine prin Suez, Egiptul, cheie a acestei noi căi maritime, riscă să încapă pe mîinile aceleiași Franțe care, cu 50 ani în urmă, a fost gata-gata să taie acest drum oriental, cu prilejul expediției generalului Bonaparte. Londra acționează asupra Constantinopolului cu toată puterea, cu tot aurul său, spre a împiedica ratificarea concesiunii. Dar Lesseps își înmulțește călătoriile prin Europa, reușind să obțină adeziunea Austriei, Olandei, Italiei, Germaniei, Rusiei și chiar a Vaticanului.

În Franța, opinia publică devine, de asemenea, favorabilă proiectului. Dar ambasadorul Franței la Londra, Persigny[1], unul dintre promotorii loviturii de stat din 1851[2], care mai are încă influență asupra lui Napoleon III, devine șeful adversarilor construcției canalului și îi încredințează pe englezi că străpungerea istmului egiptean va avea pentru Anglia consecințe tot atît de dezastruoase, pe cît a avut odinioară periplul lui Vasco da Gama[3] pentru Veneția.

Ferdinand de Lesseps își continuă totuși propaganda. Merge din Capitală în Capitală pentru a răspunde multiplelor întrebări de ordin tehnic, financiar și diplomatic, puse de cei mai înflăcărați partizani ai săi. Sătul de a mai aștepta un răspuns pozitiv de la Sublima Poartă și din ce în ce mai iritat de lectura ziarului **Times,** îl convinge pe Mohammed Said să nu mai aștepte acest răspuns și să treacă la constituirea Companiei internaționale a Suezului. Londra și Constantinopolul se trezesc în fața faptului împlinit.

[1] Victor Fialin, duce de Persigny (1808-1872), ministru de Interne francez, apoi ambasador la Londra sub al doilea imperiu.

[2] Este vorba despre lovitura de stat de la 2 decembrie 1851, înfăptuită de Ludovic Napoleon Bonaparte (nepotul lui Napoleon I).

[3] Descoperirea, de către Vasco da Gama, a rutei maritime a Indiilor a privat Veneția de monopolul importului în Occident al produselor Orientului (vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1969).

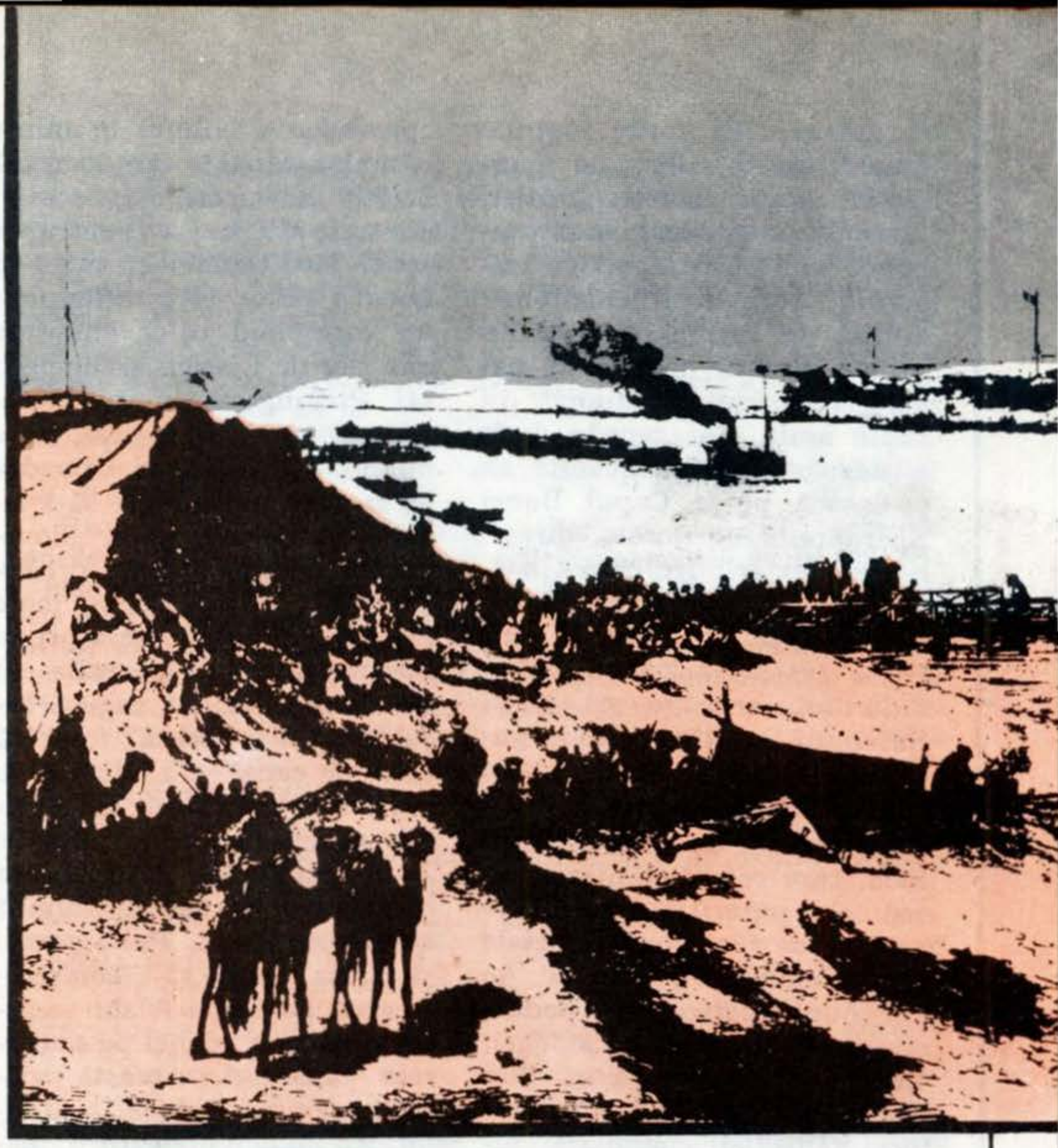

Zona canalului în timpul construcției

Capitalul companiei este fixat la 200 milioane franci, împărțiți în 400 000 acțiuni a cîte 500 franci. Subscripția se deschide la 5 noiembrie 1858 și se închide la sfîrșitul aceleiași luni. Lipsindu-se de serviciile baronului de Rothschild, dispus să-i pună la dispoziție ghișeele băncii sale în schimbul unui comision de 5%, Lesseps închiriază un local în Piața Vendôme[4] unde 21 000 depunători francezi, de condiție în general modestă, subscriu 207 000 acțiuni, adică mai mult de jumătate din capital. Ceea ce va determina ziarul **Times** să scrie: „Cei care au subscris sînt, în principal, chelneri de cafenea sau băieți de prăvălie, amăgiți de ziarele lor... Întreaga afacere este un furt vădit în detrimentul oamenilor simpli, care s-au lăsat înșelați, căci niciodată nu vor încasa vreun bănuț din taxa de trecere pe un canal imposibil de realizat". Într-adevăr, bancherii și agenții de schimb parizieni n-au cumpărat decît 369 acțiuni, urmărind doar să gireze pe depunătorii mai îndrăzneți. În afară de Turcia, care cumpără 46 517 acțiuni, alte state nu subscriu la finanțarea lucrărilor. Nici un englez, austriac, rus sau american nu participă la subscripție, defecțiune care afectează caracterul internațional al operației; lui Lesseps îi rămîn 85 000 acțiuni, rezervate celor care au tras chiulul în ultima clipă. Fidel prietenului său, Mohammed Said le trece în contul său personal.

Fără autorizația Turciei, la 25 aprilie 1859, se dă prima lovitură de tîrnăcop. Ea răsună la Londra ca un fel de sfidare provocînd ședințe furtunoase în Parlament, în cursul cărora lordul Ellenborough[5] în special, culege mul-

[4] Piață a Parisului — datînd din 1708 — în mijlocul căreia se înalță coloana Marii Armate, de 44 m, al cărui bronz provine din 1 200 tunuri capturate de la inamic.

[5] Administrator colonial britanic (1790-1871).

te aplauze. El emite ipoteza transformării miilor de muncitori de pe marele șantier, într-o armată capabilă să provoace tulburări împotriva Imperiului otoman; Ellenborough afirmă că utilizarea canalului va permite unei forțe navale franceze să ajungă în Indii mult mai repede decît escadrele engleze, nevoite să ocolească pe la Capul Bunei Speranțe. Îngrijorat, guvernul englez trimite cîteva bastimente de război să patruleze în fața Alexandriei, pentru a susține acțiunea ambasadorului britanic pe lîngă Sublima Poartă; curînd, guvernul turc dă ordin să se sisteze lucrările.

Susținut de Mohammed Said, care refuză să dea curs ordinelor puterii suzerane, Lesseps le continuă. Înconjurat de cîțiva tehnicieni, conduși de doi buni ingineri de poduri și șosele, Laroche și Mougel, Lesseps se instalează în zona de lucru, rezolvînd, cu ajutorul fanteziei, energiei și tenacității, nenumăratele probleme puse de concretizarea studiilor, recrutarea mîinii de lucru, amplasarea șantierelor, aprovizionarea muncitorilor, asigurarea transporturilor, achiziționarea de materiale. Supraveghează totul, bruscîndu-și sau lăudîndu-și oamenii, neomițînd publicitatea necesară pentru continuarea operei sale și redactînd o voluminoasă corespondență.

„Vreau ca acest canal să aparțină Egiptului, iar nu Egiptul canalului“

Lipsa unei experiențe în asemenea domeniu, căreia nu pot să i se substituie întotdeauna fantezia și voința promotorului, începe să se simtă. Pentru construirea unui canal, mic, de 36 km, care să ducă apa dulce a Nilului în inima istmului, canal la care lucrează 20 000 muncitori, sînt necesari doi ani; alți trei — pentru ca apele Mediteranei să intre în Lacul Timsah. Aceste termene nu corespund celor anunțate anterior de Lesseps și inginerii săi. Prelungirea duratei lucrărilor amenință să înghită toate fondurile companiei. Londra nu se mai mulțumește să-l insulte pe Lesseps și să „dovedească“ imposibilitatea proiectului său, deoarece, cu toate întîrzierile, unii observatori au început să creadă în realizarea canalului. Realiști, englezii înțeleg că o „etichetă“ franceză pusă pe canal este un lucru mult mai grav decît construirea acestui bulevard acvatic — de care, pînă la urmă, vor profita și ei. De aceea, schimbă metodele. Brusc, Parlamentul și presa încep să-i compătimească pe bieții felahi recrutați pentru a munci pe șantierele canalului. Această violentă campanie duce la desființarea muncii obligatorii, măsură care reduce cu două treimi efectivul lucrătorilor. Anglia repurtează victoria, care amenință să-l paralizeze pe Lesseps, pentru că, între timp, murise Mohammed Said.

Noul vicerege, nepotul său, Ismail Pașa, se grăbește să declare: „Nimeni nu e mai înfocat adept al canalului decît mine, dar vreau ca el să aparțină Egiptului, iar nu Egiptul canalului“; cuvintele unui suveran, în care apar, poate, primele indicii ale redeșteptării naționale egiptene. Londra profită de această împrejurare pentru a-și intensifica presiunile la Constantinopol, Cairo și chiar la Paris, unde se pare că Morny[1] joacă un rol destul de dubios. Noul vicerege, preocupat să vadă canalul terminat, fără a intra în conflict cu englezii, turcii sau francezii, face apel la arbitrajul lui Napoleon III. Acesta își dădea seama de importanța alianței cu Anglia, mai ales după ce armatele franceze învinseseră pe cele austriace, la Magenta și Solferino[2]. Ce-l sfătuiește el pe Lesseps? „Ar fi mai bine să nu ne încăpățînăm asupra acestei chestiuni, care nu ne avantajează (este vorba de munca obligatorie — **n.r.**). De aceea ingeniozitatea franceză va trebui să substituie omului, mașina; experiența dobîndită în acest domeniu în Egipt va fi profitabilă pentru Franța, unde lucrări gigantice așteaptă să fie întreprinse. La început va costa scump, dar ulterior se va merge mai repede. Vor fi suficiente fondurile companiei pentru aceste investiții noi și neprevăzute? Foarte probabil nu. Vom face însă un nou apel la fondurile publice și vom rezolva problema. Important este să combatem vechea neîncredere engleză în noi“.

[1] Charles Morny (1811-1865), fiul reginei Hortensia și al contelui de Flahaut și frate de mamă cu Napoleon III, a participat la lovitura de stat din dec. 1851 și a fost președinte al Corpului legislativ (1854-1865).

Bătălia este cîștigată

Napoleon III are dreptate: desființarea muncii obligatorii îi va impune lui Lesseps metode moderne de planificare, precum și folosirea dragelor, excavatoarelor, mașinilor de nivelat și a altor unelte mecanice; după cum îl va obliga să recurgă la cei mai mari antreprenori de lucrări publice din Europa.

În luna aprilie 1865, peste 100 armatori, industriași, financiari, din diferite țări sînt invitați să viziteze șantierele dintre Port Said și Suez, unde 50 drage, care lucrează zi și noapte, extrag lunar două milioane metri cubi de nisip și de nămol, unde circulă trenuri și șalande, unde se înalță localități noi. Toți invitații sînt entuziasmați, atît de rezultate-

[2] Este vorba despre bătăliile din iunie 1859, purtate de Piemont și Franța cu Austria.

le obținute, cît și de ospitalitatea constructorilor.

De atunci, vizitarea șantierelor egiptene devine „voiajul la modă"; totuși, abia în martie 1868, sultanul — la intervenția fermă a lui Napoleon III — semnează firmanul care acordă creării Canalului de Suez sancțiunea oficială a guvernului suzeran; între timp, Palmerston murise. Prințul de Wales, viitorul Eduard VII[1] vine să asiste la trecerea apelor Mării Roșii în Lacurile Amare, iar ziarele engleze urează ca „acest canal, ce se cheamă Suez, să ia pe veci numele gloriosului său creator, Canalul de Lesseps". Gravele probleme politice și tehnice, întîmpinate atîția ani, au luat sfîrșit. Canalul este inaugurat, în mod solemn, la 17 noiembrie 1869, de împărăteasa Eugenia[2] în prezența împăratului Austriei [Franz Joseph I — **n.r.**], a prințului de Wales, a prințului regal de Prusia, a prințului Țărilor-de-Jos, a reprezentanților a 40 state și a unei imense mulțimi de invitați în care se amestecă savanți, artiști, oameni de litere. Telegraful anunță lumii întregi că s-a deschis un nou drum al Indiilor.

„Perioada Lesseps", care separă anul 1854, cînd a fost acordată concesiunea, și anul 1869, în care 50 nave, arborînd marele pavoaz, străbat calea navigabilă construită în istmul de Suez, se încheie.

Ferdinand de Lesseps, acum în vîrstă de 65 ani, ajuns erou internațional, omul cel mai iubit, cel mai decorat, cel mai aclamat din lume, se căsătorește cu o tînără de 21 ani. La Londra, **Times** scrie cu gravitate: „Acest canal dă de gîndit..."

În românește de
Iulia GIROVEANU

---

[1] Fiu al reginei Victoria, născut în 1841, rege al Marii Britanii între 1901 și 1910.

[2] Maria de Montijo de Guzman (1826-1920), soția lui Napoleon III.

«1947 PREMIANȚI»

Așa cum am anunțat în nr. 8/1977, în semn de apreciere a eforturilor depuse pentru întocmirea răspunsurilor exacte la cele 100 întrebări, redacția a hotărît să acorde un premiu moral celor 1 947 participanți, publicîndu-le numele în coloanele revistei.

Listele celor care au răspuns exact vor fi întocmite respectînd ordinea sosirii scrisorilor în redacție. Numele celor care au trimis mai multe serii de răspunsuri va fi publicat o singură dată. Pentru economie de spațiu, orașele a căror denumire este identică cu a județului respectiv, ca și județele — menționate numai acolo unde va fi strict necesar — vor fi prescurtate conform indicativelor din **Codul poștal al localităților din R.S.R.**

Reamintim, totodată, cîștigătorilor concursului **Memoria independenței,** că **premiile vor fi ridicate personal de la redacție (București, Intrarea Ministerului, nr. 2), de la data de 15 septembrie pînă la 15 octombrie 1977, între orele 10.00-13.00. Cîștigătorilor din restul țării, care nu vor putea face deplasarea, li se vor expedia premiile la adresele indicate. Abonamentele vor fi efectuate de redacție, pe numele concurenților respectivi, cu începere de la 1 ianuarie 1978. Nu uitați că, pentru a putea intra în posesia premiilor, sînteți rugați a ne comunica, în timp util, orice eventuală modificare survenită în datele dv. personale (nume, adresă).**

Iată acum lista primilor participanți, care au trimis răspunsuri corecte la ediția 1977, a concursului:

Lăzărescu Dan — *AR;* Rusu Dumitru — *BV;* Onose Camelia — *GL;* Niculescu Sorin — *BV;* Novac Ilarion — *IS;* Brehar Teresia — *Cămărașu, CJ;* Diaconescu Nicolae — *B;* Buracu Adrian — *B;* Stănescu Gheorghe — *B;* Vasiliu Liliana-Letiția — *Focșani;* Bolovedea Delia — *Reșița;* Mladin Ioan — *AR;* Floriș Emilia — *B;* Radu Viorel-Șerban — *Ploiești;* Radu Ieremia — *Ploiești;* Tolea Adrian — *B;* Novac Elena — *IS;* Popa Constantin — *IS;* Dumitru Elena-Mădălina — *Ploiești;* Grigore Marian-Florian — *Tg. Mureș;* Manta Ana-Maria — *B;* Mărculescu Cristian — *B;* Manta Ion — *B;* Floriș Petre — *B;* Dinescu Aurel — *Pucheni Mari, PH;* Anastase Petru — *BV;* Anastase Cristina — *BV;* Crăciun I. Cezarina — *GL;* Lăzăroiu Petru — *AR;* Bălan Theodor — *B;* Coman Gh. Mihail — *B;* Melinte Radu — *Nicorești, GL;* Șerban Ana — *Gherla, CJ;* Nedelea Gh. Mihaela — *Ploiești;* Virgil Mircea — *Tohan, BV;* Oprea Terezia — *BV;* Bularca Cristina — *BV;* Bularca Gheorghe — *BV;* Vuculescu Dumitru — *B;* Ariton Casian — *B;* Coștilă Nicolae — *Curtea de Argeș:* Anoaica C. Barbu — *B;* Fetcu Lucian — *B;* Zamfirescu Stela — *Hunedoara;* Jilac Nicolae — *Oțelu Roșu, CS;* Jilac Hermin — *Oțelu Roșu, CS;* Savastru Vasile — *BV;* Balaban Galina — *B;* Boltres Werner — *Hărman, BV;* Căpraru Doruleț — *B;* Mircea Dumitru — *B;* Oanea Constantin — *B;* Gemiș Viorica *TL;* Vasile Lucian — *Ploiești;* Mircea Doinița-Rodica — *Tohan, BV;* Sargan Vasile — *B;* Inoveanu Brîndușa — *B;* Bilț Luminița — *Baia Mare;* Perianu Ion — *BR;* Strat Carmen — *SV;* Caramba Alexandru — *Aiud;* Mircioiu I. Gheorghe — *Cîmpina, PH;* Nicoară Lucia — *Timișoara;* Bolovedea Martin — *Reșița;* Militaru Paul — *CT;* Bistreanu Tamara — *BZ;* Gratian Bucureanu — *Oradea;* Dumitru Ruxandra — *Curtea de Argeș;* Hent Ofelia-Camelia — *Deva;* Novac Aurel — *B;* Novac Gruia — *B;* Lungulescu Florin — *Viile, GL;* Ghețu Constantin — *B;* Cehan Ion — *Stejaru, NT;* Danilescu Ecaterina — *B;* Poștoni Tîrnoveanu — *Sighișoara;* Saulea Simona-Mihaela — *Craiova;* Selegean Moise — *AR;* Cornea D. Alexandru — *Tg. Mureș;* Popescu Al. Ion — *Olănești-Băi;* Vitan Anna — *SM;* Tămășescu Luminița — *Gheorghe Gheorghiu-Dej, BC;* Pop Silviu — *Rm. Vîlcea;* Avasilicăi Elena — *IS;* Costescu Ștefan — *Gheorghe Gheorghiu Dej, BC;* Tănase Sevastian — *Mogoșoaia, B;* Ionașcu Costică — *Balintești, GL;* Deac Vasile — *Turda;* Podariu Lucia — *Baia Mare;* Podariu Antoniu — *Baia Mare;* Andriuc Silvia — *Siret, SV;* Molnar Francisc — *Reghin;* Paschia A. Gheorghe — *B;* Vesa Ioan — *Oradea;* Podariu Petrică — *Baia Mare;* Pupăză Ștefan — *Drobeta-Tr. Severin;* Pantea Marin — *Cluj-Napoca;* Scripa Cristina — *Cisnădie;* Pop Valer — *Tg. Mureș;* Galáteanu Jean — *B;* Guguianu Alexa — *CT;* Farc Georgeta — *Baia Mare;* Tămășescu Virgil — *Gheorghe Gheorghiu-Dej, BC;* Oproiu Ion — *Boboc, BZ;* Bălan Necula — *Urziceni, IF;* Șerban D. Octavian — *B;* Dragomir Olimpia — *BZ;* Radu Vasile — *B;* Bălașu Narcisa — *B;* Bălașu Mariana Lavinia — *B;* Pavelescu Dumitru — *B;* Ionescu Dan — *BZ;* Bălan Neculai — *Urziceni, IF;* Nemeș Sabin — *Baia Mare;* Păunoiu Luminița-Elena — *Ploiești;* Terna Sergiu — *Baia Mare;* Podariu Sorin — *Baia Mare;* Mitulescu Neculai — *Bîrlad;* Moga Cornel — *Hărțăgani, HD;* Dumitru Vasile — *Paltin, VN;* Cornea Valeria — *SV;* Strat Elfriede — *SV;* Ancuța Mihai — *Băile Herculane;* Stoenescu Emil — *Corabia, OT;* Bănceanu Eugen-Zaharia — *Ploiești;* Păunoiu Leonte — *Ploiești;* Galan Iordana — *Timișoara;* Grecu Dan-Zam — *HD;* Tocaci Leonid — *Giurgiu;* Cârmaciu Cristian — *Gheorghe Gheorghiu-Dej, BC;* Colțea Emil Lucian — *Bistrița, BN;* Goța Petre — *Piatra Neamț;* Rus Victoria — *Deva;* Bălașu Mircea Gabriel — *B;* Bălașu Stelian — *B;* Bălașa C. Constantin — *Valea Ialomiței, AG;* Județ Alexandru — *Curtea de Argeș;* Duroaică N. Ion — *Goranu, VL;* Bălan Gheorghe — *Urziceni, IF;* Teodorescu Victor *BT;* Stroe Otilia — *Alexandria;*

(Continuare în p. 61)

AXA SE DEZINTEGREAZĂ

GORDON WRIGHT

Gordon Wright, autorul volumului Proba de foc a războiului total, 1939-1945, **este profesor de istorie la Universitatea Stanford din S.U.A. Specialist cu precădere în istoria modernă a Franței — este semnatar, între altele, al lucrărilor** Franța în era modernă, Revoluția rurală în Franța, Remodelarea democrației franceze **— Wright este o autoritate și în tratarea evenimentelor din cel de-al doilea război mondial.**

Proba de foc a războiului total, 1939-1945 **se însumează unei serii de lucrări de sinteză istorică, inițiată de Universitatea americană Harvard, destinată să reconstituie în liniile sale principale, urmărind făgașul marilor procese transformatoare, istoria Europei. Prin cele 20 lucrări ale acestei serii, se acoperă perioada de istorie europeană dintre 1250 și 1945.**

Analiza făcută de Wright epocii 1939-1945 desprinde destul de obiectiv liniile de forță care au definit această perioadă de istorie europeană. O primă modalitate de abordare a subiectului — care distinge întreprinderea lui Wright de altele asemănătoare — este tratarea unitară, **reușita conturării în intervalul cronologic dat, a istoriei întregii civilizații europene. Autorul a încercat să depășească clișeul tratării exclusiv militare, supunînd materialul faptic unui proces de esențializare, căutînd să redea imaginea înscrierii în „marile curente" ale istoriei, a perioadei abordate.**

Cum au răspuns statele europene exigențelor unui război dus la începutul „erei" tehnologice, cum s-au acomodat ele cerințelor războiului total, care au fost efectele conflagrației asupra vieții politice, sociale, culturale etc. din Europa? Iată cîteva din întrebările cărora Wright încearcă să le răspundă pe baza unui material bibliografic enorm. În acest scop analizează cele trei dimensiuni — fundamentale după el — și anume: economică, științifică și psihologică, care au lărgit în istoria conflictelor militare — din perspectiva celei de-a doua conflagrații mondiale — concepția despre războaie. Optica lui Wright asupra modului în care beligeranții au utilizat aceste „tehnici" cvasi-noi în război, deschide largi posibilități de înțelegere a cursului evenimentelor petrecute pe continentul nostru în anii 1939-1945.

Wright n-a abandonat maniera de abordare cronologică. La el, recompunerea evenimentelor este subordonată în întregime obiectivului relevării proceselor majore care au definit intervalul cronologic 1939-1945.

Redăm în traducere, după versiunea franceză a cărții lui Wright[1], un fragment care relatează sfîrșitul colaborării germano-italiene. Ieșirea Italiei din război a corespuns, în timp, preluării inițiativei strategice de coaliția antihitleristă și alunecării Reich-ului **pe toboganul la capătul căruia se găsea „capitularea necondiționată".**

Căpitan Mihail E. IONESCU

[1] Gordon Wright, **L'Europe en guerre, 1939-1945,** Paris, 1971.

Aliatul de „rangul doi“ capitulează

Încă înainte de capitularea trupelor Axei în Tunisia[1], Italia fascistă dădea semne de demoralizare. Zadarnic predica Mussolini cruciada; 30 luni de eforturi și sacrificii minaseră voința de luptă a unei țări care intrase în conflict fără entuziasm. În plus, războiul vădise în mod izbitor ineficacitatea și corupția regimului fascist. Pierderile de efective în Africa de Nord și în Ucraina fuseseră grele: „nucleul armatei italiene — scria atașatul militar german [la Roma] — a fost distrus“. Materialele de război, carburanții și alimentele deveneau tot mai rare, iar italienii erau porniți contra germanilor, considerînd că aceștia refuză în mod deliberat să contribuie la satisfacerea nevoilor militare ale țării. Ei mai reproșau disprețul, prea puțin camuflat, cu care îi tratau germanii, ca și tendința vizibilă a comandamentului nazist de a-i considera pe soldații italieni ca auxiliari de rangul doi, buni de sacrificat pentru salvarea trupelor de elită hitleriste. Mitul „războiului paralel al Italiei“ se spulberase de mult; chiar și pe teatrul mediteranean decizia aparținea neîndoios Berlinului; încă din 1943, în cercurile naziste sus-puse circula zvonul că mareșalul Goering ar putea să se proclame **Reichsprotektor** al Italiei, înlăturînd astfel orice simulacru al unor relații de cooperare. Pe deasupra, nici un succes nu compensa aceste frecușuri. Nu fusese atins nici unul din obiectivele de război proclamate de Mussolini; dimpotrivă, imperiul italian era în întregime pierdut și, departe de a deveni **mare nostrum**, Mediterana era pe cale de a se transforma într-un lac anglo-american.

Totuși, Mussolini, în ciuda cîtorva accese de nervi provocate de atitudinea arogantă și de hotărîrile arbitrare luate de Hitler, se agăța ca un disperat de alianța cu Führerul. Decizia de a intra în război în 1940 și imprudentele declarații publice făcute după aceea, îl înglodaseră într-o politică pe care începea, cu siguranță, să o regrete. Acum însă era imposibil să dea înapoi; de aceea a încercat să readucă la viață regimul muribund printr-o remaniere radicală de guvern. În februarie 1943, a demis pe unii dintre colaboratorii cei mai defetiști, printre care pe propriul ginere, contele Galeazzo Ciano și pe Dino Grandi, și și-a exprimat intenția de a încorpora în armată încă un milion de oameni. Totodată, îl îndemna pe Hitler să renunțe la campania din Rusia, negociind o pace separată cu Stalin; sau, în cel mai rău caz, să se retragă la adăpostul unui „zid oriental“, pe un front mai scurt și deci mai sigur. Majoritatea personalităților fasciste, ca și mulți fruntași naziști, erau de acord cu încheierea aventurii rusești. După părerea lor, soluția ar fi permis Axei să-și pună în balanță întreaga forță în Mediterana și Europa Occidentală, unde, ajungîndu-se la o „egalitate strategică“ [cu anglo-americanii] s-ar fi putut evita înfrîngerea. Dar Hitler era de neînduplecat; el refuza să renunțe la „cruciada sa antisovietică“ și afirma cu încăpățînare că o ultimă mare lovitură ar îngenunchea Rusia.

Între timp, aliații occidentali începuseră să-și elaboreze strategia pentru 1943. Bătălia din Tunisia, mult mai lungă și mai costisitoare decît fusese prevăzută, spulberase ultima speranță de a se mai întreprinde, înainte de 1944, marea expediție a traversării Mării Mînecii [debarcarea în Europa]. Dacă strategii americani, care prevestiseră cu precizie această consecință a acțiunii în Africa, puteau să se felicite pentru clarviziunea lor, ei nu deplîngeau mai puțin întîrzierea intervenită. În timpul unei conferințe strategice anglo-americane, care a avut loc în 1943, americanii, continuînd să pledeze în favoarea unei debarcări pe coastele Mînecii, au subscris în cele din urmă la propunerea engleză de atacare imediată a unei Italii care abia se mai ținea pe picioare. Pentru englezi, o traversare a Mediteranei, pe lîngă că ar fi fost de natură să scoată Italia din război, ar fi degajat întregul bazin mediteranean pentru navigația aliată și ar fi oferit baze aeriene în Italia de Sud, pentru bombardarea zonei petrolifere românești și a obiectivelor din sudul Germaniei. Căderea Italiei, adăugau ei, ar fi atras, poate, Spania și Turcia în tabăra aliată sau, în orice caz, le-ar fi făcut mai vulnerabile la presiunile occidentale. Pînă la urmă, Sicilia a devenit punctul de debarcare impus de această logică[2].

Pe insulă se aflau o puternică garnizoană de trupe italiene, precum și două divizii germane; debarcarea a reușit totuși aproape fără să întîmpine cea mai mică rezistență. La cîteva zile după ce primele trupe puseseră piciorul pe uscat, la 9 și 10 iulie, corpul expediționar aliat se implantase trainic și înainta într-un ritm susținut spre interiorul insulei. Germanii nu au luat în seamă cererile disperate de întăriri (în special) aeriene pe care li le adresau italienii. Hitler prefera să se resemneze în privința Siciliei, pentru a se întări pe poziții mai bune în peninsulă. Decizie care marca începutul sfîrșitului pentru Mussolini. Pentru că, de cîteva luni, regele Victor-Emmanuel și unii șefi fasciști decepționați se străduiau, pe ascuns, să-l înlăture pe duce și să desprindă Italia de Germania. Calea le-o deschisese Mussolini, cînd consimțise să convoace Marele consiliu fascist pentru 24 iulie[3]. Fruntașii fasciști rămași credincioși ducelui ceruseră această întrunire în speranța că, reactivînd Marele consiliu care se atrofia, acesta ar fi putut consolida regimul, gata să se prăbușească, și intensifica efortul de război. Ședința însă a dezvăluit descompunerea „elitei“ fasciste. După 10 ore de dezbateri a fost votată o rezoluție care cerea regelui să-și asume toate puterile constituționale, inclusiv comanda forțelor armate. A doua zi, Victor-Emmanuel și-a învins îndelungata ezitare; l-a destituit fără menajamente pe Mussolini și l-a înlocuit cu mareșalul Pietro Badoglio, cap de afiș al războiului din Etiopia. Ducele a fost arestat pe loc și întemnițat de poliția militară.

[1-2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1974; 1/1968 și 4/1974; 6/1967.

Cu toate că și-a proclamat fidelitatea față de Axă, Badoglio își propunea să iasă de sub dominația lui Hitler, eventual printr-o răsturnare de alianțe. Decizia aliată a „capitulării fără condiții" enunțată de Roosevelt, la Conferința de la Casablanca, din ianuarie 1943, i-a complicat însă serios sarcina. Declarația lui Roosevelt, sprijinită de Churchill cam fără tragere de inimă, țintea, pe de o parte, să dea conducerii sovietice o nouă dovadă de lealitate, iar pe de alta, să-i potolească pe cei care, în vest, criticaseră „cîrdășia" făcută cu Darlan[1]. Aceștia din urmă, ca de altfel și Stalin, socoteau că puterile occidentale nutresc pe ascuns intenția de a ajunge la un compromis cu fasciștii și naziștii dizidenți, dornici să-și salveze regimurile. Poate că Roosevelt fusese mînat și de amintirea anului 1918, cînd germanilor li se acordaseră condiții de armistițiu care le permiseseră ulterior să susțină sus și tare că au fost trași pe sfoară[2]. La apelul personal al lui Badoglio, prin care solicita condiții de armistițiu de natură să-i salveze prestigiul, Washingtonul a opus un refuz intransigent și a pretins capitularea necondiționată; a fluturat însă în fața interlocutorilor italieni un ajutor aliat, care să prevină ocuparea de către germani a Romei. La începutul lui septembrie, contînd pe generozitatea aliaților, Badoglio și regele au semnat capitularea impusă. Speranțele lor erau bine întemeiate: la 30 septembrie, cu acordul Moscovei, britanicii și americanii „au luat act" de atitudinea de cooperare a noului guvern italian și au promovat Italia la rangul de cobeligerant activ în războiul împotriva Germaniei. Așadar, două luni după căderea fascismului, Italia își schimba rolul de partener secund pe care îl avusese în Axă, cu acela de partener secund în coaliția antihitleristă. Conceptul de capitulare fără condiții se dovedea deci, cel puțin în cazul dat, apt să aibă o aplicare flexibilă.

[1] La debarcarea în Africa de Nord (8 noiembrie 1942), pentru a-și alia forțele franceze din zonă, anglo-americanii au încercat să-l atragă de partea lor pe generalul H. Giraud, evadat din sudul Franței, unde avusese domiciliu forțat. La scurt timp, Eisenhower s-a convins că Giraud n-avea nici o influență asupra forțelor franceze din nordul Africii. Printr-o întîmplare, în acel moment, la Alger se afla amiralul F. Darlan, comandant al forțelor armate franceze și colaborator al lui Pétain. Pertractările americanilor cu Darlan au stîrnit un val de ostilitate în rîndurile opiniei publice din Marea Britanie și Statele Unite. La 24 decembrie, Darlan a fost ucis de un ofițer francez și scandalul iscat de tratativele la care participa s-a potolit — **n.r.**

[2] După primul război mondial, cercurile reacționare militariste germane au răspîndit versiunea că inițiativa cererii germane de încheiere a armistițiului aparținuse „guvernului de civili lași și trădători, care au înfipt un cuțit în spatele neînvinsei și invincibilei armate imperiale germane". Mai tîrziu, hitleriștii au exploatat din plin această minciună, pentru a atița spiritul revanșard și a exalta mitul „invincibilității" forțelor militare germane. Adevărul este că, presiunile pentru o cît mai grabnică încheiere a armistițiului au venit din partea Înaltului comandament german. Vezi și **Magazin istoric**, nr. 11/1975 — **n.r.**

Marionetele de pe malul Lacului Garda

Valoarea simbolică a înfrîngerii Axei a fost fără doar și poate deosebit de importantă. Nu numai că aliații puseseră piciorul în „fortăreața Europa", dar fusese, totodată, spulberat mitul invincibilității fascismului. Căderea lui Mussolini a fost cu atît mai răsunătoare, cu cît el inițiase această ideologie. Cu toate acestea, convertirea Italiei în aliată nu însemna, încă, sfîrșitul dominației germane în peninsulă. Dimpotrivă. Imediat după căderea lui Mussolini, Hitler a început să trimită trupe de întărire în Italia și să pregătească o ripostă promptă la o eventuală „trădare" a lui Badoglio. În momentul în care, la 8 septembrie, a fost anunțată semnarea armistițiului cu aliații, germanii au dezarmat imediat aproape toate trupele italiene, au pus stăpînire pe Roma și au instituit controlul asupra întregii peninsule, cu excepția extremității sudice. Regele și Badoglio, scăpați ca prin urechile acului, au izbutit să ajungă la Brindisi. În noiembrie, 25 divizii germane înfruntau cele 11 divizii aliate din Italia.

Încă înainte de a se fi semnat armistițiul, primele trupe

În p. 40: *unități americane pătrund în Messina (august 1943)*

Patrioții luptă pentru eliberarea orașului Milano (aprilie 1945)

aliate trecuseră din Sicilia în vîrful cismei italice. La 9 septembrie, acestor contingente li s-a adăugat o forță americană amfibie importantă, care a debarcat în Golful Salerno[1]. După ce au înfrînt înverșunata rezistență inițială a germanilor, americanii au înaintat de-a lungul coastei vestice, în timp ce britanicii avansau rapid pe cea estică. După ce, la 1 octombrie, Neapole a fost cucerit, înaintarea a continuat pe direcția Roma. În decembrie însă generalii Montgomery și Eisenhower au fost chemați în Anglia[2]; totodată, unele trupe au fost retrase, în vederea executării ultimelor preparative pentru traversarea Mînecii. Forțele rămase în Italia, aflate sub comanda generalilor Alexander și Clark, au trebuit să înfrunte rezistența unităților mareșalului Kesselring, puternic întărite de-a lungul cursurilor de apă Garigliano și Rapido, pe poziții dominate de vechea mănăstire benedictină de la Monte Cassino[3].

La sfîrșitul lui ianuarie 1944, în speranța de a-i înconjura pe la nord pe germani, o forță aliată a fost transportată pe mare pînă la Anzio, la 50 km sud de Roma (în spatele liniilor hitleriste). Calea spre Capitală era deschisă în fața atacatorilor. Întîrziind însă pentru a-și consolida baza, în loc să înainteze rapid spre interior, aliații au pierdut avantajul surprinderii. Kesselring a avut deci timp să-și întărească pozițiile defensive iar apoi să lanseze contralovitura care a fost cît pe-aci să-i arunce pe anglo-americanii debarcați [la Anzio], în mare. Față de această operație, Churchill și-a exprimat decepția, mai tîrziu, în stilul său metaforic caracteristic: „scontasem să azvîrlim o pisică sălbatică pe țărm, și cînd colo n-am avut parte decît de o balenă eșuată". În timp ce aliații se agățau cu înverșunare de sol la Anzio, germanii rezistau cu tot atîta îndîrjire pe Garigliano. În februarie, după o lună întreagă de lupte grele, aliații au renunțat să cruțe Mănăstirea Monte Cassino, despre care credeau că reprezintă un punct de observație pentru comandamentul inamic. Distrugerea ei, n-a adus însă nici un folos. Germanii n-au cedat nici o palmă de pămînt. La jumătatea lui februarie, asaltul a trebuit să fie întrerupt; ploile bogate transformaseră cursurile de apă în torente, iar cîmpul de bătălie într-un peisaj ciopîrțit de găurile de obuze, pline cu apă, pe unde tancurile nu puteau înainta. Ofensiva n-a fost reluată decît în mai; Monte Cassino a fost, în sfîrșit, încercuit și a căzut în mîinile aliaților. În același timp, la Anzio, trupele aliate au izbutit să sfărîme capcana în care fuseseră închise, și cele două grupări de trupe aliate reunite au intrat în Roma, la 4 iunie 1944.

Lunga și sîngeroasa campanie italiană, în cursul căreia căderea Romei n-a fost decît prima etapă, a suscitat polemici, atunci, ca și mai tîrziu Un fapt e sigur: strategii aliați nu consideraseră niciodată peninsula drept marea poartă a „fortăreței Europa". Obiectivele lor aici fuseseră de a scoate Italia din luptă, de a pune stăpînire pe aerodromuri și de a fixa în peninsulă cît mai multe divizii germane, care să nu fie disponibile în momentul traversării Mînecii. Britanicii mai sperau să folosească Italia ca platformă de operații de diversiune în Balcani și Mediterana Orientală — operații de care Statul major german se temea. Dar americanii nu voiau să audă de asemenea proiecte care, după ei, ar fi sustras forțe indispensabile pregătirii debarcării [în Franța].

Întregul an 1943, armatele aliate din Italia au dus lupte crîncene cu un dușman puternic fortificat și superior ca număr. În acest timp a existat o mare tentație de a se efectua debarcări amfibii în nord, care ar fi putut tăia peninsula la înălțimea văii Padului și izola forțele lui Kesselring; temerara încercare devenise însă imposibilă datorită lipsei de ambarcațiuni specializate, solicitate pentru viitorul teatru de operații din Marea Mînecii și pentru cel din Pacific. Roma n-a căzut decît două zile înaintea operației din Normandia; frontul apărat de Kesselring, denumit „Linia gotică" (imediat la sud de valea Padului) n-a fost rupt decît în aprilie 1945. Așadar, între debarcarea din Sicilia și eliberarea Italiei de Nord, au trecut aproape doi ani. Campania a costat multe vieți omenești și importante pierderi materiale; din pricina felului în care a fost purtată, armonia dintre aliați a avut într-o anumită măsură de suferit; încetineala înaintării spre nord a determinat U.R.S.S. să presupună că anglo-americanii utilizau operația drept paravan pentru a ascunde întîrzierea deschiderii unui adevărat al doilea front.

E adevărat, poate, că rezultatul episodului italian n-a fost pe măsura efortului făcut. Trebuie însă să ținem seama că această campanie a fixat 25 divizii germane în Italia, plus un număr aproape egal în Balcani; acestea din urmă, de teama unui eventual atac aliat peste Adriatica.

În timpul acestor luni de lupte aspre, Hitler a creat un regim neofascist marionetă, condus teoretic de Mussolini. După ce fusese arestat în iulie 1943, ducele a fost ținut captiv timp de 6 săptămîni; după aceea, un grup de parașutiști hitleriști l-au răpit în mod spectaculos din locul de detenție situat în Apenini. Ducele a fost numit imediat conducător al așa-zisei Republici Sociale Italiene, al cărei guvern își avea sediul la Salò, pe malul Lacului Garda. Unii dintre acoliții lui Mussolini s-au raliat acestei acțiuni, căpătînd posturi înalte în regimul astfel înjghebat, declarînd că sînt adepții unui fascism mai pur și mai viguros, devotat intereselor poporului. În realitate, regimul de la Salò nu a fost decît un șubred decor de teatru; în spatele marionetelor fasciste, forțele germane au ținut sub ocupație Italia de Nord și au continuat lupta împotriva unei mișcări de rezistență din ce în ce mai active. Republica Socială Italiană n-a fost decît o mașinărie de propagandă, montată de Hitler, în încercarea de a ascunde dezintegrarea „fortăreței" sale europene. Odată prăbușit, regimul improvizat în nordul Italiei n-a lăsat în urmă decît un mit al „fascismului popular" întreținut nostalgic de demnitarii de la Salò, care au reușit să-i supraviețuiască.

În românește de
Elena STOICA

[1-3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1974; 5/1974; 3/1975.

ISTANBUL

în epoca lui Soliman Magnificul

MIHAI MAXIM

La 9 iunie 1576, la terminarea misiunii sale, începută în 1573, Antonio Tiepolo, trimisul Republicii Veneţiene la Istanbul, relata în Senatul oraşului de pe lagună — potrivit unei vechi tradiţii — impresiile sale din Imperiul otoman şi prima sa audienţă la Curte. Să-l urmărim:

„Voi trece peste descrierea modului cum este slujit în interior Seraiul, peste numărul pajilor, al eunucilor şi al altor slujitori, pe care-i ţine pentru sine sultanul; voi lăsa la o parte pompa şi bogăţia, pe care le etalează soţia sa şi, de asemenea paşalele, pentru că toate acestea sînt povestite în cărţile ce se tipăresc. De aceea mă simt obligat să tac spre a nu vă plictisi prea mult. Voi spune că, voind Gran-Signore (sultanul) să dea audienţă ambasadorilor, lucru care nu se întîmplă decît la venirea şi plecarea acestora şi numai în prezenţa tuturor paşalelor şi a beilerbeiului Greciei (Rumeliei), am intrat în palat într-o încăpere despre care voi spune îndată mai multe: locul unde şade sultanul, care este mai sus cu o palmă şi jumătate de pămînt (şezînd el nu turceşte, ci creştineşte, cu picioarele întinse), este acoperit în întregime cu catifele bogat brodate, cu perne foarte moi, împodobite cu nestemate şi perle foarte mari şi foarte preţioase. Restul încăperii este şi el ornat cu obiecte foarte bogate, deşi poate nu chiar aşa ca cele din jurul lui Gran-Signore. În locul acesta intră ambasadorul şi-şi scoate pălăria — obicei care se zice că a fost introdus de un ambasador al Franţei. El este urmat apoi de alte persoane şi condus de doi aprozi (camerieri), unul ţinîndu-l de-o mînă, altul de cealaltă, de parcă ar fi dus legat, încît să nu poată ajunge pînă la Signore, unde trebuie să accepte să fie umilit şi forţat de cei doi să îngenuncheze şi să sărute poala veşmîntului, care-i este întinsă de către cei doi aprozi. Apoi, ridicat în picioare, el este însoţit în acelaşi fel îndărăt — fără să întoarcă spatele — către acea parte a încăperii, de unde Gran-Signore se vede nu din faţă, ci din profil. Aici, lăsat liber de cei doi, ambasadorul spune, cu voce tare, ceea ce are de transmis. Dragomanul traduce cele spuse pentru Gran-Signore în limba turcă, fie întocmai, fie cît mai fidel cu putinţă, după care nu se aşteaptă şi nu se aude nici un cuvînt din partea lui Gran-Signore, încît nu-i rămîne (ambasadorului) decît să iasă şi să se întoarcă acasă[1]. Obişnuinţa de a conduce pe miniştrii principilor creştini ţinîndu-i strîns de mînă vine de la moartea unui sultan, care a fost ucis cu un pumnal de un baron ungur, care nu şi-a cruţat viaţa pentru a face aceasta"[2].

Viaţa la curte

În epoca lui Soliman Magnificul (1520-1566), care cuprinde, de fapt, nu numai domnia marelui sultan, ci întreg secolul XVI, iar în domeniul artei chiar o bună parte din sec. XVII, Istanbulul era împărţit în patru oraşe, fiecare cu Kadiul (primarul) său: Istanbulul propriu-zis, situat pe limba de pămînt înconjurată din trei părţi de mare, pe care se aflase (în linii mari) Constantinopolul bizantin; Eyüb, dincolo de vechile ziduri ale Bizanţului, în continuarea acestei limbi de pămînt, pe uscat; Galata, de cealaltă parte a Cornului de Aur, dar tot în Europa, şi Üsküdar (Scutari), pe ţărmul asiatic al Bosforului. Punte de legătură între Europa şi Asia şi beneficiind de o excepţională poziţie strategică şi economică, acest oraş „pare a fi fost creat anume de natură, spre a fi capitala lumii", scria din Istanbul, în anul 1555, diplomatul şi cărturarul flamand Busbecq, solul lui Ferdinand de Habsburg. „Nici nu se poate închipui un oraş cu o poziţie mai frumoasă şi mai bună ca aceasta", adăuga el. Un alt călător, Le Bruyun, izbit de frumuseţea peisajului de pe ţărmurile Bosforului, împodobit cu vii, măslini şi chiparoşi, nota: „Ar fi cu neputinţă să vezi sau să-ţi imaginezi ceva mai încîntător decît aceste împrejurimi ale Constantinopolului". În sfîrşit, genovezul Franco Sivori, secretarul şi intimul lui Petru Cercel, scria despre metropola otomană pe care o văzuse în 1581: „Aşezarea Constantinopolului e aşa de frumoasă, încît nu se poate descrie".

[1] Alţi diplomaţi ne informează că, în cursul ceremoniei, sultanul spunea doar un „bine", „da, da", răspunsul la problemele ridicate de ambasador comunicîndu-i-se acestuia mai tîrziu, prin marele vizir.

[2] E vorba, de fapt, despre uciderea lui Murad I de către sîrbul Miloş Obilici, după bătălia de la Kossovopolje (15 iunie 1389).

Moștenind de la împărații bizantini o capitală de o măreție intrată în legendă, sultanii otomani, la rîndul lor, au acordat o atenție excepțională noii lor reședințe din care voiau să facă simbolul biruinței Islamului asupra Creștinătății. Astfel, de la mai puțin de 100 000 oameni cît număra Constantinopolul în 1453, orașul ajunge la circa 400 000 locuitori între 1520 și 1535 și la peste 500 000 la mijlocul veacului XVI (fără suburbii). Între anii 1571 și 1580, populația capitalei otomane, împreună cu împrejurimile, pare a se fi apropiat de 700 000 oameni. Compoziția populației este foarte eterogenă: puțin mai mult de jumătate o formează musulmanii, restul îl alcătuiesc „necredincioșii": greci, armeni, evrei, țigani, arabi, albanezi, sîrbi, iranieni etc. Fără a exista o prea mare simpatie între aceste neamuri și musulmani, totuși, în veacul XVI, nu se înregistrează conflicte grave. Cu atît mai puțin pogromuri.

Sub Soliman Magnificul, personalitate puternică, viața de la curtea Palatului Topkapî — în jurul căruia gravitează întreaga împărăție — se desfășoară sub semnul unei febrile activități politice și militare, dar și al sobrietății moravurilor. Sultanul e mereu pe cal, în Serbia, Iran, Ungaria etc. Cînd stă la Istanbul primește soli, urmărește de după o ferestruică dezbaterile Divanului, se interesează personal de chestiunile militare, administrative și edilitare. Marea moschee care-i poartă numele, ca și alte numeroase monumente mărețe ridicate în acești ani, stau mărturie interesului pentru viața publică. El deține o putere reală enormă: în anul 1528, stăpînește direct 87% din pămînturile întinsului imperiu. Toți supușii imperiului depind de bunul plac al atotputernicului stăpîn.

Copiii de casă, recrutați — din Balcani sau Georgia — dintre prizonierii de război sau dintre robii din bazar mai arătoși, îl servesc pe sultan la masă, în bucătărie sau în dormitor, acceptînd fără să crîcnească orice capriciu al său, în speranța că vor urca treptele puterii. Printre ei sînt viitori mari viziri. În secțiunea interioară a palatului imperial[1], ei primesc noțiuni de caligrafie, istorie, drept, religie, dar mai ales sînt deprinși cu aspra școală a urcușului, pe treptele puterii, cu orice preț. Dacă privirile, de obicei severe și disprețuitoare, ale sultanului se opresc o clipă asupra unui rob de aici, el poate deveni spătar, ciohodar (răspunzător de încălțările sultanului) sau vistiernic la trezoreria interioară etc. În marea curte din a doua secțiune a palatului, se adună marii demnitari ai statului spre a participa la adunările Divanului; tot aici mișună ienicerii de pază, au loc marile ceremonii (Marele Divan numit și „Divanul în picioare", întronările etc.) și tot aici zboară, uneori fără veste, capetele dregătorilor de vază, care l-au mîniat în audiențe pe sultan.

Marii demnitari își au și ei propriul harem ca și sultanul, împrospătat mereu cu noi frumuseți, aduse de obicei din nordul Mării Negre sau din Transcaucazia. În grădinile palatelor lor din Istanbul dau recepții luxoase și, în ciuda interdicției oficiale, nu se sfiesc să consume vinuri bune de Chios, de Creta sau de Cipru. Vara se retrag în chioșcuri umbroase pe Bosfor sau în proprietățile lor de la țară. La moartea sa, Rüstem pașa, mare vizir și ginere al sultanului, lasă în urmă 1 700 robi, o splendidă moschee și numeroase alte bunuri.

O viață asemănătoare duc ulemalele (vîrfurile clerului musulman, scutite de impozite, și care nu pot fi condamnate la moarte), marii negustori ai Seraiului, care realizează averi fabuloase, cît și oștenii cu soldă permanentă din armata centrală: ienicerii și spahiii (călărețiii) de Poartă. Ienicerii din cele 101 ortale (companii) au bucătării, prăvălii și abatoare proprii, bine aprovizionate. După instrucția obișnuită și slujba de pază, ei pot colinda orașul sau lua parte la întrecerile cu arcul, iar spahiii se întrec în **giriđ**, un fel de turnir turcesc. Numai acești oșteni au dreptul să cumpere și să poarte arme de foc. Ienicerii au, de asemenea, imunitate juridică în fața autorităților civile.

[1] Aceasta începea după „Poarta fericirii", și cuprindea apartamentele personale ale sultanului, vistieria și haremul, neîngăduite privirilor demnitarilor.

Cele mai mari venituri din Europa

Dar palatul, cu cei peste 40 000 dregători și oșteni ai săi (în anul 1568), reprezintă o excepție în această imensă aglomerare urbană de cîteva sute de mii de oameni. Cei mulți duc o altfel de viață, o viață de trudă și de lipsuri. Prăvăliașii mărunți vînd simit (covrigi), dulciuri, fructe sau mărunțișuri de tot felul. Meseriașii de rînd realizează cu migală, în ateliere mizerabile, minunate stofe țesute în fir de aur și argint, covoare sau vase de argint, admirate și căutate în întreaga Europă. Ei nu se odihnesc decît de sărbătorile religioase. Aprovizionarea cu carne, orez, făină, struguri, pește etc. se face în miile de prăvălioare răspîndite ca ciupercile în tot orașul sau în marile piețe specializate: Piața făinii, Piața de pește, Piața de flori, Piața cailor, Piața păsărilor. Există, de asemenea, Piața robilor, unde oamenii sînt vînduți ca animalele. Din aceste piețe se aprovizionează și dregătorii statului, oștenii și marile moschei; prețurile sînt convenabile, pentru a nu da naștere la nemulțumiri. Statul, prin intermediul Kadiului și inspectorului piețelor, stabilește un „mercurial" cu limita maximă a profitului admisibil pentru vînzători. Inspectorul controlează zilnic piața, veghind asupra respectării prețurilor fixate, a unităților de măsuri și greutăți, precum și asupra calității mărfurilor desfăcute. Oamenii săi colindă piețele în haine obișnuite, spre a surprinde pe cei care încalcă dispozițiile legale. În sfîrșit, marele vizir însuși, însoțit de o numeroasă suită, inspectează săptămînal marile piețe.

Călătorii europeni sînt izbiți de belșugul de provizii ca și de ieftinătatea produselor. Cele mai importante resurse alimentare ale vastului impe-

riu — orezul Egiptului, grîul Balcanilor, citricele insulelor egeene, zahărul Ciprului, opiul anatolian sau cele ale teritoriilor vasale — oile, orzul și mierea țărilor române — sînt rezervate, în sistemul comerțului dirijat, controlat de stat, aprovizionării metropolei de pe Bosfor. În 1574, într-o scrisoare către hanul Crimeii, Selim II, referindu-se la Moldova, afirmă că „majoritatea zaherelei[1] Istanbulului meu bine păzit vine de acolo" (de pildă, potrivit unui document din 1584, 300 000 oi anual prin sistemul gelepilor[2] otomani). Cît privește Egiptul, care furniza înainte de toate orezul — hrana de bază a musulmanilor — călătorul german Johann Wild, care a trăit în Imperiul otoman între 1606-1610, notează: „Constantinopolul nu poate trăi nici măcar un an fără Cairo. Cînd e scumpete la Cairo, cu atît mai mult este la Constantinopol. Aceasta se întîmplă cînd creștinii capturează corăbiile [egiptene] pe mare. Căci, în fiecare an, peste 100 corăbii mari, încărcate, pleacă de la Alexandria spre Constantinopol". Spre capitala imperiului se îndreaptă și sume mari de bani. Astfel, tributul Moldovei și Țării Românești, dintre anii 1538-1600, se ridica la cifra record de 5,6 milioane galbeni, sumă cu care s-ar fi putut ridica în epocă șase construcții monumentale de mărimea moscheii lui Soliman Magnificul, înălțată în acești ani (recent s-au publicat integral registrele de plată privind acest grandios edificiu). În epoca sa de maximă prosperitate, statul otoman încasează într-un singur an, venituri de 10,5-15 milioane galbeni, cele mai mari din Europa. În aceste condiții, nu sînt de mirare belșugul de produse la Istanbul și luxul etalat de clasa dominantă.

[1] Zaherea — denumire generală pentru provizii (făină, unt, miere etc.).

[2] Negustori (în evul mediu) armeni, greci și turci, care se ocupau cu negoțul de oi pentru aprovizionarea Constantinopolului.

Cafea, post și rugăciuni

În veacul XVI, cea mai mare parte a străzilor capitalei otomane sînt nepavate, strîmte și murdare. În anul 1581, Iacopo Soranzo, trimisul extraordinar al Veneției la fastuoasele serbări prilejuite de circumciziunea lui Mehmed, fiul sultanului — serbări care durează o lună încheiată — vorbește despre „insalubritatea" marelui oraș, în ciuda „prea frumoasei sale așezări." Semnificativ în această privință este și un firman din anul 1585, care prescrie să se facă curățenie în Hipodrom, principala piață de festivități a Capitalei, o dată pe... an, iar în moscheea lui Baiazid II de două ori pe lună.

Începînd din 1555, la Istanbul se introduce cafeaua, adusă din Yemen, care se răspîndește repede în localuri speciale, unde, în zile de sărbătoare, omul de rînd își petrece cîteva ceasuri de tihnă. Din aceste cafenele, plasate în mici încăperi de lemn, izbucnesc dese incendii (unul dintre ele va distruge, în 1574, o mare parte a Istanbulului); sultanii încearcă în mai multe rînduri — fără succes — să le închidă. Portul costumelor strălucitoare, fine, și mersul călare nu sînt îngăduite decît musulmanilor. Creștinii și evreii — citim, de pildă, într-un document din 1577 — nu au voie să poarte veșminte de mătase, papuci și turbane de culoarea și calitatea celor ale musulmanilor. Se subliniază și în acest mod superioritatea membrilor comunității musulmane asupra „necredincioșilor".

În casele musulmane — modeste, din lemn — mesele se servesc pe sofale, în farfurii sau tipsii. Masa de lemn cu patru picioare pătrunde mai tîrziu și numai în lumea celor bogați. Îndatoririle religioase trebuie respectate cu sfințenie: de cinci ori pe zi rugăciunea, iar vinerea participarea la slujba de la moschee. În postul de ramazan, timp de o lună de zile, nimeni n-are voie să mănînce sau să bea ceva, nici măcar o gură de apă, de la răsăritul pînă la asfințitul soarelui, decît dacă este bolnav, infirm sau copil (se mănîncă însă zdravăn noaptea). Urmează, în schimb două sărbători: „a zahărului", care marchează sfîrșitul ramazanului și „a sacrificiului," din ultima lună a calendarului musulman. Atunci se taie oaia pregătită din timp după ce i s-a orientat capul spre Mecca, se primesc oaspeți, se împart daruri.

Nașterea, circumciziunea (de la 7-8 ani), căsătoria și moartea sînt înconjurate de aceeași omenească atenție ca pretutindeni, dar adaptate prescripțiilor mahomedane. Nunta celor doi tineri, cînd fata abia a împlinit — de obicei — 12 ani, are loc după o înțelegere prealabilă între peținători și un acord clar între părinți, privind zestrea, fără ca tinerii să se fi văzut vreodată. De notat că mirele e obligat să prevadă o dotă, pe care i-ar oferi-o soției în caz de divorț. Petrecerea, prilejuită de nuntă poate dura o zi, o săptămînă sau (în cazul familiei imperiale) o lună de zile, în funcție de posibilitățile părinților.

Moartea e însoțită de multă discreție: cel mort e introdus în sicriu, cu capul spre Mecca, avînd trupul acoperit cu o simplă pînză de in sau de bumbac. Mormintelor li se acordă puțină atenție: o piatră obișnuită, eventual una de marmură, sau un cavou pentru cei bogați, dar fără fastul creștinilor. Musulmanii au credința că aceste încărcături ar putea îngreuna desprinderea de pămînt a sufletului celui ce a luat „fericita cale" a lui Allah. Cît privește jelirea celui dispărut, ea nu trebuie să fie prea mare: oare n-ar trebui, dimpotrivă, să ne bucurăm, că „drept credinciosul" a plecat spre grădinile raiului, părăsind această lume mizeră? — gîndesc musulmanii.

În secolul de aur al Imperiului otoman, viața marelui oraș de pe Bosfor, rîvnind la titlul de „noua Romă" se definea, după cum am văzut, prin contraste și schimbări, dar și prin acele permanențe care i-au asigurat faima istorică.

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE (IV)

Acad. I. I. MINȚ

În zorii zilei de 24 octombrie 1917 a început confruntarea deschisă între Guvernul provizoriu și forțele insurecționale. La această dată, raportul de forțe era net favorabil revoluționarilor. Măsurile pe care Kerenski încercase să le mai ia se dovediseră ineficiente, în majoritatea cazurilor rămînînd doar la nivelul unor intenții. Se risipise și ultima speranță — aducerea de trupe fidele de pe front — unitățile respective nereușind să ajungă la Petrograd. În ciuda acestui fapt, șeful Guvernului provizoriu a încercat să ia inițiativa. Dorind să demonstreze că păstrează controlul în Capitală și că este apărătorul ordinei „democratice" existente, atît împotriva stîngii revoluționare, cît și împotriva dreptei fățiș contrarevoluționare, guvernul a interzis apariția a două ziare bolșevice și a gazetelor reacționare Novaia Rusi **(„Noua Rusie") și** Jivoe slovo **(„Cuvîntul viu"). Comitetul militar-revoluționar a trimis un detașament de soldați cu misiunea de a izgoni paza lăsată de autorități la tipografia bolșevică și de a asigura apariția ziarelor.**

Guvernul Kerenski nu se putea întrutotul sprijini nici măcar pe forțele fățiș contrarevoluționare. Acestea nu-i puteau ierta participarea la înfrîngerea complotului lui Kornilov. În ceea ce privește partidele conciliatoriste din rîndul sovietelor, ele aveau o atitudine oscilantă, fiind categoric împotriva insurecției preconizate de bolșevici, dar nu se puteau solidariza întrutotul cu Kerenski, căruia îi reproșau nerezolvarea unor cerințe vitale ale maselor. În această situație, președintele guvernului a făcut o ultimă încercare de a obține sprijin, apelînd la așa-numitul Consiliu Provizoriu al Republicii, denumit și Preparlament, creat încă în septembrie 1917, ca un fel de organ reprezentativ pînă la convocarea Adunării Constituante. Preparlamentul nu era însă rezultat din alegeri și nu se bucura de prerogativele unui organ legislativ veritabil. În ziua de 24 octombrie, primul ministru a luat cuvîntul în fața Preparlamentului, plîngîndu-se că, la Petrograd avea loc deja o insurecție. În continuare, el a cerut votul de încredere al adunării pentru ca Guvernul provizoriu să acționeze în vederea înăbușirii revoluției. Aplauzele reprezentanților dreptei și centrului au fost interpretate de Kerenski drept o aprobare generală. Imediat după plecarea sa însă, în discuțiile care au urmat, reprezentanți ai socialiștilor-revoluționari de stînga au cerut demisia guvernului, considerînd că numai astfel putea fi evitat un război civil. La rîndul lor, menșevicii au încercat ceea ce acad. I.I. Mînț numește „o ultimă mane-

vră". Ei au declarat că doresc să lupte împotriva bolşevismului, dar nu să „fie un instrument în mîinile contrarevoluţiei care, prin reprimarea acestei insurecţii, vrea să-şi facă propriul ei joc". În concluzie, menşevicii au propus să fie satisfăcute revendicările de bază ale maselor, ceea ce, după ei, trebuia să ia „terenul de sub picioarele bolşevismului". Adoptată în cele din urmă, rezoluţia, departe de a exprima încrederea în guvern, a stîrnit nemulţumirea lui Kerenski.

În timp ce reprezentanţi ai eserilor şi menşevicilor, căutînd o formulă de compromis, duceau tratative atît cu Kerenski cît şi cu bolşevicii, guvernul a continuat să ia măsuri pentru reprimarea maselor. Izolarea lui devenea tot mai vădită şi marşul victorios al revoluţiei nu mai putea fi stăvilit. Dar, să dăm în continuare cuvîntul acad. I. I. Minţ, din a cărui lucrare Istoria Marelui Octombrie[1] **continuăm să publicăm fragmente într-o formă prescurtată.**

24 octombrie: **declanşarea insurecţiei**

În noaptea spre 24 octombrie, nici unul dintre conducătorii Comitetului militar-revoluţionar (C.M.R.) şi ai Centrului de partid pentru pregătirea insurecţiei nu s-a mai culcat. Se apropiau de sfîrşit ultimele pregătiri în vederea insurecţiei. Se afla sub tipar numărul din 24 octombrie al ziarului **Rabocii Puti,** care a apărut cu următorul text, cules cu litere mari, pe pagina întîi: „De ce au nevoie muncitorii, ţăranii şi soldaţii, precum şi toată sărăcimea oraşelor şi satelor? Avem nevoie să punem capăt războiului tîlhăresc, propunînd o pace democratică! Avem nevoie de desfiinţarea drepturilor moşierilor asupra pămîntului şi de trecerea întregului pămînt, fără răscumpărare, în mîinile comitetelor ţărăneşti! Avem nevoie să lichidăm foametea şi ruina şi să instaurăm controlul muncitoresc asupra producţiei şi a repartiţiei! Avem nevoie ca toate popoarele Rusiei să primească dreptul de a-şi hotărî în mod liber soarta. Dar pentru a realiza toate acestea este nevoie în primul rînd ca puterea să fie smulsă din mîinile korniloviştilor şi trecută în mîinile Sovietelor de deputaţi ai muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor. De aceea, prima noastră cerinţă este: toată puterea Sovietelor!".

Era o directivă clară: smulgerea „puterii din mîinile korniloviştilor", adică doborîrea guvernului trădării şi foametei, ceea ce însemna insurecţie imediată. Directiva indica toate acele forţe pe care bolşevicii reuşiseră să le contopească într-un singur şuvoi revoluţionar, în măsură să asigure victoria revoluţiei: mişcarea proletariatului pentru socialism, lupta cu caracter general-democratic pentru pace, lupta ţăranilor muncitori pentru pămînt şi mişcarea de eliberare naţională.

Comitetul militar-revoluţionar încheia ultimele pregătiri, cînd a sosit vestea despre prima acţiune a contrarevoluţiei. La ora 5.30 minute, din dimineaţa zilei de 24 octombrie, la tipografia ziarului **Rabocii Puti** s-a prezentat comisarul de miliţie al raionului 3 „Rojdestvenski" însoţit de un detaşament de iunkeri din şcoala de sublocotenenţi din Oranienbaum, cantonată acum la Palatul de iarnă. După ce a încercuit clădirea, comisarul de miliţie a remis ordinul lui Polkovnikov[2] cu privire la încetarea imediată a tipăririi şi închiderea sediilor ziarelor **Rabocii Puti** şi **Soldat.** Responsabilul de număr a refuzat să primească ordinul lui Polkovnikov, declarînd că nu recunoaşte nici un fel de ordine care nu sînt avizate de Comitetul militar-revoluţionar. Ameninţînd cu armele, atacatorii i-au dat la o parte pe muncitori şi au început să distrugă stereotipele[3]. În jurul tipografiei au început să se adune muncitori, printre ei fiind şi membri ai gărzilor roşii. Speriaţi, iunkerii au spart stereotipele turnate, au sigilat în grabă uşile tipografiei şi au plecat, luînd cu dînşii o parte din exemplarele tipărite.

Ca urmare a unei hotărîri a Comitetului Central al bolşevicilor, întrunit în şedinţă de urgenţă, Comitetul militar-revoluţionar a adoptat următoarea decizie: „1) Să fie redeschise tipografiile ziarelor revoluţionare. 2) Redacţiile şi zeţarii să continue scoaterea ziarelor. 3) Datoria de onoare de a păzi ziarele revoluţionare de atentatele contrarevoluţionare este încredinţată vitejilor soldaţi ai Regimentului «Lituania» şi ai Batalionului 6 rezervă de genişti".

Pe la ora 8 dimineaţa o jumătate de companie de soldaţi ai Regimentului „Lituania", în ţinută de campanie, au sosit la tipografia ziarului **Rabocii Puti,** i-au gonit pe poliţişti şi au rupt sigiliile, declarînd că dispoziţia guvernului nu are valabilitate fără aprobarea Comitetului militar-revoluţionar. Era un act de nesupunere directă faţă de autorităţi, o înlocuire a lor, cu alte cuvinte — un act insurecţional. Ziarele bolşevice au apărut cu o anumită întîrziere, dar, în cursul zilei erau deja distribuite cititorilor.

În dimineaţa zilei de 24 octombrie a avut loc o şedinţă extraordinară a Comitetului Central. S-a hotărît ca nici un membru al C.C. să nu mai plece de la Smolnîi. După ce a ascultat o informare a Comitetului militar-revoluţionar cu privire la ultimele evenimente, Comitetul Central a hotărît să repartizeze între membrii săi obligaţiile legate de conducerea diferitelor sectoare ale insurecţiei. I. M. Sverdlov a primit sarcina de a supraveghea toate acţiunile Guvernului provizoriu, A. S. Bubnov — de a urmări situaţia de la căile ferate. Lui

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6, 7, 8/1977.
[2] Comandantul-şef al Regiunii militare Petrograd. Vezi şi **Magazin istoric,** nr. 8/1977.
[3] Matriţe metalice servind la tipărirea cărţilor şi ziarelor.

F. E. Dzerjinski i s-a încredințat responsabilitatea acțiunilor pentru ocuparea poștei și a telegrafului, V. P. Miliutin urma să se ocupe de aprovizionare. S-a hotărît începerea de tratative cu socialiștii-revoluționari de stînga în privința acțiunii comune.

Avînd în vedere eventualitatea unui atac al Forțelor contrarevoluționare asupra sediului de la Smolnîi, s-a decis crearea unui comandament de rezervă la Fortăreața Petru și Pavel. Toți membrii C.C. urmau să primească permise permanente de liberă trecere în fortăreață.

„Dispoziția nr. 1"

Insurecția s-a declanșat. La ora 9 dimineața a început trimiterea către toți comisarii și comitetele de regiment a „Dispoziției nr. 1" a C.M.R., în care se spunea: „Sovietul din Petrograd este direct amenințat. În cursul nopții, complotiștii contrarevoluționari au încercat să aducă la Petrograd din împrejurimi iunkeri și «batalioane de șoc». Ziarele **Rabocii Puti** și **Soldat** au fost închise. Dispunem să treceți regimentul în stare de pregătire de luptă. Așteptați în continuare dispoziții.

Orice întîrziere sau confuzie vor fi tratate drept trădare a revoluției. Trimiteți doi reprezentanți la Smolnîi pentru o adunare a delegaților".

Prin telefon și curierii care făceau de serviciu la Smolnîi „Dispoziția nr. 1" a fost adusă, în dimineața zilei de 24 octombrie, la cunoștința tuturor unităților garnizoanei și a echipajelor navelor din Flota Baltică. Iată un exemplu al felului în care era primită de soldați și marinari. Luînd cunoștință de nota telefonică conținînd „Dispoziția nr. 1", comitetul Batalionului de rezervă de aruncătoare de flăcări a hotărît trecerea batalionului pe picior de război, organizarea unei adunări pentru informarea soldaților, pregătirea armamentului în vederea distribuirii lui. Pentru conducerea batalionului a fost creat un birou central, alcătuit din trei oameni; fără semnătura lor, orice dispoziție era socotită ca nefiind valabilă. Cam în felul acesta au decurs lucrurile în toate unitățile.

În aceeași zi, a fost dat publicității un apel către populație, cu privire la menținerea ordinii revoluționare, în care Comitetul militar-revoluționar anunța că nu vor fi admise nici un fel de violențe și fărădelegi, chema la calm și stăpînire de sine. Apelul conținea lista unităților în care existau comisari ai Comitetului militar-revoluționar și cărora cetățenii trebuiau să li se adreseze în cazul în care aveau nevoie de ajutor împotriva acțiunilor cu caracter contrarevoluționar și pogromist. Lista indica 51 unități, adică aproape toate cele existente în garnizoană.

Chiar din dimineața zilei de 24 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a luat măsuri pentru ocuparea podurilor de peste Rîul Neva. La ora 9 dimineața, s-a trimis „Dispoziția nr. 1", conținînd indicații și în acest sens, comisarului și comitetului Regimentului de gardă de grenadieri. În plus, dispoziția conținea și cererea de a se pregăti trimiterea unei „formații de mitraliori pentru pază la Smolnîi și la poduri". Asemenea dispoziții au fost trimise și altor unități dislocate în apropierea podurilor.

Comitetul militar-revoluționar a ordonat ca în toate raioanele Capitalei să se treacă la ocuparea obiectivelor guvernamentale fixate dinainte și să se organizeze paza fabricilor și uzinelor. Peste tot a fost mobilizată Garda roșie; detașamentele ei ocupau punctele importante din punct de vedere tactic, încercuiau școlile de iunkeri, cazărmile regimentelor de cazaci. Comandamentul general al Gărzii roșii a primit dispoziția să trimită la Smolnîi un detașament de 2 000 luptători.

La ordinul C.M.R. a fost organizată apărarea căilor de acces ale orașului. Prin postul de radio al crucișătorului „Aurora", C.M.R. a adresat tuturor unităților aflate în acele zone, un apel prin care cerea ca toate garnizoanele din împrejurimi să fie pregătite de luptă, să ocupe cu posturi întărite gările, să nu lase spre Petrograd nici o unitate al cărei devotament față de revoluție nu este verificat. Se recomanda trimiterea a zeci de agitatori în întîmpinarea garniturilor ce se deplasau spre Petrograd, cu scopul de a explica soldaților înșelați că se urmărește folosirea lor împotriva revoluției. „Transporturile de trupe care nu pot fi influențate — cerea C.M.R. — să fie reținute cu forța. Acțiunea trebuie să fie fermă și precaută, iar acolo unde este nevoie — necruțătoare". Toate căile de acces ale Capitalei au fost blocate. Nici o unitate militară nu s-a putut apropia și pătrunde neobservată în oraș.

Comisarii C.M.R. erau primiți cu bucurie în unități, unde aveau loc mitinguri. Soldații Regimentului 1 de gardă cereau ca puterea să fie smulsă din mîinile burgheziei „cu orice preț, chiar și cu forța armelor". La Regimentul de vînători, după primirea „Dispoziției nr. 1" a fost convocată o ședință urgentă cu participarea membrilor tuturor comitetelor. Ei au hotărît să îndeplinească numai dispozițiile Sovietului din Petrograd. Ședința a luat cunoștință de rezoluția ofițerilor regimentului, care au declarat că sînt gata „să rămînă uniți cu tovarășii soldați și să contribuie cu toate forțele la a da acțiunii un caracter organizat și disciplinat, dacă ea va fi pornită de Sovietul din Petrograd...".

C.M.R. a trimis comisari și în unitățile marinei. În seara zilei de 24 octombrie, C.M.R. a expediat telegrama codificată convenită de Antonov-Ovseenko cu Dîbenko, cu mult înainte de începerea insurecției: „Trimite regulamentul",[1] la primirea căreia Centrobaltul trebuia să trimită, imediat, navele de luptă și detașamentele de marinari pregătite să debarce la Petrograd.

Au început tratativele cu eserii de stînga, cu privire la sprijinirea de către ei a insurecției. La început, fracțiunea eserilor de stînga din C.C.E. al Sovietelor și-a dat acordul, dar dorea mai întîi să primească directive din partea Comitetului Central al parti-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1977.

dului său. Dar C.C. al eserilor adoptase deja hotărîrea de a-şi rechema membrii din C.M.R. Fracţiunea eserilor de stînga din Preparlament, după ce a analizat situaţia, a hotărît că este posibilă participarea la Comitetul militar-revoluţionar, cu condiţia publicării unui comunicat în care să se arate că C.M.R. „există nu în scopul pregătirii şi efectuării unei cuceriri a puterii, ci exclusiv în vederea apărării intereselor garnizoanei din Petrograd şi a democraţiei". Reprezentantul fracţiunii eserilor în Preparlament, Balaşev, a venit la Comitetul militar-revoluţionar cam pe la ora 5 seara (24 octombrie) şi a comunicat conţinutul rezoluţiei.

Pentru convingerea eserilor de stînga oscilanţi, s-au depus stăruinţe îndelungate, arătîndu-li-se că membrii de rînd ai partidului lor acordă un sprijin activ insurecţiei; ei n-au putut fi convinşi neadmiţînd nici o modificare a rezoluţiei lor. C.M.R. a acceptat pînă la urmă propunerea eserilor de stînga, cu condiţia menţionării în rezoluţia respectivă a faptului că misiunea Comitetului militar-revoluţionar este de a apăra interesele garnizoanei şi democraţiei „împotriva atentatelor contrarevoluţionare şi pogromiste". Abia după aceasta, eserii de stînga, care continuau să se arate şovăitori, au acceptat să ia parte, ca şi mai înainte, la activitatea Comitetului militar-revoluţionar.

În aceeaşi zi de 24 octombrie, C.M.R. a desăvîrşit elaborarea ultimelor măsuri ale planului insurecţional. „Acest plan — scria Podvoiski — a fost propus de mine, pornind de la indicaţiile lui Lenin, date în ultimele lui scrisori, care răspundeau la toate problemele ce apăreau". Planul prevedea cucerirea concomitentă a tuturor punctelor strategice ale oraşului. Veriga finală a planului era încercuirea Palatului de iarnă, pentru a nu permite o străpungere din partea apărătorilor Guvernului provizoriu. Semnalul pentru asaltul Palatului de iarnă urma să fie dat printr-un felinar roşu ridicat pe catargul portdrapel al Fortăreţei Petru şi Pavel, iar în caz de ceaţă — printr-un foc al unui tun greu de pe crucişătorul „Aurora".

Este foarte interesant să comparăm planul Comitetului militar-revoluţionar cu ordinul dat la 20 octombrie de către comandamentul Regiunii militare Petrograd în vederea reprimării insurecţiei armate. În ambele documente sînt enumerate aceleaşi unităţi militare şi indicate aceleaşi locuri de dislocare a lor. Deosebirea a fost, însă, că ordinul comandamentului a rămas un petec de hîrtie, în timp ce în planul Comitetului militar-revoluţionar era vorba de unităţi militare care au îndeplinit, într-adevăr, misiunile ce li s-au trasat.

Comitetul militar-revoluţionar a aprobat planul şi a însărcinat cu aducerea lui la îndeplinire un colectiv de trei oameni, alcătuit din N.I. Podvoiski, V. A. Antonov — Ovseenko şi G.I. Ciudnovski.

Kerenski încearcă să reziste

În dimineaţa zilei de 24 octombrie, Kerenski a aflat de nereuşita atacului asupra tipografiei bolşevicilor şi despre faptul că două companii ale trupelor guvernamentale au ieşit din cazarmă la chemarea Comitetului-militar revoluţionar, în pofida ordinului autorităţilor oficiale. Ştirea era mai mult decît îngrijorătoare, confirmînd faptul că garnizoana capitalei nu era sigură. Acum, Kerenski îşi punea speranţele, ca şi în zilele din iulie, în sosirea unor trupe de pe front; înţelegea însă că pentru asta era nevoie de timp. Convocînd o şedinţă a guvernului, el l-a informat asupra situaţiei. Cabinetul a sprijinit intenţia lui Kerenski de a lua cuvîntul în faţa Preparlamentului şi de a-şi asigura sprijinul partidelor participante acolo.

După cuvîntarea din Preparlament, primul ministru s-a întors la Palatul de iarnă, de unde, apoi, s-a mutat la statul major al Regiunii militare, unde s-a aflat cea mai mare parte a zilei, încercînd să conducă lupta împotriva revoluţiei.

Unul dintre primele ordine ale comandamentului regiunii după întoarcerea lui Kerenski de la Preparlament a fost acela de a se desface podurile peste Neva, pentru a izola cartierele muncitoreşti de centru.

Dar forţele guvernamentale întîrziaseră; încă de dimineaţă, Comitetul militar-revoluţionar ordonase ocuparea podurilor şi trimiterea de mitraliori pentru paza lor. Cînd K.S. Eremeev, trimis de Comitetul militar-revoluţionar, a sosit la podul Liteinîi, a văzut că într-o parte a acestuia se afla deja o formaţie a Batalionului de geniu, iar în partea cealaltă — membri ai gărzilor roşii şi soldaţi ai Regimentului „Moscova". La fel, din ambele părţi, era păzit şi podul Troiţki. Podurile Grenadirski şi Sampsonievski au fost ocupate, din iniţiativa comendaturii raionale a Gărzii roşii, de către detaşamente ale Uzinelor „Parviainen" şi „Renault-Rus". Iunkerii au reuşit să respingă pe luptătorii Gărzii roşii şi să ocupe, vremelnic, numai podul Nikolaevski, şi aceasta doar după ce au primit întăriri din partea unor subunităţi de „şoc".

Încă în dimineaţa zilei de 24 octombrie, Polkovnikov a trimis trupelor un ordin urgent, prin care cerea ca unităţile să rămînă în incinta cazărmilor, pînă la primirea unor ordine ale comandamentului regiunii, ameninţînd cu judecarea pentru „rebeliune militară" a celor ce vor încălca această dispoziţie. În acelaşi sens, a adresat un apel şi comisarul Regiunii militare, Malevski, abia numit în acest post printr-o hotărîre a C.C.E. al Sovietelor. Atrage atenţia faptul că, atît ordinul lui Polkovnikov, cît şi apelul lui Malevski, chemau soldaţii numai la rămînerea în cazărmi şi păstrarea liniştei. Insurecţia armată se declanşase, Comitetul militar-revoluţionar dădea dispoziţii trupelor guvernamentale, iar autorităţile militare oficiale nu chemau garnizoana la reprimarea acţiunii revoluţionare. Aşadar, nu exista încredere în soldaţi; mai mult, se ştia că aceştia sînt împotriva guvernului. La acţiuni active împotriva insurgenţilor erau chemaţi să participe în special iunkerii şi cazacii.

Din ordinul lui Kerenski, comandamentul Regiunii militare a chemat printr-o notă telefonică Şcolile militare „Pavlovsk" şi „Vladimirsk" să se prezinte „gata de luptă în piaţa din faţa Palatului de iarnă". De asemenea, a ordonat aducerea în Piaţa Palatului a Şcolii militare „Konstantinovsk", „în vederea menţinerii legalităţii şi a ordinii". Şeful Şcolii nr. 3 de sublocotenenţi din Peterhof a primit dispoziţia de a veni împreună cu elevii cu trenurile la Petrograd şi de a se stabili la Palatul de iarnă. Un ordin asemănător a fost trimis şefului Şcolii de sublocotenenţi a Frontului de Nord, care se afla la Gatcina. Se ordona ca fiecare iunker să primească cîte 100 cartuşe şi o raţie alimentară pentru trei zile.

Deşi ca număr iunkerii se pierdeau pur şi simplu în garnizoana cu efective de mii de oameni a Petrogradului, ei erau constituiţi în unităţi fidele şi cu deplină capacitate de luptă. În afara lor, Guvernul provizoriu a încercat să se sprijine pe formaţiuni speciale. În noaptea de 23 octombrie, comandamentul regiunii a ordonat comandantului Regimentului de ostaşi invalizi şi răniţi să transfere imediat unitatea de la Ţarskoe Selo la Petrograd. La 24 octombrie, Polkovnikov i-a ordonat sublocotenentului Frolov să formeze „un detaşament de voluntari pus la dispoziţia comandamentului regiunii în vederea menţinerii legalităţii şi ordinii". Pe lîngă comandamentul regiunii a fost creat un detaşament studenţesc de motociclişti. În ziua de 24 octombrie, către orele 12, a sosit la Palatul de iarnă, cu tot armamentul, Batalionul de femei voluntare, chemat încă din seara zilei de 23.

Aşadar, iunkerii, Batalionul de femei, ostaşi invalizi şi răniţi, formaţiuni de voluntari — acestea erau forţele care trebuiau să salveze Guvernul provizoriu. Cu ajutorul acestor unităţi eterogene, guvernul spera să înăbuşe insurecţia, sau cel puţin să reziste pînă la sosirea unor trupe fidele de pe front.

Ofiţerii de la comandamentul Regiunii militare îl informau pe Kerenski aproape din sfert în sfert de oră despre starea de spirit a garnizoanei şi despre situaţia generală. Fiecare nouă comunicare aducea veşti mai proaste decît cea precedentă: de pe front — nici un fel de ştiri, trupele trimise împotmolindu-se pe undeva; podurile nu au putut fi desfăcute. Din partea comandantului Regimentului de ostaşi invalizi şi răniţi s-a primit un raport cu privire la imposibilitatea de a se deplasa la Petrograd: Sovietul din Ţarskoe Selo chemase, încă din 21 octombrie, pe soldaţi să se subordoneze numai dispoziţiilor sale. Aflînd de ordinul de a pleca la Petrograd, Sovietul i-a cerut comisarului regimentului să se abţină de la executarea acestuia pînă la lămurirea chestiunii în cadrul secţiei militare a Sovietului; aceasta a interzis deplasarea.

În cursul zilei de 24 octombrie au început să cedeze şi iunkerii. De la Şcoala militară „Pavlovsk", a sosit o comunicare cum că unitatea nu poate acţiona. După primirea ordinului lui Polkovnikov de a veni în Piaţa Palatului, conducerea şcolii începuse să-i pregătească pe iunkeri pentru ieşirea din cazarmă. Dar soldaţii formaţiunii care făceau serviciul pe lîngă şcoală au hotărît să împiedice plecarea iunkerilor. Preşedintele comitetului soldăţesc, plutonierul major Nogaci, i-a adus la cunoştinţă comandantului şcolii militare că nici un iunker înarmat nu va fi lăsat să iasă şi a cerut să fie predate armele. Comandantul a ordonat însă iunkerilor să vină în curte şi să se încoloneze. Au coborît cam 400 iunkeri. Atunci, comitetul soldăţesc a apelat la ajutorul comisarului Comitetului militar-revoluţionar din Batalionul de rezervă de aruncătoare de flăcări, A. F. Ilin-Jenevski; acesta a trimis soldaţi şi un agitator, cu misiunea de a-i convinge pe iunkeri să nu pornească. A promis, de asemenea, să trimită, în caz de nevoie, întă-

În p. 47: *imensa majoritate a trupelor a trecut, în zilele premergătoare revoluţiei, de partea forţelor revoluţionare*

Guvernul provizoriu nu mai putea conta decît pe iunkeri şi aşa-zisele formaţii de voluntari, printre care şi un batalion de femei, unităţi recrutate din rîndurile celor mai înverşunaţi duşmani ai revoluţiei

riri formate din soldați ai Regimentului de grenadieri de gardă, al cărui comisar era tot el. Reprezentanți ai acestui regiment, sosiți la fața locului, au declarat că, în cazul ieșirii iunkerilor, împotriva lor se va face uz de arme. Elevii Școlii militare „Pavlovsk" au rămas în cazarmă.

În tabăra guvernamentală domnea deprimarea și deruta. Ziarele au relatat că Kerenski, părăsind pentru un timp scurt comandamentul Regiunii militare, a venit la Palatul de iarnă și a dat dispoziția ca toate femeile să fie trimise de acolo; după care, fără a da vreo explicație asupra motivului respectivului ordin, a plecat în grabă.

S-a stîrnit panică. Funcționarii ministerelor au început să părăsească în grabă palatul. Era necesar un cît de mic succes, care să insufle puțin curaj în rîndurile adepților Guvernului provizoriu ce începuseră să-și piardă încrederea. De aceea, comandamentul Regiunii militare a întreprins o nouă încercare de a închide ziarele bolșevice. Șeful de stat major al regiunii, Bagratuni, i-a trasat această sarcină locotenent-colonelului G. V. Ghermanovici, punînd la dispoziția acestuia iunkeri încărcați în patru mașini.

Sosind la adresa indicată, Ghermanovici a intrat în clubul muncitorilor Uzinei „Nobel", aflat în aceeași clădire, și i-a cerut pe un ton brutal responsabilului să-i indice unde se află redactorul ziarului **Rabocii Puti.** S-au adunat repede luptători ai Gărzii roșii care i-au dezarmat pe iunkeri și i-au adus, împreună cu Ghermanovici, la Comisariatul raionului 2 „Vîborg". Acolo au fost reținuți pînă dimineața, iar apoi, conform unei dispoziții a Sovietului din Petrograd, trimiși la Fortăreața Petru și Pavel. Cu un eșec asemănător s-a încheiat și încercarea de a închide gazeta bolșevică **Rabocii i Soldat.**

Eșecul ambelor operații a devenit cunoscut comandamentului Regiunii militare. În cursul serii, acolo s-a aflat și că insurgenții au ocupat Agenția telegrafică a Petrogradului.

Introducere, note și traducere de
Vladimir ZAHARESCU

„Așa cum arăta Lenin, încă din 1917, este necesar să se desființeze cu desăvîrșire diplomația secretă, asigurîndu-se ca toate tratativele să se ducă deschis, în fața popoarelor, dîndu-se publicității textele complete ale tuturor tratatelor și acordurilor. Într-adevăr, popoarele au dreptul să cunoască întreaga activitate a guvernelor, tot ceea ce se întreprinde în numele lor pe planul politicii internaționale".

NICOLAE CEAUȘESCU

Noiembrie 1917:

TRATATELE SECRETE DEVIN PUBLICE

EUGEN PREDA

Înserarea își trimetea devreme umbrele înfriguratului anotimp peste imensa piață, dominată de somptuosul edificiu baroc al Palatului de iarnă, simbol al autocratismului triumfător. Treptat, luminile se stingeau la multe dintre ferestrele sobrelor clădiri oficiale, dispuse într-un larg arc de cerc. La Petrograd, ziua de miercuri 25 octombrie (7 noiembrie 1917) se pregătea să dispară din calendar și să intre în istorie.

La numărul 6 al Pieței Dvorțovaia (Palatului), unde își păstrase sediul Ministerul Afacerilor Externe, activitatea se desfășurase ca de obicei. Numai titularul departamentului, Terescenko, care în tot cursul zilei se aflase mai mult la Palatul de iarnă, continua să fie acolo, împreună cu alți membri ai Guvernului provizoriu. Funcționarii erau alarmați de o sumedenie de știri care le parveneau: crucișătorul „Aurora" intrase pe Neva, iar de la Kronstadt sosiseră alte nave de război; detașamente de marinari revoluționari debarcaseră în oraș, iar unele subunități de mașini blindate refuzau să mai asculte ordinele guvernului trecînd de partea bolșevicilor; Gărzile roșii muncitorești și trupele insurecționale ocupaseră puncte strategice și afluiau spre Palatul de iarnă. Înalții funcționari se mai liniștiseră însă un pic la vestea că, aproape de amiază, șeful Guvernului provizoriu, Kerenski, plecase la Gatcina sau spre Pskov, unde se afla Statul major al frontului de nord, pentru a reveni în Capitală în fruntea unor trupe leale. Înainte de a se înnopta, în clădirea Ministerului rămăseseră doar cei care locuiau în apartamentele de la etaj.

Pe cheiul Nevei, la Smolnîi — centrul furtunii — *cum l-a denumit John Reed, în cartea sa,* Cele zece zile care au zguduit lumea — *s-a deschis, la ora 14.35 minute, ședința Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd, al cărui organ — Comitetul militar-revoluționar — proclamase în cursul dimineții preluarea puterii de stat. Lenin a prezentat* Raportul cu privire la sarcinile puterii sovietice:

„Revoluția muncitorilor și țăranilor despre a cărei necesitate au vorbit întotdeauna bolșevicii s-a înfăptuit [...] Una din sarcinile noastre imediate este necesitatea de a pune neîntîrziat capăt războiului [...]. Pentru a întări încrederea proletariatului, trebuie ca toate tratatele secrete să fie imediat date publicității".

Cei din clădirea situată în Piața Dvorțovaia, nr. 6, n-au înțeles semnificația primei lovituri de tun trasă în seara zilei de 25 octombrie, după ora 21, din Fortăreața Petru și Pavel, urmată de salva „Aurorei". Asaltul Palatului de iarnă, care începuse aproape imediat, le părea ca un tumult foarte apropiat, în care se împleteau canonada pieselor de artilerie, răpăitul puștilor și mitralierelor, uralele. Pe la ora două noaptea, liniștea se așternu din nou. Se pare că nimeni dintre funcționarii Ministerului, care erau de serviciu, ori locuiau în imobil, n-a văzut cînd prin piața întunecată și umedă un grup escortat de oameni înarmați, conduși de un marinar, părăsea Palatul de iarnă. Erau membrii Guvernului provizoriu. Printre arestați: ministrul de Externe, Terescenko. La patru dimineața (26 octombrie), al doilea Congres al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din întreaga Rusie a adoptat, după ce i se comunicase ocuparea Palatului de iarnă, apelul redactat de Lenin Către muncitori, soldați, țărani, *care proclama preluarea puterii și anunța că „puterea sovietică va propune tuturor popoarelor o pace democratică".*

Numeroase patrule ale Gărzilor roșii, care se aflau în Piața Palatului, au primit în cursul dimineții indicații să-i lase pe funcționari și diplomați să intre în minister. Încă în cursul acțiunii de ocupare a diferitelor instituții, în zilele de 24-25 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a trimis comisari (împuterniciți) care să dirijeze operațiile la fața locului. La Ministerul Afacerilor Externe a fost trimis M. S. Urițki. Împreună cu N. Pokrovski, Urițki a cerut, în ziua de 26 octombrie, lui Neratov, care fusese pînă la răsturnarea Guvernului provizoriu adjunct al ministrului de Externe, tratatele secrete spre a fi publicate. Neratov, căruia i se alăturase și un alt fost adjunct al ministrului, a refuzat categoric și a declarat că nu recunoaște noua putere. Încercarea lui Urițki de a cîștiga colaborarea funcționarilor s-a încheiat cu același eșec. Cîteva ore mai tîrziu, în cercurile contrarevoluționare ale așa-numitului Comitet al salvării publice — scria John Reed — „s-a povestit cu multă satisfacție cum se prezentase Urițki la Ministerul Afacerilor Externe pentru a cere tratatele secrete și cum a fost dat afară de Neratov". Uniunea funcționarilor Ministerului de Externe a decis ca oficialitățile departamentului să se conformeze numai dispozițiilor sale și să respingă dispozițiile autorităților sovietice, ale căror zile, dacă nu chiar ore, le considerau numărate. Acțiunea se încadra în cea generală de sabotare a puterii sovietice, prin greva funcționarilor superiori din ministere și instituții, în care scop primiseră, din fonduri puse la dispoziție de reprezentanții marii industrii și finanțe, salariul pe cîteva luni înainte.

Tînăra putere, care nu împlinise nici 24 ore, nu dorea să bruscheze lucrurile în delicata problemă a relațiilor cu țările străine, fiind hotărîtă, totodată, să-și realizeze programul. Într-o încăpere de dimensiuni reduse din Smolnîi, Lenin, întrerupt mereu de rezolvarea unor acute probleme operative de organizare, elabora primele documente de aplicare a acestui program. Cînd în seara de 26 octombrie, la ora 21, Congresul al II-lea al Sovietelor și-a reluat lucrările, participanții au primit cu îndelungi ovații apariția sa la tribună. Mai tîrziu, Lenin a început să înfățișeze Raportul asupra păcii, *care conținea proiectul celebrului* Decret asupra păcii: *„Guvernul desființează diplomația secretă, declarînd că, în ceea ce-l privește, are intenția neclintită de a duce toate tratativele în mod absolut deschis, în fața întregului popor, și de a da fără întîrziere publicității textele complete ale tratatelor secrete pe care guvernul moșierilor și capitaliștilor le-a ratificat sau le-a încheiat începînd din februarie și pînă la 25 octombrie 1917. În măsura în care, prin aceste tratate secrete, se urmărește — așa cum este de cele mai multe ori cazul — asigurarea unor avantaje și privilegii pentru moșierii și capitaliștii ruși, menținerea sau extinderea anexiunilor velicorușilor, guvernul declară conținutul lor nul și neavenit, imediat și fără rezerve". La 27 octombrie, la aceeași memorabilă ședință, Congresul a decis formarea Consiliului comisarilor poporului și desemnarea ca președinte al primului guvern muncitoresc-țărănesc a lui V.I.Lenin. La Smolnîi a început organizarea Ministerelor noii puteri. În fruntea Comisariatului pentru Afacerile Externe a fost numit L.D. Trotki... A doua zi, el a sosit la sediul fostului Minister al Afacerilor Externe. Dar, cum scria John Reed, „funcționarii au refuzat să-i recunoască autoritatea, s-au încuiat în birouri, iar cînd ușile au fost forțate și-au prezentat demisiile. Trotki cere cheile arhivelor; i-au fost predate abia după ce a adus muncitori pentru a sparge lacătele".*

În Petrograd circulau zvonuri că Neratov predase documentele agenților unor puteri străine. Comitetul militar-revoluționar a hotărît să ia măsuri energice. La 2 (15) noiembrie a venit în Piața Dvorțovaia, nr. 6, în calitate de împuternicit, I. Zalkind. El a putut constata atitudinea ostilă, neschimbată, a funcționarilor. A doua zi, Comitetul militar-revoluționar a adoptat rezoluția de arestare a lui Neratov, iar Nikolai Markin, marinar bolșevic din Flota Balticei, a primit mandatul de secretar al Comisariatului poporului pentru Afacerile Externe. Pentru Zalkind și Markin, în aceste zile de lupte înverșunate cu contrarevoluția, ale grelei situații de pe front, ale organizării haosului de către dușmanii puterii sovietice — principala problemă era de a face să funcționeze aparatul de politică externă și de a îndeplini prevederea de abolire a diplomației secrete, cuprinsă în primul de-

cret al noului guvern. Cu sprijinul unuia dintre diplomaţi, E. D. Polivanov, la 4 (17) noiembrie, Zalkind a reuşit să intre în posesia unora dintre cheile camerelor blindate, unde se adăposteau arhivele şi cifrul. Între timp, funcţionarii ce fuseseră adunaţi într-una din sălile Ministerului, denumită Sala de malahit, dispăruseră. Seara, clădirea Ministerului a fost preluată de o unitate de muncitori de la Uzinele „Siemens-Schuckert" şi de soldaţi din Regimentul „Pavlovski". Din rîndurile acestora şi ale marinarilor s-a completat şi primul nucleu al aparatului comisariatului. Cea mai mare parte a birourilor nemaiavînd ocupanţi, au fost încuiate. În balconul principal a început să fluture steagul roşu, pe care au fost înscrise cuvintele „Trăiască pacea". Vechiul Minister al Afacerilor Externe îşi încheiase existenţa.

Totuşi, tratatele secrete n-au fost descoperite, iar unele seifuri au rămas inaccesibile. Abia după două zile, Markin a reuşit să-l aresteze pe Neratov, pe care l-a eliberat imediat ce a predat cheile. În aceeaşi noapte, Zalkind a început traducerea unora dintre documente, care erau redactate în franceză, în limba rusă. Simultan, Markin, avînd două ajutoare, a trecut la decodificarea corespondenţei cifrate. La 8 (21) noiembrie s-a comunicat că Lenin doreşte să vadă primul grup de documente ce fuseseră selectate şi, în aceeaşi zi, Comitetul Executiv Central al Sovietelor a apreciat că cele mai importante documente s-ar afla în posesia Comisariatului pentru Afaceri Externe. Din ziua de 10 (23) noiembrie Pravda *şi* Izvestia *au început publicarea documentelor secrete, acţiune continuată prin tipărirea unor colecţii separate pînă în februarie 1918. Au fost dezvăluite 100 tratate şi alte documente diplomatice. Markin, care avea să-şi găsească o moarte de erou pe fronturile războiului civil, a scris în prefaţa* Culegerii de documente secrete: *„Să afle toată lumea cum puneau imperialiştii mîna pe regiuni întregi, printr-o simplă trăsătură de condei".*

În privinţa condiţiilor în care au fost editate primele tratate secrete şi a modului în care s-a procedat la alegerea lor, surse cunoscute relevă că la 8 (21) noiembrie, neprimindu-se nici un răspuns la propunerile cuprinse în Decretul asupra păcii, *Comisariatul poporului pentru Afaceri Externe a remis ambasadorilor ţărilor aliate, propunerea încheierii imediate a armistiţiului pe toate fronturile şi începerea tratativelor de pace.*

Un alt aspect care poate fi luat în considerare este descris în următorii termeni în Istoria diplomaţiei, *apărută sub îngrijirea lui V. P. Potemkin: „Relaţiile externe au creat multe dificultăţi noului aparat de stat în primele zile ale revoluţiei. Guvernele europene refuzau să recunoască regimul sovietic, iar legăturile oficiale cu reprezentanţii diplomatici ai Antantei şi ai ţărilor neutre au încetat să existe; au continuat însă cele neoficiale". În amintirile sale, I. Zalkind, referindu-se la presiunea evenimentelor, la lipsa de timp pentru a analiza caracterul documentelor, alegerea ierarhizarea şi explicarea lor, scria: „Din punct de vedere politic era oportun să le publicăm imediat şi aceasta ne-a forţat să lucrăm fără vreun sistem şi să tipărim cîte ceva din toate".* Izvestia *însoţea începerea publicării tratatelor secrete de următorul comentariu: „Politicienii burghezi şi gazetarii din Germania şi Austro-Ungaria ar putea încerca să folosească documentele publicate pentru a prezenta diplomaţia Imperiilor centrale într-o lumină favorabilă. O astfel de încercare este totuşi sortită eşecului. Şi aceasta pentru două motive. Întîi, că noi intenţionăm în scurt timp să supunem judecăţii publice documentele care aruncă suficientă lumină asupra diplomaţiei Imperiilor centrale. În al doilea rînd, şi acesta este lucrul principal, metodele diplomaţiei secrete sînt tot atît de internaţionale ca şi jaful imperialist".*

Revoluţia Socialistă din Rusia, inaugurînd epoca revoluţiilor proletare, a eliberării naţionale, a trecerii omenirii spre socialism, a adus în vîltoarea evenimentelor principiul leninist al desfiinţării diplomaţiei secrete imperialiste, ca premisă a unui nou tip de relaţii internaţionale. În cuvîntul de încheiere la Raportul asupra păcii, *rostit la 26 octombrie (8 noiembrie), V.I. Lenin spunea: „Noi nu vrem secrete. Vrem ca guvernul să fie întotdeauna sub controlul opiniei publice din ţara lui [...] Tratatele secrete trebuie să fie date publicităţii. Trebuie anulate clauzele cu privire la anexiuni şi contribuţii [...] Noi respingem toate punctele privitoare la jafuri şi la acte de violenţă, dar vom accepta bucuros toate clauzele referitoare la relaţii de bună vecinătate şi la acorduri economice [...]".*

Desfiinţarea diplomaţiei secrete — instrument al politicii de forţă, dictat şi agresiune, de împărţire a lumii în „zone de influenţă", de încălcare a drepturilor popoarelor la libertate şi independenţă — a fost dintotdeauna un ideal al socialismului, a cărui actualitate este reclamată, mai mult ca oricînd de istorie.

MAURYA
O epocă de unitate

MARIA VASILESCU

„În Egipt și în Mesopotamia — scria istoricul indian H. D. Sankalia — istoria începe în anul 3000 î.e.n. Aceeași dată (aproximativă) va fi valabilă și pentru India din momentul în care va fi descifrată scrierea cetăților Indului". Între timp, cheia scrierii și limbii acestei străvechi civilizații a fost descoperită[1]. Cînd vor fi descifrate integral, oamenii de știință vor fi în posesia unor date pînă acum necunoscute din bogatul trecut al Indiei.

Un moment important al acestui trecut îl reprezintă Imperiul Maurya (325-184 î.e.n.)[2], primul stat unitar din istoria Indiei, întemeiat de Chandragupta. Surse filologice, istorice, arheologice, epigrafice, despre acea perioadă, ne aduc imaginea — dacă nu completă dar deosebit de semnificativă — a civilizației ce a înflorit în urmă cu milenii pe aceste pămînturi.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1970.

[2] Nu toate sursele indică aceleași date referitoare la epoca Maurylor.

În vremea lui Alexandru Macedon

O țară aflată undeva la marginea de răsărit a lumii, scăldată de apele oceanului, o țară unde curgea lapte și miere și creșteau plante și păduri ciudate — iată ce se presupune că se știa despre India în vremea în care Alexandru Macedon ajunsese la hotarele ei. Încălcîndu-le, cotropise, în anul 326, nord-vestul țării. În timpul luptelor crîncene purtate în India, armatele lui Alexandru, impresionate de curajul și măiestria militară a indienilor, au refuzat să înainteze în valea Gangelui, unde domnea regele Nanda din Pataliputra. Despre acest cîrmuitor se spune că a așteptat pe inamic cu o armată de 80 000 călăreți, 200 000 pedestrași, 8 000 care de luptă și 6 000 elefanți. Refuzul trupelor sale de a invada valea Gangelui l-a obligat pe Alexandru să se retragă spre Rîul Hydaspes (astăzi Jhelum), pe ale cărui maluri întemeiase două orașe — Buciphala și Niceia — considerate garnizoane macedonene pe teritoriul cucerit.

Dominația greacă în India a luat sfîrșit după moartea ilustrului rege (323), fără să lase urme directe asupra societății indiene. Nici chiar în arta militară, indienii n-au renunțat la vechiul lor sistem de folosire a elefanților și carelor de luptă. Singurul efect concret al invaziei lui Alexandru au fost așezările grecești din India de Nord-Vest, cele cîteva orașe întemeiate de el avînd o existență îndelungată. Indirect însă atacul armatei macedonene a contribuit la creșterea unității politice a Indiei.

Printre izvoarele scrise care relatează evenimentele acestei perioade se află Tratatul **Artha Shastra,** operă de mare valoare documentară, scrisă de Kautilya, sfetnicul suveranului indian Chandragupta, cronicile budiste și jainiste[1], precum și **Indica,** lucrarea geografului grec Megasthene (ambasador al regelui sirian Seleucos I la curtea lui Chandragupta).

Despre primii ani de viață ai lui Chandragupta (aproximativ 321-297 î.e.n.) cel dintîi conducător al Imperiului Maurya și întemeietorul dinastiei cu același nume, nu se cunosc prea multe amănunte. Potrivit cronicilor jainiste, el a fost originar dintr-un sat de crescători de maurya (păuni), de unde a derivat și numele dinastiei. Și-a început cariera pornind război de eliberare împotriva invadatorilor greci din nord, în frunte cu Eudemos, lăsat stăpînitor de către Alexandru în momentul retragerii sale din acest ținut. Chandragupta organizase din timp o armată puternică și, ajutat de ministrul său Kautilya, de persani și de alte popoare din nord, a reușit să-i alunge pe ocupanții străini. După această victorie, întorcîndu-se spre est, a atacat Imperiul Nanda, pe care l-a supus și a ajuns stăpînul întregului teritoriu indian, în afară de Extremul Sud. Odată puterea lui politică și militară consolidată, s-a ocupat de unificarea și de organizarea vastelor teritorii de sub conducerea sa.

Pataliputra
plus cinci provincii

Deși în **Indica,** Megasthene scrie că „toți indienii sînt liberi și nici unul dintre ei nu este sclav", informații literare și epigrafice atestă existența sclaviei. Imperiul Maurya a fost un stat sclavagist dar, așa cum afirmă istoricii indieni N. K. Sinha și A. C. Banerjee, sclavia a îmbrăcat în India forme mai blînde și a avut un caracter mai limitat în comparație cu Grecia. Împărțită în caste (sau corporații), corespunzînd anumitor grupuri profesionale, fiecare cu privilegiile, dar și cu îngrădirile sale, societatea indiană avea în frunte, ca șef suprem, pe împărat. El era deținătorul tuturor puterilor: militară, juridică, legislativă, executivă. Imperiul Maurya a fost un stat centralizat, deși această realitate este menționată doar indirect în **Artha Shastra,** principala sursă de informație despre organizarea Indiei Maurylor. Afirmîndu-și disprețul deopotrivă față de republică, democrație și tiranie, Kautilya scrie că forma de guvernămînt pe care am traduce-o în termeni moderni „monarhie constituțională" este cea mai bună: „Ea reprezintă unitatea de interese ale diverselor pături ale poporului, este puterea conducătoare care reglementează relațiile personale și politice și facilitează viața fiecărui individ și posibilitățile sale de progres". Ideea rămîne nu mai puțin valoroasă pentru acea perioadă istorică, chiar dacă nu a fost pînă la urmă aplicată în practică.

Reședința primului împărat Maurya, orașul Pataliputra (azi Patna), situat la confluența Gangelui cu Sonul, ne-o descrie atît Megasthene, care a trăit un timp la curtea lui Chandragupta, cît și Kautilya. Aflăm astfel că Pataliputra a fost cea mai mare așezare urbană din India acelei epoci, ocupînd un teritoriu de aproximativ 15 km lungime și 3 km lățime. Înconjurat de un șanț adînc de 20 metri, în care își revărsa apele rîul Son, orașul era apărat, în plus, de un zid din lemn masiv cu 64 porți și 570 turnuri. Ca și în celelalte orașe mari ale țării, cîteva comitete se îngrijeau de industrie, de calitatea produselor și de comerț, percepînd o taxă de 10% pentru vînzări, precum și de lucrările publice, de starea civilă și de supravegherea străinilor. În **Artha Shastra,** se spune că orașul era guvernat de un primar **(nagaraka).** Același demnitar se afla în fruntea poliției al cărei rol era de a ține evidența persoanelor și a bunurilor, de a inspecta hotelurile, casele de joc etc. În orașe era stabilită o oră a stingerii; străinii ce hoinăreau pe străzi noaptea erau arestați.

Principalul material de construcție folosit în epoca Maurya fiind lemnul, nici un edificiu nu a ajuns pînă în zilele noastre. Săpăturile arheologice au dat la iveală doar fundațiile unor aglomerări urbane de mari proporții. Ne-au rămas, în schimb, descrierile unor martori oculari, impresionați în primul rînd de palatul lui Chandragupta, pe care îl descriu ca fiind „ornat cu stîlpi auriți, îmbrăcați în frunze de viță de aur, pe care stăteau păsări de argint". În jurul palatului se întindeau grădini imense și lacuri artificiale, pe care se făceau plimbări cu barca. Potrivit descri-

[1] Jainism — doctrină religioasă și filozofică, apărută în India în sec. VI î.e.n.

erilor rămase, nici somptuoasele reşedinţe ale regilor persani nu puteau rivaliza cu palatul împăratului indian.

Orice apariţie în public a suveranului era un prilej de ceremonii fastuoase. Înveşmîntat în muselinuri fine, brodate cu aur şi purpură, împăratul era purtat într-o litieră aurită, ornată cu perle. El era urmat de soldaţi şi de o gardă personală formată din femei, recrutate, de cele mai multe ori, dintre străine. Cu ocazia sărbătorilor religioase, cortegiul suveranului era alcătuit din elefanţi cu harnaşament din metale scumpe, care trase de cîte patru cai, servitori purtînd vase de aur şi argint împodobite cu pietre preţioase, animale îmblînzite — lei, leoparzi, bivoli — şi stoluri de păsări. Orice altă apariţie oficială prevedea o pompă nu mai puţin pitorească: 24 elefanţi şi papagali special dresaţi, care zburau în cerc în jurul litierei imperiale.

Distracţiile preferate ale lui Chandragupta erau vînătoarea, cursele de boi, luptele de animale, în special de tauri, berbeci, elefanţi, rinoceri. La vînătoare era însoţit, de asemenea, de garda de femei, călări pe cai sau conducînd elefanţi.

În exercitarea multiplelor sale funcţii de şef al statului, împăratul era ajutat de miniştri (Megasthene îi numeşte „consilieri" şi „asesori"). Exista un Consiliu de miniştri, care formula legile (în colaborare cu alte două consilii, al capitalei şi al statului), acestea urmînd să fie aprobate sau respinse de suveran. Teoretic, legea era mai presus de oricine, monarhii înşişi putînd fi pedepsiţi: menţiunea îi aparţine lui Kautilya, care nu citează însă exemple. El descrie, în schimb, funcţionarea tribunalelor cu corpul lor de judecători, scribi şi avocaţi, şi a celor două curţi, civilă şi criminală. Prima se ocupa cu litigiile iscate de moşteniri, dote, împrumuturi; cealaltă, de cazurile semnalate de poliţie. Dreptul penal era foarte sever. Megasthene menţionează că o persoană acuzată de mărturie falsă era pedepsită cu mutilarea. Cine schilodea o altă persoană era, la rîndul lui, supus mutilării.

Sculptură de pe balustrada unui monument funerar indian (sec. III î.e.n -I e.n.; detaliu)

În p. 55: *sculpturi de pe poarta de lemn a unui monument funerar indian (sec. III. î.e.n.-I e.n.)*

Legea acorda femeilor drepturi mari privind căsătoria, divorţul, încheierea independentă de contracte etc. O femeie se putea recăsători dacă soţul ei era vreme îndelungată absent, dacă suferea de o boală incurabilă sau dacă era declarat răufăcător, trădător sau bătăuş. La rîndul lui, un bărbat putea să-şi alunge soţia dacă era sterilă sau dacă îi năştea numai fiice.

Întregul imperiu era împărţit în cinci mari provincii, fiecare cu capitala sa, guvernate de prinţi din familia regală. Administraţia era controlată de diferiţi intendenţi. Agricultura, avînd un rol important în economia ţării, intendenţilor din acest domeniu le revenea misiunea de a supraveghea cu stricteţe distribuirea seminţelor, folosirea uneltelor agricole, silozurile, sistemele de irigaţii, condiţiile de muncă. Departamente speciale administrau minele şi metalele, fabricarea bijuteriilor, abatoarele, pădurile etc. Existau birouri pentru eliberarea actelor, pentru controlul proprietăţilor, pentru asigurarea de către stat a subzistenţei bătrînilor, nevoiaşilor, bolnavilor, văduvelor, orfanilor.

O atenţie deosebită se acorda întreţinerii drumurilor. Marea şosea ce lega Taxila de Pataliputra (aproximativ 2 000 km) avea, din loc în loc, borne ce indicau distanţele Această „magistrală" a antichităţii a fost menţinută în perfectă stare, după cum avea să scrie istoricul roman Pliniu. Ea s-a păstrat pînă tîrziu, în epoca modernă, cînd numai podurile au trebuit să fie reconstruite.

De la soldaţi la misionari

Armata imperiului, cu un efectiv de circa 600 000 oameni, era formată din patru categorii: **1)** membri ai castei războinice, soldaţi de profesie, numiţi **maula,** care constituiau baza contingentului; **2)** mercenari **(bala),** recrutaţi din ţările supuse şi din străinătate; **3)** recruţi, soldaţi cedaţi pentru o anumită perioadă de către corporaţii şi **4)** luptători din triburile ce populau pădurile şi care erau folosiţi pentru a hărţui duşmanul. Istoricul grec Arrian, autor al unei istorii despre Alexandru cel Mare, ne-a lăsat acest portret al ostaşilor maury: „Pedestraşii sînt înarmaţi cu un arc înalt cît un stat de om, pe care îl sprijină de pămînt

lîngă piciorul stîng. Ei îşi lansează săgeţile, lungi de aproape trei metri, trăgînd coarda mult spre spate. Nimic nu rezistă în faţa săgeţilor indiene; nici scutul, nici armura, nici un alt mijloc de protecţie. Pe braţul stîng, ei poartă un scut din piele de bou netăbăcită, înalt de asemenea cît un om. Unii soldaţi au suliţe în loc de scuturi, dar toţi mai sînt înarmaţi cu săbii late, pe care în luptele corp la corp le ţin cu amîndouă mîinile. Călăreţii sînt echipaţi cu cîte două lăncii şi un scut, mai mic decît cel al pedestraşilor. Nu folosesc şei şi nici zăbale ca cele ale grecilor sau celţilor".

Un Consiliu de război, care număra 30 membri, se îngrijea de pregătirea marinei, infanteriei, cavaleriei, carelor şi elefanţilor. Soldaţii primeau o soldă regulată, iar statul le furniza armele şi echipamentul. În afara obligaţiilor militare, ei duceau „o viaţă de deplină libertate şi plăceri" — notează Megasthene. Salariul le permitea să trăiască confortabil, avînd la dispoziţie servitori care le îngrijeau caii şi elefanţii, le curăţau armele, le reparau casele şi le serveau drept vizitii.

Scrierile vechi nu ne-au transmis suficiente informaţii despre viaţa şi obiceiurile diferitelor pături ale populaţiei din India. Tot Megasthene relatează că indienii „sînt iscusiţi în ale artei, aşa cum pot fi oamenii care respiră un aer curat şi beau cea mai bună apă. Pămîntul lor produce la suprafaţă toate roadele cunoscute, iar subsolul conţine numeroase metale, aur şi argint, aramă şi fier în mare cantitate şi chiar cositor şi alte metale, folosite pentru a meşteri felurite obiecte şi ornamente, dar şi a fabrica material de război".

Acelaşi autor vorbeşte despre abundenţa apelor curgătoare şi despre bogăţia de cereale, datorată celor două recolte pe an, corespunzătoare celor două anotimpuri ploioase. Dar Megasthene menţionează şi o altă cauză a acestei prosperităţi: „Alte popoare au obiceiul ca, în timp de război, să devasteze pămîntul şi să-l transforme într-un deşert necultivat. La indieni, agricultorii sînt consideraţi o clasă sacră şi inviolabilă. Chiar dacă în apropierea ogoarelor se dau bătălii, ei îşi continuă în linişte munca, fără să se simtă ameninţaţi. Luptătorii se masacrează unii pe alţii, dar lasă în pace pe cei care se îndeletnicesc cu muncile cîmpului. Ei nu devastează niciodată pămîntul duşmanului şi nu taie copacii".

Întocmai lui Chandragupta, fiul şi urmaşul acestuia, Bindusara, şi-a început domnia prin anexarea de noi teritorii. În privinţa cuceririlor acestui al doilea Maurya, ştirile sînt însă contradictorii: unii autori afirmă că el ar fi fost în primul rînd un bun organizator şi că a lăsat regelui Ashoka, succesorul său, doar ceea ce cucerise Chandragupta; alţii susţin că Bindusara ar fi fost stăpînul unei ţări mult mai mari. Cronicile consemnează, în timpul domniei lui, o mare răscoală la Taxila, îndreptată împotriva guvernatorului local şi potolită de fiul lui Bindusara, Ashoka.

Toate inscripţiile îl numesc pe Ashoka (274-232 î.e.n.) **Devanamprya** (Favoritul Zeilor). Principalele date ale domniei acestui reprezentant al dinastiei Maurya, în timpul căruia ţara a cunoscut o mare înflorire, au fost stabilite după celebrele sale edicte gravate pe piatră. Încă din adolescenţă, Ashoka fusese numit vicerege al Ujjainului (provincie din centrul Indiei), apoi al Taxilei (în nord-vestul ţării). Avînd deci experienţa guvernării, a reluat politica internă şi externă a bunicului său Chandragupta. Marele eveniment al domniei sale a fost anexarea puternicului regat Kalinga, situat pe coasta de est a Indiei, în sudul Bengalului. Războiul a fost deosebit de greu, pricinuind mari pierderi populaţiei şi armatelor regatului Kalinga. După victorie Ashoka a dat edictul XIII: „Într-adevăr, Favoritul Zeilor nu doreşte să facă rău nimănui. El foloseşte moderaţia şi imparţialitatea chiar faţă de cei ce se comportă urît. Pentru el, cea mai mare cucerire este cucerirea prin virtute. Cucerirea realizată prin aceste mijloace îi provoacă o bucurie imensă".

Odată cu acest război au luat sfîrşit expediţiile militare ale Maurylor, instaurîndu-se o epocă de pace. Profund impresionat de vărsările de sînge determinate de conflictele armate, Ashoka s-a convertit la budism, religie mai recentă şi deci mai puţin rigidă decît jainismul. El nu a mai trimis soldaţi în afara imperiului său, ci misionari. Preferînd predica în locul mijloacelor războinice, Ashoka „a intervenit — scrie istoricul englez A. J. Toynbee — dincolo de hotarele politice ale imperiului său, difuzînd credinţa şi practica budismului, fără să recunoască vreo frontieră naturală activităţilor sale misionare". În virtutea acestei concepţii a întreţinut relaţii de prietenie cu statele învecinate din sudul peninsulei indiene la care rîvniseră predecesorii săi. A încercat să îmbunătăţească viaţa supuşilor, recurgînd atît la reforme administrative, cît şi la recomandări de conduită morală. În acest scop a trimis periodic în provincii, înalţi demnitari cu misiunea de a împiedica abuzurile şi greşelile sau de a revizui sentinţele. La porunca lui au fost construite spitale, săpate fîntîni şi lărgită reţeaua de drumuri, construindu-se solide artere de circulaţie spre răsărit, către Golful Bengal, spre apus către ţărmul Mării Arabiei şi spre nord-vest. Capitala Pataliputra, înfloritor centru comercial, a devenit un punct de atracţie pentru negustorii din ţară şi de peste hotare.

Dar imperiul Maurylor — un conglomerat de triburi şi populaţii unite între ele doar prin legături militar-administrative, asemănător în această privinţă imperiilor create de Cirus şi de Alexandru cel Mare — nu a supravieţuit conducătorilor săi. După o existenţă de 141 ani, deja fragmentat la moartea lui Ashoka, imperiul a încetat să existe odată cu dispariţia ultimului descendent Maurya (184 î.e.n.).

ARMAND CĂLINESCU

ÎNSEMNĂRI POLITICE (V)

Trecuseră doar patru zile de la declanşarea agresiunii naziste împotriva Poloniei cînd guvernul prezidat de Armand Călinescu a făcut cunoscut, printr-un comunicat oficial, că România dorea să rămînă în afara conflictului şi să păstreze o atitudine de neutralitate faţă de ambele tabere beligerante. „În ce priveşte politica externă — se arăta în comunicat — sîntem hotărîţi a păstra mai departe atitudinea paşnică de pînă acum, urmărind buna înţelegere cu toţi vecinii ţării. În acest spirit guvernul e gata să reînnoiască propunerea pentru încheierea unui pact de neagresiune. Totodată însă guvernul veghează la siguranţa intereselor naţionale şi a luat măsurile necesare pentru a face faţă nevoilor apărării fruntariilor". La 6 septembrie, Consiliul de coroană a confirmat orientarea proclamată de guvern şi a definit, în termeni mai precişi, coordonatele neutralităţii româneşti.

În acord cu opinia publică, toate partidele democrate din România au apreciat pozitiv proclamarea neutralităţii socotind că această opţiune putea să ofere poporului nostru, cel puţin în faza iniţială a războiului, perspectiva de a evita primejdia unei agresiuni concentrice naziste-revizioniste, cu toate consecinţele nefaste care ar fi decurs pentru independenţa şi integritatea ţării. Poziţia patriotică a Partidului Comunist Român şi a celorlalte forţe democrate a creat, ca şi în martie 1939, unele premise favorabile concentrării energiilor naţionale şi a imprimat un plus de fermitate politicii promovate de cabinetul Călinescu pe plan extern.

În momentul în care a fost proclamată, neutralitatea nu contravenea nici unuia din angajamentele internaţionale asumate anterior de guvernul român fie prin tratate bi- sau multilaterale, fie prin alte înţelegeri.

Servind prioritar, cum era şi normal, interesele naţionale, politica de neutralitate proclamată la începutul lunii septembrie a permis totodată României să acorde maximum de sprijin posibil în conjunctura externă de atunci atît de greu încercatului popor polonez şi implicit, celorlalţi Aliaţi. România neutră a rămas singura punte de legătură între Polonia şi democraţiile apusene. Guvernul Călinescu a aprobat tranzitul de material, muniţii şi echipament militar occidental spre vecinul de la nord, a protejat evacuarea tezaurului polonez[1], a acordat azil în zilele acelea de restrişte preşedintelui, membrilor cabinetului, unei părţi a armatei şi populaţiei civile[2] din Polonia silite de invadatorii străini să-şi părăsească patria. Neutralitatea României a contribuit, de asemenea, la menţinerea, pentru un timp, a Balcanilor în afara conflictului, ceea ce era, atunci, în deplină concordanţă cu interesele statelor aliate din sud din cadrul Înţelegerii Balcanice — Iugoslavia, Grecia, Turcia — şi ale puterilor nefasciste.

Orientarea generală a ţării spre neutralitate şi repetatele declaraţii ale guvernului Călinescu privind apărarea pînă la capăt a integrităţii teritoriale în faţa oricărei agresiuni, precum şi sprijinul acordat poporului polonez, au stîrnit vii nemulţumiri la Berlin. Premierul român, ministrul de Externe Grigore Gafencu şi, uneori, chiar regele Carol II au fost adeseori asaltaţi de ministrul Reich-ului la Bucureşti, Wilhelm Fabricius, cu repetate proteste şi ameninţări. Politica demnă a ţării noastre, loialitatea ei faţă de Aliaţi şi sprijinul curajos acordat statului polonez aflat la ora tragicei invazii au dus la agravarea raporturilor româno-germane şi au contribuit, indubitabil, la şirul de represalii declanşat de Reich-ul nazist contra României ce au culminat în 1940 cu dictatul fascist de la Viena[3].

Asasinarea lui Armand Călinescu[4], la 21 septembrie 1939, de către o bandă de gardişti pregătită nemijlocit de agenturile naziste, s-a înscris, logic, în acest şir de represalii. Într-un moment greu al istoriei sale, poporul nostru a pierdut atunci pe unul din marii bărbaţi de stat; întreaga opinie publică a înfierat odioasa crimă legionară pe cei care, săvîrşind-o, au acţionat în slujba duşmanilor patriei. Condamnînd cu vehemenţă mişcarea legionară — exponenta intereselor naziste în România — un manifest lansat de partidul comunist în zilele imediat următoare asasinării premierului român arăta: „Mîna hitleristă l-a ucis pe Armand Călinescu. Ca şi I.G. Duca, Armand Călinescu a fost ucis de legionarii lui Hitler. Ordinul de asasinare a primului ministru a fost dat la Berlin".

Paginile din însemnările lui Armand Călinescu reproduse pentru prima oară în Magazin istoric, cuprind atestări de valoare documentară excepţională referitoare la poziţia României în primele săptămîni ale celui de-al doilea război mondial. Ultima notă este datată 20 septembrie 1939 — ajunul odiosului asasinat.

Al. Gh. SAVU

[1-3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968; 9/1969, 10/1974 4/1977; 8/1975.

[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967; despre ultima zi de lucru a premierului A. Călinescu, preocupat pînă în cea din urmă clipă de prezervarea independenţei şi integrităţii ţării, de asigurarea unor relaţii normale cu U.R.S.S. şi celelalte state vecine, vezi documentele publicate în **Magazin istoric**, nr. 7/1975, de Dov Lungu.

1939

1. IX

Hoare vine să-mi ceară autorizarea de a trece 5 000 kg material de război, care ar sosi cu un avion şi ofiţeri englezi. Întreb pe rege, care este de acord.

Se începe războiul. Găsesc pe rege mai degrabă nemulţumit de această întorsătură şi ferm pe poziţie.

2. IX

Cer regelui să mă primească cu general Ţenescu[1] *şi arăt că Ungaria a mobilizat 400 000 oameni, ceea ce le dă o superioritate asupra noastră. Trebuie să completăm efectivele. Rex autorizează.*

Cer lui Gafencu să protesteze la Budapesta.

3. IX

Plec la Ciupa (duminică). Seara sînt chemat urgent de Urdăreanu să vin la Cotroceni în haine de drum. Ajung la 12 noaptea. Găsesc pe Gafencu, Paul Teodorescu şi general Ţenescu. Conferinţă provocată de o telegramă a ataşatului de la Budapesta: Ungaria mobilizează. Regele spune că dacă pînă acum ne-a frînat, acum socoteşte că trebuie să mobilizăm şi noi la vest. E enervat şi alarmat. Află a doua zi de la Gabriel Marinescu că alarma fusese provocată de Malaxa.

4. IX

Consiliu de miniştri. Comunicat cu menţinerea politicii de pace.

5. IX

La ora 4 la rege. Crede că comunicatul a demoralizat lumea. Nu asigură neutralitatea.

Urmează discuţie lungă şi cu Urdăreanu. Vorbesc hotărît şi arăt că nu se poate lucra aşa. Trebuie stabilitate şi calm. Neutralitatea formală ne desparte de turci şi franco-englezi. Regele cere conferinţă cu consilierii regali, ceea ce de altfel mai propusese.

6. IX

Consiliu de coroană. Comunicat cu observarea regulelor neutralităţii[2]*. Toţi lîngă guvern; succes al nostru. Totuşi, diferenţa de comunicate este vizibilă. Îmi convine din punctul de vedere al legăturilor cu franco-englezii.*

[Note luate la consiliul de coroană[3]]

M.S. Regele: *Să luaţi cunoştinţă şi să daţi raportul.*

Gafencu: *Expunere.*

Văitoianu: *Situaţia se repetă, trebuie să ne găsim în neutralitate absolută. Aş adăuga că paralel cu aceasta să dăm pentru oştire.*

Vaida: *Trebuie să încep ca rîndul trecut, mai întîi în faţa activităţii f[oarte] frumoase a guvernului. S-a făcut ce se putea face în împrejurări atît de grele. Cu privire la Ungaria, ei au fost foarte obraznici. Despre pact de neagresiune au spus că etc. Să se dea un comunicat pentru neutralitate. A fost frumos cel al Consiliului [de Miniştri], dar ar fi bine mai reliefat. Dar ne vor da şi ei garanţii că se respectă această neutralitate?*

Dar dacă nu sînteţi dispuşi de aceste garanţii, ar fi mai precaut administraţie pentru bunurile depuse.

Mironescu: *Sînt de acord cu politica făcută de guvern pînă acum şi-l felicit.*

Partea mai obscură este Rusia. Dar guvernul se mulţumeşte cu declaraţia că Iugoslavia e bună.

Nu e un angajament prea puternic. Căci pînă unde mergem? Aşa vag o putem face, că n-avem puteri de aplicaţie.

Dacă putem obţine de la Germania şi o asigurare de respectare, atît mai bine.

Iorga: *Mă adresez M[aiestăţii] Sale, pe care o consider avînd conducerea. Orice asigurări ne dau miniştrii, eu cred că soarta României e în mîna M[aiestăţii] Sale. În vechiul regim cînd erau oameni, care îşi iau răspunderea. Astăzi e o politică aprobată de M[aiestatea] Voastră. E recunoscut că ne-aţi dat armata care ne permite să dăm o politică. Să primim riscurile unui război pe care chiar (aceea făcută e bine) l-am pierde, dar să nu fim umiliţi. Ar fi păcat de ceea ce am făcut. Facem astăzi o altă politică decît aceea pe care o avem în inimă. Nu o putem face decît pe aceea de azi! Neutralitate demnă şi onestă.*

D-lui Fabricius care întreabă cînd...[4] *nu are simţul realităţii. Să se termine aceste conversaţii, lumea nu vrea războiul, dar nici victoria Germaniei. Dorim să înceteze regimul de teroare în Europa. Să fim foarte lămuriţi cu Germania. Neutralitate...*[5] *cea cunoscută şi în trecut. Sîntem oneşti, să ne apropiem de Italia.*

Presa (Porunca vremii).

La Congresul de pace să nu găsim adversari pe cei ce ne-au ajutat, fiindcă i-am fi jignit.

Angelescu: *Se pun două chestii:*

Dacă s-a procedat bine? *Nu avem nimic de obiectat. S-a făcut tot, nu se putea face mai mult.* Ce facem de acum încolo? *Să declarăm neutralitate însă cinstită.*

Tătărescu: *Cred că discuţia de astăzi se rezumă la întrebarea: ce atitudine să luăm? Nu putem răspunde cu acţiuni de simţiminte, ci rece, serios şi cu răspundere. Un singur răspuns: România, faţă de conflict, nu poate fi decît perfect neutră. Nu putem fi altfel. Armata trebuie să fie o rezervă materială.*

Avem trei duşmani.

Cînd avem atît de mari ameninţări, armata trebuie să stea la hotare, nu poate trece. Avem obligaţii morale în Polonia, fiindcă sîntem aliaţi. În această neutralitate, să ţinem seamă de realităţi; legătura cu Polonia; Conferinţa păcii. La viitorul congres să avem interesele apărate de prietenii noştri; cu dibăcia şi cu priceperea cu care s-a lucrat pînă acum, se va lucra şi în viitor.

Argetoianu: *Ca şi toţi colegii, nu pot decît să aprob tot ce s-a făcut şi să recunosc şi meritul foarte preţios al d-lui prim-ministru şi ministru de Externe.*

---

[1] Generalul de divizie adjutant Florea Ţenescu era, în perioada respectivă, şef al Marelui stat major român.

[2] Iată cuprinsul comunicatului:
„1) Maiestatea Sa Regele, convocînd consilierii regali, şedinţa a avut loc astăzi 6 septembrie, ora 16, la Palatul Cotroceni.
2) După expunerea preşedintelui Consiliului de Miniştri, ministru al Apărării, şi a ministrului Afacerilor Străine asupra politicii externe a guvernului, faţă de evenimentele internaţionale în curs, Consiliul, în unanimitate, a aprobat acţiunea diplomatică urmată şi măsurile militare luate pentru apărarea fruntariilor.
3) Consiliul, în unanimitate, a hotărît observarea strictă a regulelor neutralităţii stabilite prin convenţiile internaţionale faţă de beligeranţii din actualul conflict".

[3] Aceste note se află în partea finală a manuscrisului, amestecate cu diverse însemnări din alte zile.

[4-5] Lipsuri în text.

Temere de dezlănțuirea comunismului.

E evident că trebuie să fim neutri. Să nu ne fie frică nici de neutralitate. Ce avem de căutat în război, să o spunem. Trebuie să nu facem pe linguşitorii. Să nu ne învrăjmăşim cu Rusia, care va rămîne tare. E singura care mă preocupă. Politica de apropiere cu Rusia. Să se trimeată o personalitate cu mare vază: dl. Iorga.

M. Sa.: *Am şi început o apropiere prin Turcia.*

Balif: *Cu deosebită mulțumire am auzit că relațiile cu toți sînt bune.*

9. IX

La rege. Alarmă asupra posibilităților refugierilor din Polonia şi eventual atac pe sus. Luăm măsuri de completare — mobilizare la est. Regele pare tot ferm. Urdăreanu e mai sigur de el!?

11. IX

Thierry şi Hoare cer să mă vadă în taină acasă şi îmi prezintă o notă în care cer distrugerea petrolului în caz de război şi propun o despăgubire.

Vorbesc cu regele şi, arătîndu-i primejdia unui atac german în Balcani, poate şi sus, întreb dacă ne vom bate! Răspunde afirmativ.

12. IX

La rege cu Gafencu. Mă autorizează să răspund afirmativ pentru distrugerea petrolului [...].

Chem pe Thierry şi Hoare să le dăm răspuns.

Gigurtu comunică conversația cu Goering[1] *[...]*

Malaxa a fost la Ghelmegeanu să se plîngă de înscenarea de germanofil şi să-i spună [că] dezacordul dintre mine şi Ernest [Urdăreanu] e dureros pentru rege, care a trebuit să se separe de unul.

13. IX

Explicație cu Urdăreanu. Discutăm şi dezaprobăm pe Malaxa.

Radio-Berlin anunță venirea lui Gigurtu, ministrul regelui Carol, venit să aducă rezoluția Consiliului de coroană.

[1] Din însărcinarea regelui, Ion Gigurtu făcuse o scurtă vizită neoficială în Germania pentru a sonda poziția guvernului nazist față de politica de neutralitate recent adoptată de România.

15. IX

[...]Conferință la Palat pentru regimul economic, în vederea venirii lui Clodius[2]*. Între altele cer procentaj de mărfuri (militare, materii prime şi diverse) şi negociabilitatea devizelor.*

17. IX

Guvernul polon cere autorizația de a trece cu preşedintele Moscicki prin România. Fabricius protestează. Noi opiniem să meargă într-o țară neutră (Turcia).

Rex, Gafencu şi cu mine la Cotroceni. Propun să încheiem pact de neagresiune cu Sovietele şi să întărim Blocul Balcanic [...].

18. IX

Consiliu militar la Palat. Note separate. Regele a spus că „a fost foarte impresionat de expunerea făcută de dl. preşedinte al Consiliului"[...].

Polonezii se retrag la noi cu guvern, preşedinte şi mareşal, şi trupe.

19. IX

Modificarea dispozitivelor militare şi hotărîm să concentrăm trupele în valea Siretului.

20. IX

Thierry aduce un protest al lui Daladier fiindcă am oprit guvernul polon. Am refuzat tranzitul lor[3]*, nemții declarînd că este un act neamical dacă le-am da drumul. Răspund. Purtarea lui Beck. Ambasada în Bucureşti ne relevă dezacordul dintre polonezi. Preşedintele contra lui Beck. Rydz-Smigly a fugit de pe front fără a lăsa comanda altuia (Poninsky). Comandament slab. Mareşalul a avut un şoc [...]*

Poninsky îmi cere să menţin la Slănic miniştrii poloni şi pe Beck.

Discuție cu Clodius.

[2] **Vizita** lui Clodius, în fruntea unei delegații economice germane, urmărea extinderea relațiilor comerciale dintre **Reich** şi România; cercurile conducătoare de la Berlin erau nemulțumite de faptul că guvernul român tărăgănase pînă atunci aplicarea clauzelor Tratatului economic din martie 1939.

[3] Era o declarație menită să prevîntîmpine înăsprirea relațiilor cu Berlinul; în realitate membrii cabinetului polonez s-au bucurat de ospitalitatea românească şi, atunci cînd a fost posibil, au părăsit teritoriul nostru cu largul concurs al autorităților române (vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1974).

«1947 PREMIANȚI»

(Urmare din p. 39)

Oltenaş Ilie — *Stupini, BN;* Vlad Eugen - Ovidiu — *Roşiori de Vede;* Codreanu Pavel — *Odoreu, SM;* Dumitru Ion — *Năruja, VN;* Stancu Marin — *B;* Toncu Dumitru — *B;* Neagoe Maria — *VS;* Pop Constantin — *Tg. Mureş;* Ipate Laura — *Vadu Moldovei, SV;* Luca Nicolae — *B;* Pop Corina-Livia — *Caracal;* Prioteasa Teodor — *B;* Tomescu Mihai — *Ploieşti;* Nica Axente — *Dr. Petru Groza, BH;* Dragomir Isofache — *BZ;* Andriescu Ion — *Fălticeni;* Luca A. Ştefan — *Purcărei, BV;* Garonfil Romulus — *Cerneți, MH;* Ioana A. Nicolescu — *DB;* Tănase Minerva — *Mogoşoaia, B;* Oanea Constantin — *B;* Oanea Antonia — *B;* Popescu M. Iulian — *Toporu, TR;* Bălan Marin — *Urziceni, IF;* Nicorescu Aurelia — *Piteşti;* Moldoveanu Ion — *Giurgiu;* Mircea Maria — *Pucioasa, DB;* Popa Mihail — *Oradea;* Iliant Cornel — *Slănic Prahova;* Belcea Onorică — *Lumina, CT;* Caramlău P. Corneliu-Victor — *B;* Toia Florian — *Oradea;* Sevciuc M. Gheorghe — *Măriței, SV;* Amăriei Nic. — *B;* Dinu Dumitru — *Mizil;* Leneschi Nicolae — *Gura Humorului;* Vasiliu Petrică — *BV;* Nichita Dumitru — *GL;* Niță C. Marian — *Bradu de Jos, AG;* Şcheul Al. Laurențiu — *Paşcani;* Bente Mircea — *B;* Rață Ionel Mircea — *BV;* Mocanu Gabriela — *Codlea;* Dilski Livia — *Timişoara;* Vizireanu Vasila — *BZ;* Dumitrache Anca — *BZ;* Mintici V. Ioan — *Vîrful Cîmpului, BT;* Cristea Elena — *BV;* Feştilă Aurel — *Baia Mare;* Grindeanu Gheorghe — *SB;* Mezabrowzky Iosif — *BV;* Diaconescu Nicolae — *B;* Gheorghe Gafencu — *Fălticeni;* Carpen I. Steliana — *Vălenii de Munte;* Crăciun Alexandru — *Aiud;* Comloşan Lucia-Stela — *Timişoara;* Lăzărescu Alexandru — *B;* Zacornea Ştefan — *Orzeni, IS;* Simuciuc Costache — *Fălticeni;* Enescu Cristian — *Ploiești;* Măniceanu Ana-Simona — *B;* Măniceanu Petre — *B;* Stoica Nicolae — *B;* Oprescu T. Nicolae — *Boldu, BZ;* Vrânceanu Victor — *B;* Bala Constantin — *Ploieşti;* Bala Lucian — *Ploieşti;* Cristea Marcela — *BV;* Leca Valeria — *Rm. Vîlcea;* Ionescu Virgil — *Rm. Vîlcea;* Dăscălescu Ştelian — *Comarnic;* Cristea Monica — *BV;* Măprian Otilia — *Deva;* Forika Carol — *Aiud;* Novac Bernath — *Oțelu Roşu, CS;* Ene Aglaia — *B;* Carpen N. Ion — *Vălenii de Munte;* Trifan A. Elena — *BV;* Păiş I. Adrian — *Boldu, BZ;* Zbârnea Florica — *Călăraşi, IL;* Fleischer Hermann — *Făgăraş;* Neghină Cătălin — *B;* Popescu Gheorghe — *B;* Cazacliu Petru — *B;* Trandafirescu Magdalena — *B;* Vlad Gheorghe — *B;* Neculai Constantin — *TL,* Senciuc Petru — *B;* Tulbure Gavril - *Fălticeni;* Cristu Ion — *Fălticeni;* Cernăianu Gheorghe — *Ploieşti;* Vărzaru Tudor — *Craiova;* Trandafirescu Sebastian — *B;* Ariesan Alexandru — *Turda;* Oprescu M. Ioana — *Boldu, BZ;* Precupaş Florica — *Timişoara;* Manolache Ioan — *Dobroteşti, TM;* Zbârnea Ileana — *Călăraşi IL;* Novac Gheorghe — *CT;* Leneschi Nicoleta — *Gura Humorului;* Archindean Florentin — *Bistrița, BN;* Munteanu Marioara — *Dolhasca, SV;* Constantinescu Ioan — *B;* Toia Florian — *Oradea;* Savciuc M. Aurel — *Măriței, SV.*

poșta mi

„LUMEA NOUĂ ESTE APROAPE DE NAȘTERE“

IOAN LĂZĂROIU, *din* București: „Citind *Însemnările politice* ale fostului premier român Armand Călinescu am remarcat cu satisfacție că poziția antifascistă a acestuia se întîlnea cu atitudinea fermă a forței politice celei mai consecvent potrivnică fascismului, Partidul Comunist Român. Între numeroasele manifestări în această direcție ale presei, de sub influența P.C.R., am găsit și două articole semnate de Gheorghe Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democrat, organizație despre a cărei istorie revista *Magazin istoric* a scris în anii trecuți. Este vorba de articolul, *Concepția juridică a fascismului italian*, apărut în *Revista de studii sociologice și muncitorești* din Capitală, (director N.N. Mateescu) numerele 8 și 9, din octombrie 1935 și ianuarie 1936, numere în care mai întîlnim semnăturile lui Virgil Madgearu, Lotar Rădăceanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Roman Moldovan. Operînd o analiză asupra reglementărilor juridice ale statului fascist italian în domeniul economiei, autorul ajunge la următoarea concluzie:

«A reușit fascismul să dea o nouă așezare vieții sociale? A adus fascismul italian soluții gravelor probleme istorice ale prezentului? [...]

Fascismul italian a adus șomaj, mizerii și război.

Sub pretextul amăgitor al unei mișcări politice revoluționare și înnoitoare s-a perpetuat, în realitate, vechea stare de lucruri, iar din punct de vedere juridic s-a dat doar o formă nouă aceleiași exploatări capitaliste.

Concepția juridică a fascismului italian promovează valorile colective numai în măsura în care acestea sînt integrate și consolidate în raportul lor de inevitabilă dependență față de capital.

Proprietatea individuală este cheia de boltă a concepției juridice fasciste — și din acest punct de vedere această concepție este doar o variantă a concepției Codului lui Napoleon.

Concepția juridică fascistă e o construcție ad usum *mișcării politice respective — o nouă formă de dominare capitalistă.*

Forma fascistă de dominare burgheză constituie un regim politic fioros dar trecător.

Lumea nouă, întemeiată pe dreptate, este aproape de naștere»“.

MĂRTURII DOCUMENTARE 1877

În completarea suitei de articole consacrate de revista noastră sărbătoririi, în acest an, a independenței de stat a României, numeroși cititori ne-au trimis documente, fotografii, articole și informații, ilustrînd contribuția întregului popor la măreața epopee a războiului din 1877-1878.

Dintre materialele primite menționăm: brevetele (în copie) pentru medaliile „Apărătorilor independenței“ și „Crucea trecerii Dunării“, acordate sergentului-major Rădulescu Ioan, străbunicul ing. ANA DEMETRIADE, *din* Brăila, *care ni le-a trimis; fotografia generalului Alexandru Carcaleizeanu, după un portret expus în Muzeul sătesc din* com. Retevoiești, jud. Argeș, *primită de la* GH. NEAGU, *din această localitate. În același muzeu, se află și un alt tablou, în amintirea eroului Adamescu Ion, căzut la 7 noiembrie 1877, în asaltul Rahovei, fotografie trimisă de* NIC. N. ADAMESCU, *din* București.

VASILE SILIONESCU, *din* Brăila, *ne-a transmis cîteva informații referitoare la monumentul funerar al lui Moise Groza, aflat în Cimitirul Sf. Constantin, din acest oraș.*

Sub titlul Războiul pentru independență în conștiința femeilor bîrlădene, NICOLAE NEDELCU, *din* Bîrlad, *ne-a trimis cîteva consemnări ale acțiunilor inițiate de locuitoarele acestui oraș, în sprijinul ostașilor de la 1877.*

De la CORNELIU TAMAȘ, *din* Rîmnicu Vîlcea, *am primit o fotografie a monumentului, ridicat în 1908, la Pitești, în amintirea celor căzuți pe cîmpurile de luptă ale independenței.*

Fotocopii după brevetele decorațiilor primite de Dinu Dănet, participant la luptele din sudul Dunării, ca soldat în Regimentul 2 călărași, am primit de la nepotul acestuia, DUMITRU DĂNEȚ, *din* Iași.

ÎNCEPÎND CU PĂRINTELE STRĂBUNICULUI

„Printre cei 888 evrei, care au primit naturalizare în urma participării lor la războiul pentru independență, s-a aflat și străbunicul meu, Croitoru M. Berla, înrolat voluntar în Regimentul 8 călărași“, *ne scrie studentul* VILI BERLA, *din* București, *pe marginea articolului semnat de M. Mircu în nr. 5/1977. În continuare, corespondentul nostru relatează:* „Părintele străbunicului, Bercu Croitoru a servit în armata română după unirea principatelor, tot ca voluntar, în Escadronul 2 călărași. Bunicul meu, Iancu Berla a fost încorporat într-o unitate de elită, Regimentul 4 vînători, participînd, în timpul primului război mondial, la luptele din Transilvania, din jurul Bucureștiului și de la Oituz. S-a întors acasă ca invalid de război, primind „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918“ și medalia „Victoria“. Toate acestea dovedesc înalta recunoștință pe care o familie de evrei, stabilită de mult timp în România, a știut să o poarte patriei sale, transmițînd de-a lungul a cinci generații idealurile atît de scumpe oricărui popor, acelea de libertate, independență și pace“.

DIN NOU DESPRE GHEORGHE POMUȚ

V. OPRIȘIU, *din* New York, S.U.A., *ne solicită cîteva date* „referitoare la Gheorghe (George) Pomuț și alți români care au participat la războiul civil din Statele Unite“.

Născut în 1828, în Transilvania, Gheorghe Pomuț luptător în revoluția de la 1848 a plecat în S.U.A. pentru a se pune la adăpost de represiuni. Intrat în armată, a urcat treptele ierarhiei militare, pînă la gradul de general, apoi a fost consul al Statelor Unite la Petersburg, murind, în Rusia, în 1878 (vezi și Magazin istoric, *nr. 7/1976).*

Informații referitoare la Nicolae Dunka și Eugen Ghika, alți combatanți români pe fronturile războiului de secesiune din 1861-1865 am publicat în nr. 7-8/1968, și respectiv, 7/1970.

REFUGIAȚI POLONEZI LA GOVORA

Cititor al revistei noastre încă de la primul număr, învățătorul MIHAIL CHITUC, *din* Băile Govora, jud. Vîlcea, *ne scrie pe marginea notei* Dovezi ale prieteniei, *apărută în nr. 4/1977:* „Și în orașul nostru au fost găzduiți cîteva sute de civili polonezi, refugiați în urma cotropirii patriei lor de naziști. Au stat la noi pînă în toamna anului 1941, cînd s-au mutat la Ocnele Mari. Au fost permanent înconjurați cu prietenie. Neuitate rămîn manifestările culturale organizate împreună, care ne-au apropiat și mai mult. Și astăzi mulți locuitori ai orașului mai țin minte formule de salut și alte expresii în limba polonă“.

DIN BUCOVINA

În completarea celor publicate de noi în nr. 5/1977, GRIGORE D. GRECUL, *din* București, *ne trimite cîteva însemnări despre participarea bucovinenilor la războiul de independență.* „Vestea intrării României în război a produs un mare entuziasm în rîndul membrilor Societății «Arboroasa». Comitetul de sub președinția lui Ciprian Porumbescu l-a însărcinat pe studentul în Drept, George Popescu cu strîngerea unor fonduri bănești pentru cei care vroiau să treacă frontiera și să ia parte la lupte. În scurt timp, s-au adunat cîteva mii de florini. După plecarea voluntarilor, guvernatorul Bucovinei a ordonat anchetarea lui George Popescu. Pentru a scăpa de persecuții, acesta a fost nevoit să-și schimbe numele în Albescu. A fost consilier de tribunal și, apoi, avocat la Suceava“.

poșta mi

Același cititor ne semnalează numele corecte ale altor bucovineni participanți la război, dintre cei menționați în articolul semnat de acad. Ștefan Pascu, în același număr de revistă: Emilian Hnidei, Ion Forgaci, Al. Chibici-Revneanu.

TEZAURUL DE LA SÎNCRĂIENI

IOAN ȘTEFĂNOIU, *din* Tg. Mureș, *solicită unele informații în legătură cu tezaurul dacic, descoperit la Sîncrăieni, jud. Harghita.*

În vara anului, 1953, pe un teren dintre comunele Sîncrăieni și Jigodin, în preajma unei mori vechi, a fost descoperit un lot de podoabe și vase din argint de factură dacică, în greutate totală de 3 650 grame. Obiectele ce compun tezaurul — cupe, brățări, o fibulă — au fost datate ca aparținînd sec. I e.n. Bogăția ornamentației, motivele geometrice și vegetale cu care sînt împodobite cupele, constituie mărturii expresive ale măiestriei artistice a meșteșugarilor argintari din Dacia.

În prezent, tezaurul se află expus la Muzeul de Istorie a Republicii Socialiste România.

În imaginea alăturată, o cupă cu picior din tezaurul de la Sîncrăieni.

LAROUSSE 1976 — DESPRE ROMÂNIA

ADAM BEDEANU, *din* București: „Am răsfoit *Petite encyclopedie Larousse*, ediția din 1976, ultima apărută, sub redacția lui Guy Rachet, istoric, arheolog și om de litere, care ne-a vizitat țara în mai multe rînduri. Constat că, în comparație cu trecutele ediții și cu alte lucrări enciclopedice realizate în Franța, *Larousse*-ul conține mult mai multe informații despre România — în diferite domenii — și vădește dorința de a-l ajuta pe cititor să înțeleagă aspecte esențiale din problematica românească de-a lungul mileniilor.

În capitolul despre literatura română s-a strecurat o inexactitate — potrivit căreia Mihai Eminescu și nu Vasile Alecsandri ar fi fost culegătorul *Mioriței*".

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa redacției, am reținut propunerile, sugestiile, completările și informațiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori cărora le mulțumim: ION DUMITRESCU, *din* Craiova; MARIN I. RĂDUȚ, *din* satul Poînzălești, com. Dragotești, jud. Dolj; BILȚ. I. VALENTIN, *din* Tg. Lăpuș, jud. Maramureș; MARCU PETRU, *din* com. Bistra, jud. Alba.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

RĂDULESCU ION, str. Căminului, nr. 20 C, sc. A, ap. 49, București, *solicită: nr. 2, 3/1967; oferă: nr. 2, 12/1968; 2/1970; 10, 11/1972; 1, 12/1973; 3, 4/1974.*

BENCZE VASILE, str. Paringului, nr. 4, et. II, ap. 6, Satu Mare, *solicită: nr. 1, 4, 5/1967; 2/1976.*

DUMITRU ELENA, str. Valea Oltului, nr. 16, bl. A. 28, ap. 7, București, *oferă colecția completă.*

LUPU WILLY, str. Vasile Toneanu, nr. 28, București, *oferă colecția completă.*

BOCECA ALBERT, str. Dobrogeanu-Gherea, nr. 24, Roman, jud. Neamț, *oferă colecția completă.*

IOAN ENESCU, str. Baraolt, nr. 5, bl. 40-A, sc. D, ap. 78, Ploiești, *solicită: nr. 3, 4/1967; 6/1968; 4, 6, 8/1974; oferă: nr. 4, 8, 12/1971; 8/1972, 1/1973; 10/1976.*

TEODORIAN MIRCEA, str. Spiru Haret, nr. 8, Caracal, jud. Olt, *solicită: nr. 6/1974; oferă: nr. 5-9/1967; 1-12/1968; 1-8, 12/1969; 1, 4, 7, 10-12/1970; 1-6, 8-10/1971; 1, 12/1972; 1-8/1973.*

PUSKAS ANDREI, B-dul Cloșca, nr. 66, Satu Mare, *oferă: nr. 9/1967; 2-4, 6, 10-12/1968; colecția 1969-1970.*

GRIGOR MIHAI, str. M. Eminescu, nr. 11, Sighetul Marmației, jud. Maramureș, *oferă colecția completă.*

TOADER ALECU, str. D. Chicuș, nr. 19, Galați, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 5, 7-9/1967; 3, 6, 12/1968; 6/1969; 6-9/1975.*

SFERLIC VICTOR, str. W. A. Mozart, nr. 20, București, *oferă colecția completă.*

S.M. SĂVULESCU STAN, Șos. Afumați, nr. 90, București, *solicită: nr. 1, 2, 3/1967; 1/1968.*

ÎN ATENȚIA CITITORILOR!

DECENIILE REPUBLICII,

un nou concurs MAGAZIN ISTORIC.

În numărul din octombrie 1977, vom publica prima serie de întrebări și detaliile desfășurării concursului

CONTENTS (Romanian History) **I.H. CRIŞAN** Dacia in the Time of Burebista (c. 70-c. 44 B.C.) • **D. BERINDEI** 1822: The Claims of the Romanian Boyars on the Porte • **C. KIRIŢESCU** Memoirs. My Apprenticeship in the Socialist Movement • **J. FRIDOLIN HERZOG** 1858, A Journey to Wallachia • **C. POENARU BORDEA** and **C. PREDA** Thracian Peoples and Tribes • **P. CERNOVODEANU** Family Chronicles: The Magherus • **G. GERHARTL** Who Owned 'Corvin's Cup' of Wiener Neustadt? • **A. CĂLINESCU** 1939: Political Notes

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I.H. CRIŞAN** La Dacie au temps de Burebista (v. 70-v. 44 av. n.è.) • **D. BERINDEI** 1822: Les demandes des boyars roumains envers la Porte • **C. KIRIŢESCU** Mémoires. Années d'apprentissage dans le mouvement socialiste • **J. FRIDOLIN HERZOG** 1858, voyage en Valachie • **C. POENARU BORDEA** et **C. PREDA** Peuples et tribus thraces • **P. CERNOVODEANU** Chroniques des familles: les Magheru • **G. GERHARTL** À qui la „coupe de Corvin" de Wiener Neustadt a-t-elle appartenu? • **A. CĂLINESCU** 1939: notes politiques

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И.Х. КРИШАН** Дакия во время короля Буребиста (ок. 70 - ок. 44 до н.э.) • **Д. БЕРИНДЕИ** 1822-ый г.: требования румынских бояр к Оттоманским Воротам • **К. КИРИЦЕСКУ** Мемуары. Годы обучения в социалистическом движении • **И. Ф. ХЕРЦОГ** 1858-ый г.: путешествие по Валахии • **К. ПОЕНАРУ БОРДЯ, К. ПРЕДА** Фракийские племена • **П. ЧЕРНОВОДЯНУ** Летопись семьи Магеру • **Г. ГЕРХАРТЛ** Кому принадлежил «бокал Корвина» из Винера Нёйштадта? • **АРМАНД КЭЛИНЕСКУ** 1939-ый г.: политические заметки

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. H. CRIŞAN** Dazien zur Zeit Burebista 's (70-44 v.u.z.) • **D. BERINDEI** 1822: Die Bittschreiben rumänischer Bojaren an die türkische Pforte • **C. KIRIŢESCU** Erinnerungen. Lehrjahre in der sozialistischen Bewegung • **J. F. HERZOG** 1858, Reise durchs Rumänische Land • **G. POENARU BORDEA, C. PREDA** Thrakische Stämme und Geschlechter • **P. CERNOVODEANU** Familienchroniken: Die Magheru's • **G. GERHARTL** Wem gehörte der „Corvin-Pokal" der Wiener Neustadt? • **A. CĂLINESCU** 1939: Politische Aufzeichnungen

SUMARIO (Historia rumana) Dacia durante el reinado de Burebista (70-44 a de J.C.) • **D. BERINDEI** 1822: las peticiones dirigidas por los señores rumanos a la Puerta otomana • **C. KIRIŢESCU** Memorias. Años de aprendizaje en el movimiento socialista • **J. FRIDOLIN HERZOG** 1858, viaje por Valaquia • **C. POENARU BORDEA, C. PREDA** Pueblos y tribus tracios • **P. CERNOVODEANU** Crónicas de familias: los Magheru • **G. GERHARTL** A quíen perteneció la „Copa de Corvin" de Wiener Neustadt? • **A. CĂLINESCU** 1939: Apuntes políticos

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex: 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
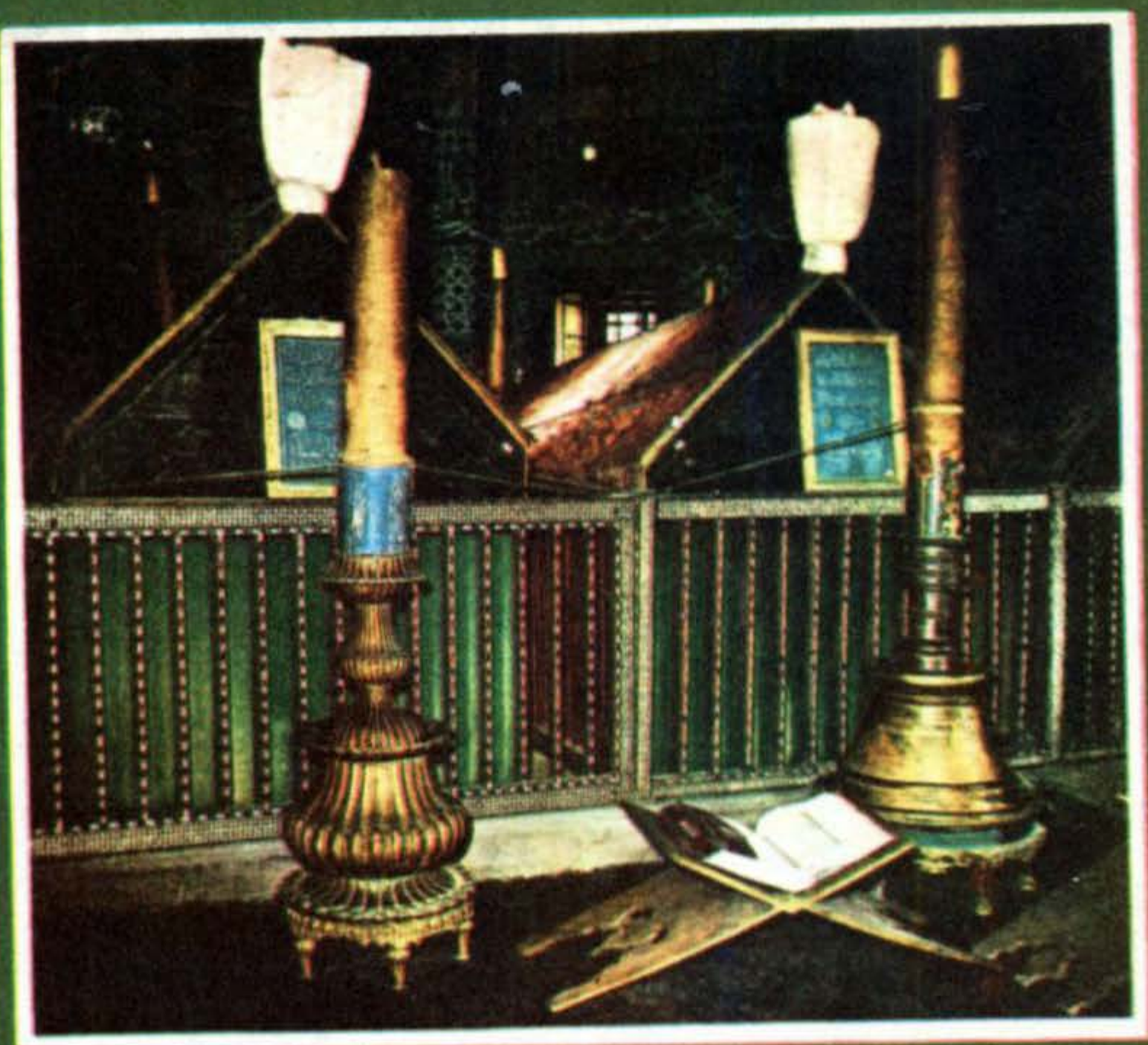
42 427